

Jussila, Jesse & Nurmivuori, Lauri

Luokanopettajien käsityksiä katsomusten yhdenvertaisuuden toteutumisesta alakoulussa

Pro gradu -tutkielma
KASVATUSTIETEIDEN TIEDEKUNTA
Teknologiapainotteinen luokanopettajakoulutus
2019

Oulun yliopisto

Kasvatustieteiden tiedekunta

Luokanopettajien käsityksiä katsomusten yhdenvertaisuuden toteutumisesta alakoulussa

(Jussila, Jesse & Nurmivuori, Lauri)

Pro gradu -tutkielma, 70 + 10 sivua, 4 liitesivua

Huhtikuu 2019

Tutkielma käsittelee luokanopettajien käsityksiä katsomusten yhdenvertaisuudesta alakoulussa. Katsomukset koulukontekstissa ovat herättäneet keskustelua läpi suomalaisen koulun historian aina nykypäivään saakka. Katsomusten yhdenvertainen kohtelu nousee ajoittain julkiseen keskusteluun, etenkin kristillisten juhlahyphen kynnyksellä, koskien muiden kuin katsomukseltaan evankelisluterilaisten oppilaiden huomiointia koulun tilaisuuksien järjestämisessä. Mielenkiinto tutkielman aiheeseen syntyi julkisen keskustelun seuraamisen pohjalta. Aiempaa tutkimusta aihepiirin parissa on tehty verrattain vähän, eikä luokanopettajien käsityksiä ole aiemmin kyseisestä aiheesta kartoitettu.

Tällä fenomenografisella tutkimusotteella toteutetulla kvalitatiivisella kasvatustieteen pro gradu -tutkielmalla haettiin vastauksia tutkimuskysymyksiin: Kuinka luokanopettajat käsittävät katsomusten yhdenvertaisuuden toteutuvan alakoulussa? ja Millaista yhteistyötä alakoulut harjoittavat koulun ulkopuolisten katsomuksellisten toimijoiden kanssa? Tutkimuksen viitekehys tarkastelee katsomusten ja koulun suhteen historiaa, nykytilaa ja katsomusopetuksen tulevaisuuden skenaarioita sekä aiheen kannalta olennaisia juridisia säädöksiä ja päätöksiä. Tutkimuksen aineisto kerättiin sähköisellä kyselylomakkeella tunnetulla alakoulun opettajien sosiaalisen median foorumilla. Tutkimukseen vastasi 22 luokanopettajaa eri puolilta Suomea. Analyysimenetelmänä käytettiin aineistolähtöistä sisällönanalyysiä. Vaikka vastaajien lukumäärän tai aineistonkeruumenetelmän myötä tutkimusta ei voida pitää luotettavuuden suhteen merkittävänä ja yleistettävänä, on määrällisesti edustetuimmista käsityksistä todennettavissa suuntaviivoja, jotka mahdollisesti toistuvat suuremmallakin otannalla.

Tuloksista havaitaan, että noin 55% vastaajista käsitti, etteivät eri katsomukset ole yhdenvertaisessa asemassa alakoulussa. Pääosin yhdenvertaisuuden käsitettiin jäävän toteutumatta evankelisluterilaisen katsomuksen painottumisen ja normittamisen johdosta. Vastaajista 59% ei pitänyt nykyistä katsomukseen perustuvaa jaottelua katsomusopetuksessa toimivana ratkaisuna ja 40% vastanneista toi esille tarpeen yhteiselle katsomusaineelle. 86% vastaajien kouluista on yhteistyössä katsomuksellisen toimijan kanssa, evankelis-luterilaisen seurakunnan ollen poikkeuksetta yksi yhteistyötahoista. Yleisimpiä yhteistyömuotoja ovat aamunavaukset ja kirkolliset jumalanpalvelukset.

Avainsanat: katsomus, katsomusaine, katsomusopetus, yhdenvertaisuus

Sisältö

1	Johdanto	5
2	Katsomukset ja katsomusopetus suomalaisessa koulussa	7
2.1	Katsomusten historia Suomen kouluissa	8
2.2	Katsomukset nykyaikana Suomen kouluissa	16
2.3	Katsomukset tutkimuskohteena koulukontekstissa	18
2.4	Tulevaisuuden skenaariot katsomusopetuksessa	19
2.5	Yhteenveto	22
3	Juridinen näkökulma katsomusten yhdenvertaisuuteen	25
3.1	Suomen lainsäädäntö	26
3.2	Kansainväliset sopimukset	30
3.3	Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet	31
3.4	Perinteiset juhlat ja uskonnolliset tilaisuudet	33
3.5	Opetuksen järjestäjän ja opettajan vastuu	34
3.6	Oikeusasiamiehen ratkaisuja	36
3.7	Yhteenveto	38
4	Tutkimuksen metodologia ja aineiston käsittely	40
4.1	Tutkimuskysymykset	40
4.2	Fenomenografinen tutkimusote	41
4.3	Aineistonkeruu ja analyysi	42
4.4	Tutkimuksen luotettavuuden arviointi	44
5	Tutkimustulokset	47
5.1	Katsomusten yhdenvertaisuuden toteutuminen alakoulussa	47
5.2	Alakoulujen yhteistyö katsomuksellisten tahojen kanssa	64
5.3	Tulosten yhteenveto ja johtopäätökset	72
6	Pohdinta	74
	Lähteet / References	75
	Liitteet	81

1 Johdanto

Uskonnot koulukontekstissa ovat kirvoittaneet julkista keskustelua jo lähes sadan vuoden ajan. Erityisenä kysymyksenä on ollut etenkin uskonnonvapauden toteutuminen niin katsomusopetuksessa kuin koulujen tapakulttuurissa. Katsomusaineen opetus on laajennettu ajan saatossa koskettamaan myös muiden uskontojen edustajia kuin kristittyjä, ja uskonottomille alettiin tarjota vuodesta 1923 lähtien uskonnonhistoria ja siveysoppi -nimistä oppiainetta. Koulutoiminta on muuttunut muodollisesti tunnustuksettomaksi ajan kuluessa, mutta keskustelu aiheen ympärillä ei ole lakannut. Mitä luultavimmin aktiivisempaa puuttumista katsomuskysymyksiin on edesauttanut suomalaisen yhteiskunnan kasvava maallistuminen ja monikulttuuristuminen sekä vanhempien valveutuminen valvoa lastensa perusoikeuksien toteutumista.

Koulujen laiminlyönnit uskonnonvapauden toteutumiseen liittyen ovat nousseet usein julkisen keskustelun aiheeksi 2000-luvulla. Tyypillisesti keskustelu on koskettanut koulujen laiminlyöntejä päivänavausten, juhlien ja ruokarukousten järjestämisessä, mutta viime aikoina keskustelua ovat herättäneet katsomusaineiden opetusjärjestelyt, tarkemmin katsomusaineiden opettaminen kaikille yhteisessä ryhmässä. Opetushallitus otti keskusteluun kantaa vuoden 2019 alussa blogikirjoituksella *Myös katsomusaineiden pitää noudattaa opetussuunnitelmaa*. Blogikirjoituksessa tuotiin esille, ettei oppiaineiden opetussuunnitelmia yhdistelemällä voida luoda paikallisesti uutta oppiainetta, vaan oppiaineista päättää Suomessa eduskunta. Kirjoituksessa muistutettiin lisäksi opettajan kelpoisuusvaatimusten koskevan myös katsomusopetusta. Vaikka koulujen opetusjärjestelyiden kehittämishalu ja uuden kokeileminen nähtiin hyvänä asiana, muistutettiin kirjoituksessa oppilaiden yhdenvertaisen kohtelun tärkeydestä. Katsomusaineita koskettavat opetussuunnitelman lisäksi useat säädökset ja kansainväliset sopimukset. Opetushallituksen julkaisemaan blogikirjoitukseen pohjautuen voidaan todeta, että katsomusaineiden kohdalla säädökset ja kansainväliset sopimukset toisinaan unohtuvat.

Katsomusten yhdenvertaisuuteen koulumaailmassa on aiheen herättämän keskustelun määrään nähden kohdistettu hyvin vähäisesti aikaisempaa mielenkiintoa tutkimuskentällä. Käsittelimme aikaisemmin kandidaatin tutkielmassa katsomusopetuksen ehtoja, piirteitä ja problematiikkaa. Tämä pro gradu sijoittuu saman aihepiirin pariin koskettaen laajemmin katsomuksia ja

katsomusten välisen yhdenvertaisuuden toteutumista alakoulussa. Tutkielma luo katsauksen katsomusten asemaan Suomen koulujärjestelmässä. Katsomusten yhdenvertaisuuden toteutumista alakoulussa ja alakoulujen harjoittamaa yhteistyötä katsomuksellisten toimijoiden kanssa tarkastellaan luokanopettajien käsitysten kautta.

2 Katsomukset ja katsomusopetus suomalaisessa koulussa

Katsomus sekoitetaan usein arkikielessä vakaumukseen tai käsitteitä käytetään katsomusdiskurssissa toistensa synonyymeina. Vaikka esimerkiksi nykyisissä opetussuunnitelmissa käytetään termejä katsomus, katsomusopetus ja katsomusaine, on katsomus käsitteenä aiheeseen perehtymättömälle epäselvä. Epäselvyyksistä huolimatta esimerkiksi perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet (2014) jättää käsitteet määrittelemättä ja tulkinnanvaraisiksi.

Kulttuuri- ja uskontofoorumi Fokus ry määrittelee katsomuksen uskonnollisena tai ei-uskonnollisena tapana ymmärtää maailmaa. Jokaisella ihmisellä on tiedostettu tai tiedostamaton katsomus, joka voi olla jonkin opin mukainen tai tietystä opista eroava. (Fokus ry, 2019.) Katsomuksella on siis läheinen merkitys yksilön suhteelle uskontoihin ja jumaluuteen. Katsomus voi olla teistinen — jumaluskoon perustuva käsitys, agnostinen — käsitys, jonka mukaan jumaluuden totuusarvoa ei voi tietää, tai ateistinen — jumaluuden olemassaolon kieltävä käsitys.

Elämäkatsomus puolestaan on osa maailmankuvaa. Ihmisen maailmankuva käsittää kaikki perimmäiset käsitykset: uskomukset, arvostukset ja aikomukset, joiden perusteella hän muodostaa perimmäisen käsitysjärjestelmänsä maailmasta. Tämä perimmäinen käsitysjärjestelmä, maailmankuva, määrittää millä tavalla ihminen havaitsee maailmaa tai muodostaa kokemukseen perustuvia käsityksiä. Kamppinen (1987) jaottelee maailmankuvan kolmeen toiminnallisesti erilaiseen käsitysjärjestelmään: käsityksiin todellisuudesta eli maailmankäsitykseen, käsityksiin tiedosta eli tieto-oppiin ja käsityksiin arvoista eli arvoteoriaan. Ihmisen elämäkatsomus, käsitys arvokkaasta, hyvästä ja eettisestä elämästä, sisältää osan kaikista kolmesta maailmankuvan käsitysjärjestelmästä, muodostaen näin poikkileikkauksena edellisistä neljännen maailmankuvan käsitysjärjestelmän. Osaltaan elämäkatsomus eroaa muista maailmankuvan toiminnallisista osista myös siinä, että se on subjektiivinen ja minäkeskeinen käsitysjärjestelmä maailmasta. (Kamppinen, 1987, 18-24.) Ihmisen katsomus voidaan tämän tiedon perusteella käsittää uskonnollisena, agnostisena tai uskonnottomana elämäkatsomuksena, joka yhtäläillä pyrkii vastaamaan näistä lähtökohdista käsin kysymyksiin: Mitä on hyvä elämä?, Kuinka hyvästä elämästä voi tulla tietoiseksi? ja Mikä

on hyvälle elämälle arvokasta? Näin myös katsomus sisältää osia maailmankäsityksestä, tietopista ja arvoteoriasta, tai on itse osa näitä kaikkia.

Vakaumus taas voidaan nähdä lujittuneena näkemyksenä jostain asiasta, esimerkiksi katsomuksesta. Nykysuomen sanakirjassa vakaumus määritellään yksilön vakavana ja varmana uskona jostain asiasta, jolle hän on pyrkinyt hankkimaan myös objektiivisesti päteviä perusteita, mutta jonka hän ymmärtää mahdottomaksi todistaa yleispätevästi oikeaksi (Sadeniemi, 1992, 286). Alakouluikäiselle lapselle katsomuksellista vakaumusta ei ole vielä ehtinyt muodostua, vaan hän vasta omaksuu tietoa ja muodostaa omaa katsomustaan. Esimerkiksi Piaget ja Inhelder (1977) esittivät Rutasen suomentamassa teoksessa *Lapsen psykologia*, että lapsi kykenee vasta varhaisnuoruudessa 11-15 vuoden ikäisenä irtautumaan konkreettisesta ajattelusta, mikä mahdollistaa hypoteettis-deduktiivisen ja abstraktin ajattelun. Lapsi kykenee tällöin muodostamaan hypoteeseja väitteistä, joista hän ei ole vielä muodostanut käsitystä, vertailemaan väitteitä tai ideoita keskenään, tekemään johtopäätöksiä useiden väitteiden perusteella ja käsittämään todennäköisyyksiä. (Piaget, Inhelder & Rutanen, 1977, 126-142.) Juuri näiden ikävuosien välillä lasten uskonnollisuuden on havaittu laskevan Suomessa (Benson, 1992, 56-57).

On syytä mainita, että yksilöllä voi olla myös muita katsomuksia kuin uskonnollisia tai uskonottomia tapoja ymmärtää maailmaa; esimerkiksi poliittisia tai aatteellisia. Katsomuksella tässä tutkielmassa tarkoitetaan agnostista, ateistista tai teististä elämänselitystä, kokonaisvaltaista käsitysjärjestelmää ymmärtää ja havainnoida maailmaa. Katsomus voidaankin nähdä edellä tehdyn määrittelyn perusteella yläkäsitteenä tai yleisnimityksenä eri uskonnoille ja uskonottomille elämänselityksille. Koulukontekstissa katsomusopetuksella tarkoitetaan taas katsomusaineiden eli uskontojen ja elämänselitystiedon opetusta, jotka kaikki yhtäältä sisältävät hyvän elämän tutkimista eri näkökulmista käsin.

2.1 Katsomusten historia Suomen kouluissa

Suomen koululaitos sai alkunsa muiden Euroopan maiden tapaan kirkon toiminnan pohjalta. Tästä johtuen evankelis-luterilainen kirkko on pitkään vaikuttanut niin uskontoon kouluaineena kuin koko koululaitoksen toimintaan. Alkujaan roomalaiskatolinen kirkko järjesti opetusta Turun katedraalikoulussa, kaupunkikouluissa ja luostarikouluissa. Kallioniemen (2005) mukaan katedraalikoulun säännöllinen opetustoiminta alkoi ilmeisesti 1200-luvun lopulla.

Maalliset viranomaiset alkoivat osallistua opetuksen järjestämiseen uskonpuhdistuksen seurauksena, jolloin luostarikoulut lakkautettiin, mutta katedraalikoulu ja kaupunkikoulut jatkoivat toimintaansa. Piispat ja tuomiokapitulit ohjasivat kuitenkin edelleen koulujen toimintaa, vaikka koululaitos siirtyi enemmän yhteiskunnan ylläpitämäksi. Uskonnosta tehtiin itsenäinen oppiaine, joka perustui katekismusopetukselle Martti Lutherin laatiman ohjelman mukaisesti. (Kallioniemi, 2005, 12.)

1600-luvulla koulujärjestelmästä tuli kolmiportainen; muodostuen pedagogioista eli lasten kouluista, triviaalikouluista ja lukioista. Järjestelmä kehittyi myöhemmin oppikoululaitokseksi, jonka perintöä kantaa nykyisellään olemassa oleva lukio. (Kallioniemi, 2005, 13.) Oppikoulu oli 1800-luvulla tiiviisti sidoksissa kirkkoon. Pyysiäinen (1994) viitaten Brotherukseen (1923, 200-201) esittää, että valtio oli tuolloin luterilainen, ja oppikoulun tehtävänä oli suojella valtion uskontokäsitystä. Viitaten vuosien 1843 ja 1856 koulujärjestyksiin sekä väitökseensä (1982, 19), Pyysiäinen myös osoittaa, että kaiken opetuksen keskeisenä tavoitteena oli tuolloin oppilaiden kasvattaminen jumalan pelkoon sekä raamatun ja tunnuskirjojen mukaiseen evankeliseen uskoon. (Pyysiäinen, 1994, 9.) Kirkko eriytyi lopulta oppikouluista vuonna 1869, kun oppikoulujen valvontaan perustettiin maallinen kouluylihallitus tuomiokapitulien tilalle (Kallioniemi, 2005, 13). Oppikoulun koulujärjestyksessä vuonna 1872 kuitenkin edellytettiin hartaustilaisuuden pitämistä aamuisin, jolloin oppilaat ja opettajat kokoontuivat yhteen veisaamaan virren, kuulemaan raamatunlauseita ja rukoilemaan. Aluksi tilaisuuksia oli myös iltaisin. Suotavaa oli, että tilaisuuden piti joko rehtori tai uskontoa opettava opettaja. (Pyysiäinen, 1994, 9.) Kirkon eriytyminen oppikoulusta ei näin ollen johtanut uskonnon poistumiseen koululaitoksesta.

1600-luvulla sai alkunsa myös kirkollinen kansanopetus, sillä oppikoulujärjestelmä tavoitti vain osan kansalaisista. Tavoitteena luterilaisella kirkolla oli edistää koko kansan opetusta, jotta jokainen voisi itsenäisesti lukea Raamattua. Kansanopetukseen lukeutuivat kotiopetus, lukkarikoulu, rippikoulu ja kinkerit. 1800-luvulla mukaan tulivat myös pyhäkoulut, pientenlastenkoulut ja kiertokoulut. (Kallioniemi, 2005, 13.)

Kansakoulu sai alkunsa asetuksella vuonna 1866. Taustalla oli maallisen ja kirkollisen hallinnon eriytyminen toisistaan, tosin kansakoulu rakentui yhä kristilliselle maailmankatsomukselle. (Kallioniemi, 2005, 13.) Kansakoulun ensimmäisellä johtajalla, ylitarkastajan virkaan nimetyllä Uno Cygnaeuksella oli merkittävä vaikutus kansakoulu-uudistuksessa. Tuomiokapituleiden kannasta eroten, Cygnaeus piti tärkeänä erottaa

kansakoulun opetustavoitteet ja opetussisältö kirkollisista tai ammatillisista päämääristä, kun kapitulit pitivät kansakoulua ensisijaisesti rippikouluun valmistavana laitoksena. Tosin hänkään ei halunnut kieltää kristillisyyden merkitystä kasvatuksessa, vaan tehdä kristinuskon lapsille eläväksi tiedoksi. (Jamisto, 2007, 31; Saine, 2000, 23-25.) Voidaan siis tulkita, että Cygnaeus ei halunnut kansakoulun tarkoituseristä yksipuolisia, vaan arvosti sivistyksellisiä päämääriä kristinuskon rinnalla. Täysin puolueetonta kannatus Cygnaeuksen ajattelulle ei toki ollut; esimerkiksi J. V. Snellman ei allekirjoittanut sielunvoimien kehittämistä koulun tehtävänä, vaan hänen näkemyksensä mukaan koulun tuli puhtaasti kasvattaa oppilaita tiedollisesti (Iisalo, 1968, 116). Pyysiäinen (1994) esittää Kallioniemen tavoin, viitaten Iisaloon (1968, 112-122), että kansakoulu oli syntyessään selkeästi kristillinen koulu, vaikka se on toiminut aina hallinnollisesti kirkosta erillään. Kansakoulussa järjestettiin oppikoulun tapaan alusta alkaen aamurukouksia. Lainsäädäntöön maininta aamuhartauksista päättyi vasta vuoden 1958 kansakouluasetukseen. (Pyysiäinen, 1994, 9.) Karttunen (1980, 8) huomauttaa, että kansakoulun hartausperinteen muodostumisen vaikuttimena toimivat myös kansakoulunopettajaseminaarien päivittäiset aamu- ja iltarukoukset. Vuonna 1889 säädettiin eriuskolaislaki, joka mahdollisti protestanttiseen kirkkokuntaan kuuluvien oppilaiden vapautuksen evankelisluterilaisesta uskonnonopetuksesta huoltajan esityksestä, jotta oppilas voisi saada oman tunnustuksensa mukaista opetusta. Tosin, mikäli tällaisen opetuksen järjestäminen ei ollut mahdollista, oli oppilaan osallistuttava evankelisluterilaiseen opetukseen. (Jamisto, 2007, 32.) Vuonna 1921 säädetyssä oppivelvollisuuslain myötä kunnallinen alakansakoulu tuli kaikille pakolliseksi (Kallioniemi, 2005, 13).

Uskonnon asemasta ja tehtävästä oppiaineena keskusteltiin kriittiseen sävyyn 1900-luvun alussa; esimerkiksi vuoden 1903 Forssan puoluekokouksessa sosiaalidemokraattinen puolue vaati uskonnonopetuksen lakkauttamista kokonaan. Lisäksi samoihin aikoihin pohdittiin myös uskonnonopetuksen korvaamista uskonnonhistorialla tai siveysopilla. Suomen kansalaisille julistettiin täydellinen uskonnonvapaus, kun vuoden 1919 hallitusmuoto hyväksyttiin. Valtio oli tämän jälkeen muodollisesti uskonnollisesti neutraali, tosin valtion ja kirkon välillä säilyi yhä hyvin vahva side. Uskonnonvapauslaki säädettiin 1922 ja astui voimaan seuraavana vuonna 1923. Laki jätti kuitenkin avoimeksi uskonnonopetuksen luonteen, mistä johtuen vuoden 1923 kansakoululaissa otettiin tällöin kantaa uskonnonopetukseen. Lain säätämisen yhteydessä käytiin laajalti keskustelua, tulisiko uskonnonopetuksen rinnalla opettaa kaikille yhteistä siveysoppia. Keskeinen ajatus siveysopin opetuksessa oli, että eri uskontokuntien jäsenillä on kuitenkin yhteisiä siveellisiä käsitteitä, jotka omaksumalla erilaisten näkemysten rinnakkaiselo

on mahdollista. Luterilaisen kirkon edustajat kuitenkin vastustivat siveysopin opetusta, koska he katsoivat sen heikentävän uskonnonopetuksen asemaa ja näkivät sen samalla ensiaskeleena uskonnonopetuksen poistamiselle yleissivistävästä koulusta kokonaan. Lakiin päätyi lopulta edellytys opettaa uskonnonopetusta sen uskontokunnan tunnustuksen mukaan, johon oppilaiden enemmistö kuului. Vähemmistön edustajille myönnettiin mahdollisuus toisen uskontokunnan opetukseen, mikäli heitä oli koulukohtaisesti vähintään 20 henkeä ja vanhemmat opetusta erikseen vaativat. Uskonnottomille alettiin toteuttaa samoin vähemmistön edellytyksin, 20 oppilaan ryhmän ja vanhempien vaateen perusteella, tunnustuksetonta uskonnonhistorian ja siveysopin opetusta. (Kallioniemi, 2005, 14-15.) Muutoin toiseen uskontokuntaan kuuluva tai mihinkään uskontokuntaan kuulumaton oppilas oli vanhempien vaatimuksesta vapautettava enemmistön uskonnonopetuksesta (Pyysiäinen, 1994, 9). Toisaalta Jamisto (2007) esittää Kähköseen (1976) viitaten, että tuolloisen kansakoululain perusteella oppilaille, jotka olivat vapautettu uskonnonopetuksesta ja jotka eivät saaneet koulun ulkopuolellakaan vastaavaa opetusta, oli järjestettävä vähintään yksi oppitunti viikossa uskonnonhistoriaa ja siveysoppia. Opetusta oli annettava jopa yhdelle oppilaalle, joten ero oli merkittävä verrattuna vähemmistöuskontojen 20 oppilaan minimiryhmäkoko. Ero opetusryhmien minimikoossa aiheutti tällöin keskustelua, ja lopulta vuonna 1957 uudistetun kansakoululain myötä ryhmäkokojen vaatimukset lähenivät toisiaan. Tällöin viidelle tai useammalle oppilaalle järjestettiin uskonnonhistoriaa ja siveysoppia, ja mikäli vaatimus ei täyttynyt, saattoivat oppilaat jäädä kokonaan pois katsomusopetuksesta. (Jamisto, 2007, 34-35; Kähkönen, 1976, 108-109.) Uskonnonhistorian ja siveysopin opetukseen ei kuitenkaan ollut valtavaa ryntäystä siviilirekisteriin kuuluvien oppilaiden osalta. Esimerkiksi Helsingissä kyseiseen opetukseen osallistui lukuvuonna 1966-67 vain 34 oppilasta. Sotien jälkeen aktivoitunut Vapaa-ajattelijoiden liitto pyrki herättelemään uskontokuntiin kuulumattomia vanhempia, jotta he ottaisivat lapsensa poissa uskonnonopetuksen piiristä ja vaatisivat uskonnonhistorian ja siveysopin opetusta. (Kähkönen, 1976, 109.)

Aamurukoukset, niin oppi- kuin kansakouluissa, luettiin 1900-luvun alussa yleisesti osaksi koulun uskonnonopetusta. Uskonnonvapauslain säätämisen jälkeen nousikin pian kysymykseksi uskonnonopetuksesta vapautettujen oppilaiden vapauttaminen myös aamurukouksista tai aamuhartauksista. Pyysiäinen (1994) viittaa vuoden 1937 kouluhallituksen kiertokirjeeseen kansakoulun tarkastajille, jonka mukaan kouluhallitus rinnasti virallisesti kansakoulun aamuhartaudet tunnustukselliseen uskonnonopetukseen. Tällöin oppilaat oli vapautettava aamuhartauksista vanhempien erillisestä vaatimuksesta. Vuoden 1952

kansakoulun opetussuunnitelmakomitean mietinnössä esiintyi Pyysiäisen mukaan kuitenkin linjausta vastustavakin tulkinta, jossa hartaudet nähtiin kouluyhteisöä yhdistävinä tilaisuuksina ja uskonnonvapauslakia ei tulisi ottaa tällöin huomioon. (Pyysiäinen, 1994, 9-10.)

Oppikoulun uskonnonopetuksen asemaa ja luonnetta määritti pitkään vuoden 1872 koulujärjestys, jonka mukaan uskonnonopetuksen tuli olla evankelisluterilaisen opin mukaista ja muita uskontoja tunnustavat tuli vapauttaa kokonaan uskonnonopetuksesta. Vähemmistöjen edustajista ainoastaan ortodokseille tarjottiin oman uskonnon opetusta. Vuoden 1923 kansakoululain mukaista uskonnonhistorian ja siveysopin opetusta ei myöskään tarjottu uskontokuntaan kuulumattomille, koska laki ei koskenut oppikoulua. Uskonnottomatkin tällöin vapautettiin katsomusopetuksesta. (Kallioniemi, 2005, 15.) Hartaustilaisuudetkin nähtiin oppikoulussa kansakoulua selkeämmin osana uskonnonopetusta. Tilaisuuksien pitäjinä toimivat pääosin koulun rehtori ja uskonnonopettajat, kun taas kansakoulussa pitäjien joukko oli luokanopettajajärjestelmän vuoksi laajempi. Oppilaita alettiin vapauttaa oppikoulussa aamuhartauksista uskonnonvapauslain perusteella vasta vuonna 1962 muuttamalla koulujärjestystä erillisen asetuksen turvin. 1960-luku oli muutoinkin aatteellisesti radikalismien vuosikymmen, ja tuolloin koululaitos joutui monenlaisen arvostelun kohteeksi. (Pyysiäinen, 1994, 10.) Esimerkiksi Teiniliitto vaati vuonna 1968 aamuhartauden täydellistä vapaaehtoistamista (Karttunen, 1980, 13).

Vuonna 1969 oppikoulun aamuhartausjärjestelmää täsmennettiin asetuksella, jonka mukaan oppilaiden ja opettajien tuli kokoontua päivittäin ennen koulutyön alkamista aamuhartauteen. Tilaisuuksien pitäjiksi kelpuutettiin rehtori, uskonnonopettajat, muut sopivat ja halukkaat opettajat sekä muut sopivat henkilöt. Sisällöltään hartauteen kuului virsilaulua tai muuta sopivaa musiikkia ja siinä tuli käsitellä oppilaiden elämään liittyviä ja persoonallisuuden kehityksen kannalta merkityksellisiä asioita sekä kouluun ja yhteiskuntaan liittyviä aiheita. Lisäksi aamuhartauden tuli liittyä myönteisellä tavalla koulussa annettavaan uskonnolliseen ja eettiseen kasvatukseen. Huomionarvoista asetuksessa oli, että opettajat kelpuutettiin ensimmäistä kertaa tilaisuuksien pitäjiksi lainsäädännössä ja heidän vuoronsa pitämisessä perustui vapaaehtoisuuteen. Muut henkilöt viittasivat koulun ulkopuolisiin vierailijoihin, jotka useimmiten olivat paikallisen seurakunnan työntekijöitä. Lisäksi aamuhartauksille määritettiin ensimmäistä kertaa sisällöllisiä ohjeita. Pyysiäinen kuitenkin huomauttaa, että kyseinen oppikoulun täsmennetty aamuhartausohjeistus oli jo osittain ajastaan jäljessä voimaan astuessaan. (Pyysiäinen, 1994, 10.)

Kansakoulun uskonnonopetus oli pitkään samankaltaista kirkon kasteopetuksen kanssa. Esimerkiksi vuoden 1925 maalaiskansakoulun opetussuunnitelmakomitean mietinnössä uskonnonopetuksen tavoitteeksi asetettiin uskonnollisen mielialan herättäminen lapsissa ja päämääräksi oppilaiden sisäistävä kristillinen elämäkäsitys ja aktiivinen osallistuminen seurakuntatyöhön. Opetussisällöissä keskiössä olivat raamatunhistorialliset aiheet ja uskonnollissiveelliset kertomukset. Vuoden 1952 kansakoulun opetussuunnitelmassa haluttiin kuitenkin luoda selvä ero kirkon kasteopetuksen ja koulun uskonnonopetuksen välille, ja uskonnonopetusta muokattiin ottamaan paremmin huomioon lasten ikäkausien erilaisia edellytyksiä. Kirkon kasvatustoiminnan ja kansakoulun uskonnonopetuksen välillä säilyi silti yhä paljon yhteisiä piirteitä. (Kallioniemi, 2005, 15-16.)

Peruskouluun siirryttäessä 1970-luvulla uskonnonopetuksen tavoitteeksi tuli luoda uskonnollisia, eettisiä ja esteettisiä arvoja kunnioittava kulttuuri-ihminen; oppilaiden tuli saada valmiuksia erilaisten vakaumusten ja maailmankatsomusten arvostamiseen. Katekismukseen perustuva aines poistui opetussuunnitelmista. (Kallioniemi, 2005, 16-17.) Koulun tilaisuuksien osalta aamuhartaus oli muutettu peruskoulun vuoden 1970 opetussuunnitelmaan päivänavaukseksi. Koko koulun tuli kokoontua viikon alkaessa yhteiseen päivänavaukseen. Muina aikoina päivänavaus oli mahdollista lähettää keskusradiosta tai pitää luokissa. Luonteeltaan sen tuli olla koulua yhdistävä tilaisuus, kuten jo vuonna 1952 kansakoulun opetussuunnitelmakomitea oli esittänyt. Sisällöllisesti tilaisuuden tuli käsitellä uskonnollisten aiheiden ohella oppilaiden elämään, kouluun ja yhteiskuntaan liittyviä aiheita. Tunnustuksellisten erojen korostamista tuli välttää. Pitäjäkaarti päivänavauksille sisälsi niin opettajat, oppilaat, kuin koulun ulkopuoliset henkilötkin. Opettajien katsottiin olla kieltäytymättä päivänavauksien pidosta, koska niiden ei tarvinnut olla uskonnollisia. Pyysiäinen (1994, 11-12) mukaan perusopetuksen opetussuunnitelmakomitean ensimmäisessä mietinnössä vuonna 1970 oppilaiden vapauttamista päivänavauksista uskonnonvapauslain perusteella ei esitetty. Päivänavauksen sisältö määriteltiin peruskouluasetuksessa välittömästi opetussuunnitelmakomitean mietinnön jälkeen. Erilaisesta nimestä huolimatta määritelmä oli lähes sama kuin oppikoulun aamuhartaudelle oli asetettu vuotta aiemmin. (Pyysiäinen, 1994, 11-12.)

Oppikoulun katsomusopetuksen kehitys oli kansakoulua hitaampaa. Vuoden 1941 oppiennätyksissä, eli tuon ajan opetussuunnitelmassa, uskonnonopetus säilytti kirkollisen luonteensa. Opetuksen tavoitteina oli tutustuttaa oppilaita Raamattuun, kristinuskon sisältöön, antaa heille tietoa Suomen kirkosta ja ohjata heitä evankelisluterilaisen uskon ymmärtämiseen

ja omaksumiseen. Kristillisen uskonvakaumuksen omaksuminen sisältyi vielä 1966 oppikoulun oppiennätyksiin. Lukion vuoden 1981 oppimääräsuunnitelma taas ei enää sisältänyt kristilliseen uskoon tähtääviä tavoitteita. (Kallioniemi, 2005, 17.)

Opetusministeriö asetti koululakityöryhmän vuonna 1976 yhtenäistämään hajanaista koululainsäädäntöä. Työryhmän työskentelyssä otettiin jälleen kantaa päivänavaus- ja aamuhartauskäytäntöön. Väliesityksessä työryhmä esitti, että peruskoulun päivänavauksen ja lukion aamuhartauden myönteinen liittyminen koulussa annettavaan uskonnolliseen ja eettiseen kasvatukseen poistettaisiin. Tilalle esitettiin tilaisuuksien myönteistä liittymistä koulussa annettavaan kasvatukseen. Bösingeriin (1985, 13-14) viitaten Pyysiäinen (1994) tuo ilmi, että kirkko ja kristilliset järjestöt melko yksiselitteisesti vastustivat muutosta, ja esittivät huolensa siitä, voisiko päivänavaus enää muutoksen jälkeen sisältää selkeää kristillistä julistusta. Lopulta kirkon ja kristillisten järjestöjen näkökannat huomioitiin työryhmän lopullisessa ehdotuksessa vuonna 1981 ja vuoden 1984 peruskoulu- ja lukioasetuksissa (Peruskouluasetus 718/1984, 22 §; Lukioasetus 719/1984, 21 §). Muutos tapahtumien sisällön kannalta aiempiin käytäntöihin oli verrattain pieni. Päivänavauksien ei enää edellytetty sisältävän virsiä, muuta yhteislaulua tai musiikkia, mutta mahdollisuus niiden järjestämiselle säilytettiin. Lukion aamuhartauden nimike vaihtui peruskoulun tapaan päivänavaukseksi. Lisäksi enemmistön tunnustuksen mukaisesta uskonnonopetuksesta vapautetut oppilaat olivat nyt myös vapautettu päivänavauksista, eli tavallaan palattiin ajassa taaksepäin peruskoulu-uudistusta edeltävään aikaan. Korvaavan toiminnan järjestämisen vaatimusta päivänavauksista vapautetuille oppilaille ei lainsäädäntö esittänyt. Oppilaiden enemmistön mukaiseen uskontokuntaan kuulumattomalle opettajalle myönnettiin kuitenkin oikeus olla osallistumatta päivänavauksiin, tosin hänkin oli velvoitettu pitämään osan päivänavauksista. (Pyysiäinen, 1994, 13-14.) Voidaankin todeta, että päivänavauksien oppilaita ja opetushenkilöstöä yhdistävästä tilaisuudesta oli syntynyt osin erottava tekijä, kun uskonnonvapautta alettiin arvostaa aiempaa enemmän.

Elämäkatsomustieto tuli koulujen oppiaineeksi vuoden 1985 koululainsäädännön uudistuksen myötä, korvaten uskonnonhistorian ja siveysopin. Lukioihin elämäkatsomustieto tuli täysin uutena oppiaineena, sillä oppikouluissa uskonnonhistorian ja siveysopin opetusta ei ollut aiemmin järjestetty. (Kallioniemi, 2005, 18.)

Luterilaisen uskonnonopetuksen ohella, ortodoksisella opetuksella on ollut erityisasema satoja vuosia. Venäjän kirkon vuoden 1836 synodin, piispainkokouksen päätöksen, perusteella

ortodoksista uskonnonopetusta alettiin alkuun järjestää kiertävissä seurakuntakouluissa Suomen rajapitäjissä. Kyseiset kiertokoulut loivat pohjan kansakoulun ortodoksiselle opetukselle. Opettajia alettiin kouluttaa ortodoksista uskonnonopetusta varten vuonna 1880 Sortavalan seminaarissa. (Jamisto, 2007, 33.) Ortodoksista uskonnonopetusta on perinteisesti tullut järjestää, jos oppilaita on ollut koulukohtaisesti riittävästi. Pienemmistä uskonnoista poiketen, huoltajien erityisvaatimusta opetuksen järjestämiseen ei ole vaadittu. Ortodoksinen kirkkokunta toimi jo 1800-luvulla aktiivisesti tunnustuksellisen uskonnonopetuksen puolesta ja omat opetussuunnitelmat ortodoksiselle uskonnolle on annettu 1920-luvulta lähtien yhdessä luterilaisen uskonnon kanssa. (Kallioniemi, 2005, 19.)

Muiden pienryhmäisten uskontojen osalta tilanne alkoi kohentua vasta 1900-luvun jälkipuoliskolla. Katolisen kirkon uskonnonopetuksen suunnittelusta ja osittaisesta toteutuksesta on vastannut Suomen Katekeettinen keskus. Vuonna 1986 keskus julkaisi kouluhallituksen hyväksymät peruskoulun ja lukion oppimääräsuunnitelmat. Jehovan todistajien tunnustuksen mukaista uskonnonopetusta järjestettiin 1940-luvulta 1960-luvulle, mutta sittemmin se lopetettiin, koska opetus ei soveltunut koulun kokonaistavoitteisiin. Islamin opetusmäärä on viime vuosina kasvanut uskonnoista voimakkaimmin, erityisesti pääkaupunkiseudulla. Vuonna 1994 opetushallitus hyväksyi opetussuunnitelmat seuraavien vähemmistöuskontojen osalta: katolinen uskonto, islamin uskonto, adventistien uskonto, Kristiyyhteisön uskonto ja Bahai-uskonto. Opetussuunnitelmat eivät olleet kovinkaan yhteneväisiä uskontojen välillä, vaikka niiden olisi tullut noudattaa uskonnonopetuksen yleistavoitteita. (Kallioniemi, 2005, 19-20.) Vuonna 2006 opetushallitus hyväksyi opetussuunnitelmat aikaisempien vähemmistöuskontojen lisäksi buddhalaiselle uskonnolle, Herran Kansa ry:n uskonnolle, juutalaiselle uskonnolle, Krishna-liikkeen uskonnolle, Myöhempien Aikojen Pyhien Jeesuksen Kristuksen Kirkon uskonnolle ja vapaakirkolliselle uskonnolle (Opetushallitus, 2006).

Opetuksesta tuli 2000-luvun alkupuolella muodollisesti tunnustuksetonta. Vuoden 2003 uskonnonvapauslain uudistuksen myötä peruskoulun opetussuunnitelman perusteiden (Opetushallitus, 2004) arvopohjaan kirjattiin, että oppiaineiden opetus on poliittisesti sitouttamaton ja uskonnollisesti tunnustuksetonta.

2.2 Katsomukset nykyaikana Suomen kouluissa

Nykypäivänä katsomusten asema ja määrä kouluissa ovat muuttuneet aikaisemman vuosisadan tilanteesta. Kuten edeltä voidaan todeta, vielä 1900-luvun puolella evankelisluterilaisen uskonnon mukainen katsomus näkyi koulun arjessa vahvasti jopa ainoana katsomuksena. Sotien jälkeen alkaneet muutosten tuulet nostivat koulun ja uskonnonvapauden purjeet kohti nykypäivää. Suomalaisen koulun kehitys johti 2000-luvulle tultaessa siihen, että kouluissa valveuduttiin seuraamaan lakien asettamia rajoja aikaisempaa tarkemmin. Tähän kehitykseen on vaikuttanut kiistämättä myös suomalaisen koulun monikulttuuristuminen, minkä johdosta katsomusaineita on kehitetty palvelemaan erilaisista kulttuuri- ja uskontotaustoista tulevia oppilaita (Sakaranaho, 2007, 12). Katsomusten asemaa nykyisessä koulussa määrittävät vahvasti voimassa olevat oikeussäännöt, joita käsitellään tarkemmin luvussa 3. Katsomusopetusta ohjaavat opetushallituksen vuoden 2006 perusopetuksen muiden uskontojen opetussuunnitelmien perusteet ja perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet vuodelta 2014. Peruskoulussa opetettavia katsomusaineita on näin ollen yhteensä neljätoista.

Katsomusopetus on Suomessa toteutettu nykyisin niin kutsuttuna oman uskonnon opetuksena. Tämä tarkoittaa sitä, että eri uskontokuntiin kuuluvat saavat koulussa oman uskontonsa mukaista katsomusopetusta. Uskontokuntiin kuulumattomille oppilaille järjestetään erikseen elämäkatsomustiedon opetusta. Oppimäärien opetussuunnitelmissa on jonkin verran eroja, mutta erot hälvенivät hieman vuonna 2014 hyväksytyjen uusien perusopetuksen opetussuunnitelman perusteiden myötä. (Mikkola, 2017, 12.) Katsomusaineiden opetus tapahtuu perinteisesti erillisissä oman uskonnon mukaisissa ryhmissä eli oppilaat on jaettu opetusryhmiin omien katsomustensa mukaisesti. Vaihtelua tähän katsomusopetuksen perinteiseen ryhmäjakoon ovat tuoneet viime vuosina kokeilut, joissa uskonnon eri oppimääriä ja elämäkatsomustietoa on opetettu samassa ryhmässä samanaikaisopetuksena (Mikkola, 2017, 12). Tällöin katsomusaineiden samankaltaisia sisältöjä on opetettu yhteisessä oppilasryhmässä ja omaan uskonnonopetukseen ja elämäkatsomustiedon opetukseen liittyviä sisältöjä erillisissä oppilasryhmissä. (Kallioniemi, Kuusisto & Ubani, 2017, 35.)

Katsomukset koulussa puhuttavat kansaa edelleen ja edellä mainittu katsomusaineiden yhteisten sisältöjen opettaminen kaikille oppilaille yhteisessä uskonto- ja katsomusrajat ylittävässä ryhmässä on kohdannut sekä vastustusta että ongelmia. Vastustuksesta kertovat eduskunnan oikeusasiamiehen kanslian vastaanottamat kantelut asian tiimoilta. Ratkaisussaan eduskunnan oikeusasiamiehen kanslia on päätenyt lopputulemaan, jonka mukaan

katsomusaineiden yhteisten sisältöjen opettaminen yhteisessä ryhmässä on ainakin osittain mahdollista ja lainsäädäntö antaa opetuksen järjestäjälle päätäntävaltaa opetusryhmien muodostamisesta. Järjestely saattaa kuitenkin aiheuttaa erityisiä haasteita käytännön opetusjärjestelyille, sillä opettajan kelpoisuusvaatimukset, jotka asettaa Asetus opetustoimen henkilöstön kelpoisuusvaatimuksista (Asetus 986/1998), ovat voimassa myös opetettaessa katsomusaineita yhdessä ryhmässä. Sinänsä estettä yhteiselle opetukselle ei eduskunnan oikeusasiamiehen kanslian mukaan näin ollen ole, kunhan opetus noudattaa sille asetettuja oikeussääntöjä. Asetettujen kelpoisuusvaatimusten lisäksi opetuksen tulee toteuttaa perusopetuslain 30 §:n vaatimusta opetussuunnitelmassa asetettujen tavoitteiden täyttymisestä. (Eduskunnan oikeusasiamiehen kanslia [EOAK], 3469/2016.) Elo ja Laine (2019) tuovat esille opetushallituksen internetsivustolla julkaistussa blogikirjoituksessa ongelmakohtia, joita katsomusaineiden yhteisopetuskokeilut ovat viime aikoina nostaneet esille. Heidän mukaansa katsomusaineiden opettaminen yhteisesti on mahdollista vain pienissä määrin, koska opettajalla on harvoin useamman katsomusaineen pätevyyttä ja eri katsomuksilla on erilliset toisistaan eroavat opetussuunnitelmat. Elon ja Laineen mukaan ongelmaksi ovat kehkeytyneet eri kuntien laatimat paikalliset opetussuunnitelmat, joihin on luotu täysin uusi oppiaine yhdistelemällä eri katsomusaineiden ja oppimäärien opetussuunnitelmista löytyviä aineksia. Opetettavista oppiaineista voidaan säätää vain eduskunnan toimesta, joten uuden oppiaineen luominen ja sen opettaminen ovat olleet edellä mainitun kaltaisten tapausten kohdalla lainvastaista toimintaa. (Elo & Laine, 2019.)

Eri katsomukset ovat osa arkea suomalaisissa alakouluissa. Näkyvin ja ehkä puhuttavin osa ovat kuitenkin erilaiset juhlat ja tapahtumat, joihin liittyy usein edelleen kristillisiä perinteitä. Vielä nykypäivänäkin Suomen kouluissa voidaan järjestää uskonnollisia tilaisuuksia. Uskonnolliset tilaisuudet ja uskonnonopetus ovat kuitenkin kaksi erillistä asiaa. Mikkola (2017, 19-21) mainitsee tällaisina uskonnonopetuksesta erillisinä uskonnollisina tilaisuuksina tai toimituksina jumalanpalvelukset, uskonnolliset päivänavaukset ja ruokarukoukset. Uskonnollisia tilaisuuksia ja toimituksia järjestettäessä on huomioitava, että perustuslain (Suomen perustuslaki 731/1999) mukaan ketään ei voida velvoittaa osallistumaan uskonnonharjoittamiseen omantuntonsa vastaisesti. Kouluissa järjestettävät tilaisuudet ja tapahtumat ovat herättäneet keskustelua erityisesti katsomusten näkökulmasta aina uskonnonvapauslain säätämisestä asti. Keskustelu on jatkunut historian sivuilta aina tähän päivään saakka. Uskonnollisten tilaisuuksia ja suomalaisen perinteen mukaisia juhlia

määrittäviä asetuksia ja lainsäädäntöä käsitellään tarkemmin juridisesta näkökulmasta jäljempänä alaluvussa 3.4 Perinteiset juhlat ja uskonnolliset tilaisuudet.

2.3 Katsomukset tutkimuskohteena koulukontekstissa

Suoranaisesti katsomusten yhdenvertaisuudesta suomalaisessa koulukontekstissa ei ole viimeisimmän tiedon mukaan tehty aiempaa tutkimusta. Katsomusten historiasta ja katsomusopetuksesta sekä koulun tilaisuuksista on sen sijaan löydettävissä useita aiempia tutkimuksia ja opinnäytteitä, painottuen katsomusopetukseen.

Pyysiäinen (2000, 13-25) esittelee aiempia tutkimuksia katsomusopetuksen parista 1960-luvulta 1990-luvun lopulle. Kyseiset tutkimukset keskittyivät lähinnä uskonnonopetukseen, opettajien tai opettajaopiskelijoiden käsityksiin uskonnonopetuksesta sekä myöhemmin elämäkatsomustietoon. Pyysiäinen itse selvitti samaisessa teoksessa luokanopettajien kokemuksia ja käsityksiä uskonnonopetuksen, elämäkatsomustiedon ja eettisen kasvatuksen toteuttamisesta ja järjestelyistä peruskoulun 1-6 luokilla. Tämän tutkielman kannalta merkittävää Pyysiäisen tuloksissa on, että 2000-luvun taitteessa laaja enemmistö (78%) luokanopettajista suhtautui nykyisen kaltaiseen uskonnonopetukseen myönteisesti.

Leivo (2011) perehtyi pro gradussaan katsomusopetuksen ajankohtaiseen tilaan ja tulevaisuuden näkyymiin fenomenologisella tutkimusotteella käyttäen aineistonaan Opetushallituksen perusopetuksen tuntijakotyöryhmän materiaaleja vuosilta 2009-2010, Opettaja-lehden katsomusopetusta käsitelleitä kirjoituksia vuosilta 2009-2010 ja Opettaja-lehdessä vuonna 2011 julkaisemansa ilmoituksen perusteella kerättyjä kirjoituksia opettajilta koskien katsomusopetusta. Tulostensa mukaan Leivo toteaa, että katsomusopetuksen kehittämiseksi on selkeä tarve. Aineiston perusteella katsomusopetusta kohtaan osoitettiin kehitystarvetta niin oppisisältöjen, opetusjärjestelyjen kuin itse katsomusopetusmallin suhteen.

Salo (2013) kartoitti pro gradussaan satakuntalaisten ja helsinkiläisten luokanopettajien käsityksiä alakoulun juhlaperinteestä. Tutkimuksen tulokset viittaavat luokanopettajien suhtautuvan kristilliseen perinteeseen koulun juhlissa osana koulun kulttuurikasvatusta ja suomalaista kulttuuriperinnettä. Muiden kulttuurien juhlia ja perinteitä kohtaan osoitettiin myös arvostusta, ja niiden sisällyttämistä koulun juhliin pidettiin tärkeänä. Salo summaa opettajien kannan olleen kaiken kaikkiaan myönteinen koulun juhlaperinnettä kohtaan.

Hokkanen (2014) käsitteli oikeustieteen väitöskirjassaan uskonnonvapautta monikulttuuristuvassa koulussa. Hokkasen mukaan kansainvälisenä suuntauksena on ollut kaikille avoin ja yhteinen tai yleinen tunnustukseton katsomusaine, tosin perusoikeusmyönteisimpänä näyttäytyy “osa yhdessä ja osa erikseen” -malli. Samainen malli esitellään tämän tutkielman alaluvussa 2.4 Kallioniemeen viitaten.

Blomqvist (2018) vertaili pro gradussaan nykymallin katsomusopetusta yhteisen elämäkatsomustiedon ja yhteisen uskontotiedon opetukseen indoktrinaation käsitteen kautta analyttisen filosofisen argumentoinnin keinoin. Blomqvistin tulosten mukaan yhteinen katsomusaine on nykymallia vähemmän indoktrinoiva katsomusopetuksen toteutustapa ja täten Suomessa olisi perusteltua siirtyä kaikille yhteiseen katsomusopetusmalliin.

Smolander (2019) haastatteli pro graduunsa Etelä-Pohjanmaalaisten opettajien kokemuksia osittain integroidun katsomusopetusmallin toteutuksesta alakoulussa. Mallissa katsomusaineiden yhtenevät sisällöt opiskeltiin yhteisesti ja aineiden omat eriävät sisällöt käsiteltiin muiden kuin evankelisluterilaisen uskonnon oppilaiden osalta etäopetuksena erillisissä katsomusaineryhmissä. Maakunnan laajuisena mallia ei ollut muualla Suomessa kokeiltu. Tulosten mukaan opettajat kokivat mallin pääosin positiivisena etenkin yhteisöllisyyden ja katsomusten välisen vuorovaikutuksen suhteen. Osa koki myös katsomusten välisen yhdenvertaisuuden parantuneen. Haasteina tuoreelle mallille koettiin etenkin oppimateriaalin puute ja opettajien orientoiminen uuteen tapaan opettaa katsomusopetusta.

Kuten edellä kuvatuista opinnäytteistä käy ilmi, on viimeaikaisin suuntaus aihepiirin tutkimuskentällä yhteisen katsomusaineen opetus. Nykyinen katsomusopetusmalli koetaan laajalti vanhentuneeksi ja uudenlaisia kokeiluja, kuten Smolander tuo ilmi, on järjestetty positiivisin kokemuksin. Päivänavauksia ja muita koulun tilaisuuksia on tutkittu enemmän ennen 2000-lukua, mutta kuten Salon opinnäyte osoittaa, näkyy Suomen kristillinen historia yhä alakoulun juhlaperinteessä ja opettajat kokevat sen pääosin positiivisena asiana.

2.4 Tulevaisuuden skenaariot katsomusopetuksessa

Kuten koulun ja katsomusten yhteisestä historiasta nähdään, on katsomusopetus ollut jatkuvan arvostelun ja kehityksen kohteena 1900-luvulta saakka. Viimeaikaisessa julkisessa keskustelussa on esitetty vahvoja mielipiteitä yhteisen katsomusaineen puolesta. Katsomusopetuksen tulevaisuuden kehitykselle on tarjottu useita malleja, jotka avaavat

suomalaisen katsomusopetuksen mahdollisia kehityssuuntia. Näitä tulevaisuuden skenaarioita ovat käsitelleet muun muassa Nyysönen, Kallioniemi, Salmenkivi et al. ja Kähkönen.

Nyysönen (1998) esittää kolme mahdollista tulevaisuuden skenaariota tulevaisuuden uskonnonopetusmalleiksi. Lyhyesti kuvattuna ensimmäinen skenaario on tunnustuksellisuuden hävittäminen. Tällöin luovuttaisiin oman uskonnon opetuksen mallista ja siirryttäisiin kaikille yhteisen katsomusaineen opetukseen. Toinen skenaario on tilanteen pitäminen entisellään eli nykyisen mallin säilyttäminen. Kolmas mahdollisuus taas olisi tunnustuksellisuuden lisäämistä ja sitoutumista enemmän omaan katsomukseen. (Nyysönen, 1998, 463-464.) Kallioniemi (2005; 2007) esittää Nyysösen skenaarioiden lisäksi vielä neljännen mallin, joka yhdistäisi ensimmäisen ja toisen skenaarion ydinkohdat. Tällöin osa katsomusopetuksesta tapahtuisi nykyisen mallin mukaan omissa katsomusryhmissä ja osa olisi kaikille yhteistä opetusta. Yhteisessä osassa käsiteltäisiin uskonnonopetuksen yleissivistäviä elementtejä ja eri uskontoja, kun taas erillisissä ryhmissä paneuduttaisiin syvemmin omaan katsomukseen. (Kallioniemi, 2005, 27; Kallioniemi, 2007, 10.) Viime vuosien opetuskokeilut katsomusopetuksen saralla ovat todentaneet Kallioniemen esittämää mallia.

Salmenkivi, Elo, Tomperi ja Ahola-Luttilla (2007, 154-155) esittävät Nyysösen tapaan kolme mallia katsomusopetuksen järjestämiseen, tosin heijastellen ratkaisumalleja maailmalta viitaten erinäisiin teoksiin Eloilta ja Linnankiveltä, Larssonilta ja Gustavssonilta sekä Schreinerilta. Ensimmäisessä mallissa jokaiselle katsomuskunnalle järjestettäisiin oman katsomusaineen opetusta kuten Suomessa nykyään. Toinen malli olisi kaikille yhteinen katsomusopetuksen oppiaine esimerkiksi Ruotsin uskontotiedon tapaan. Kolmannessa skenaariossa ei järjestettäisi lainkaan muusta opetuksesta erillistä katsomusopetusta; näin toimitaan esimerkiksi Ranskassa, jossa kaikki oppilaat opiskelevat etiikkaa. Salmenkivi ja kumppanit huomauttavat, että yhteisellä katsomusopetuksella on vaarana sävyttyä tietyllä katsomuksella, jos sillä on maassa valta-asema. Ruotsissa onkin annettu valtakirkkoon kuulumattomille vapautuksia uskontotiedon opetuksesta. (Salmenkivi et al., 2007, 155.)

Kähkönen (1976, 242-249) esittää katsomusopetukseen viisi erilaista perusmallia, jotka osa sisältävät erilaisia variaatioita. Vaikka teoksen ilmestymisestä on jo yli 40 vuotta, on osa malleista yhä mahdollisia skenaarioita tulevaisuuden katsomusopetukselle. Selkeyden vuoksi mallit on seuraavassa numeroitu ja variaatiot luetteloitu kirjaimin.

1) Ensimmäinen malli on koulu, jossa ei ole lainkaan yhteiskunnan antamaa uskonnonopetusta.

a) Ensimmäinen variaatio tässä mallissa käsittää vapaaehtoisen uskonnonopetuksen, joka on kirkkokuntien tehtävänä. Uskonnollis-eettistä opetusta koulu ei anna.

b) Toisessa variaatiossa uskonnon tilalla toteutetaan elämäkatsomusten ja aatteiden opetusta ja vapaaehtoinen uskonnonopetus on kirkkokuntien tehtävä.

c) Kolmas variaatio on opettaa uskonnonhistoriaa ja siveysoppia tai etiikkaa kaikille yhteisenä aineena ja uskonnonopetus jää vapaaehtoiseksi kirkkokuntien tehtäväksi. Variaatio vastaa Salmenkiven ja kumppaneiden esittämää Ranskan mallia.

d) Neljäs variaatio ensimmäisestä mallista on integraatio, joka pitää sisällään erilaisia mahdollisuuksia yhteen sulautettujen katsomusaineiden suhteen. Erillistä uskontoainetta ei ole. Kyseinen variaatio vastaa Nyyssösen ensimmäistä mallia ja viimeaikaista kaikille yhteisen katsomusaineen vaatimusta.

2) Toinen malli on koulu, jossa yhteinen on tunnustukseton, informoiva eli niin sanottu objektiivinen uskonnonopetus. Kähkönen esittää tämän Ruotsin mallin mukaisena uskontotietona.

3) Kolmas malli taas on tunnustuksellista eli uskontokuntasidonnaista opetusta.

a) Ensimmäinen variaatio kyseisestä mallista sisältää luterilaisen tai ortodoksisen opetuksen, vähemmistöjen tunnustuksen mukaisen opetuksen tai uskonnonhistorian ja siveysopin opetuksen uskonnonopetuksesta vapautetuille oppilaille. Kyseinen variaatio oli Suomessa vallitseva käytäntö vuoteen 1985 saakka.

b) Toinen variaatio käsittää tunnustuksellisen opetuksen sekä kaikille yhteisen siveysopin opetuksen, joka tapahtuu joko kaikilla luokka-asteilla tai vain osalla erikseen määritetyillä luokilla. Tämä jokseenkin vastaa viimeaikaisia opetuskokeiluja ja Kallioniemen esittämää mallia.

4) Neljäs malli tarjoaa valintamahdollisuuksia uskontokuntasidonnaisuudesta riippumatta. Mallin variaatioina sitä toteutetaan joko a) kaikilla luokka-asteilla peruskoulussa tai b) vain joillain luokilla tai joidenkin kurssien osalta.

5) Viides malli on uskonnonopetus vapaaehtoisena aineena. Uskonto on tällöin joko a) osin valinnaisaine, jonka järjestämiseen uskontokunnatkin osin osallistuvat tai b) kokonaan koulun ulkopuolista uskontokuntien järjestämää opetusta.

2.5 Yhteenveto

Tässä tutkimuksessa katsomuksella tarkoitetaan agnostista, ateistista tai teististä elämäkatsomusta, kokonaisvaltaista käsitysjärjestelmää, jolla ihminen ymmärtää ja havainnoi maailmaa. Katsomus nähdään yläkäsitteenä tai yleisnimityksenä eri uskonnoille ja uskonottomille elämäkatsomuksille. Katsomusopetuksella tarkoitetaan katsomusaineiden eli uskontojen ja elämäkatsomustiedon opetusta, joissa kaikissa tutkitaan hyvää elämää eri näkökulmista.

Suomalaisen koulujärjestelmän juuret ovat kristillisessä kirkossa, joka ohjasi koulun toimintaa 1200-luvulta 1800-luvun lopulle. Vaikka kirkko ja koulu lopulta eriytyivät toisistaan hallinnollisesti, näkyi kristillisuus vahvana koulujen toiminnassa vielä 1900-luvun lopulle. Uskonnonvapauslaki astui voimaan 1923, mutta laki jätti avoimeksi koulussa järjestettävän uskonnonopetuksen luonteen. Vuoden 1923 kansakoululaissa otettiin kuitenkin kantaa uskonnonopetukseen ja laissa säädettiin uskonnonopetuksen tapahtuvan oppilaiden enemmistön mukaisen uskonnon mukaan. Vähemmistön edustajille ja uskonottomille oppilaille myönnettiin oikeus oman uskontonsa tai uskontohistorian ja siveysopin opetukseen, jos opetukseen osallistui 20 henkeä ja oppilaiden vanhemmat opetusta erikseen pyysivät. Peruskouluun 1970-luvulla siirryttäessä poistui opetussuunnitelmasta katekismukseen perustuva aines ja aamuhartaus muutettiin päivänavaukseksi. Uskonnollinen aines säilyi osana päivänavausta, vaikka tunnustuksellisten erojen korostamista tuli välttää. Vuoden 1984 peruskoulu- ja lukioasetuksissa päivänavausten ei enää edellytetty sisältävän virsiä, yhteislaulua tai musiikkia, mutta mahdollisuus niiden sisällyttämiselle ohjelmaan säilytettiin. Enemmistön tunnustuksen mukaisesta uskonnonopetuksesta vapautetut oppilaat vapautettiin myös päivänavauksiin osallistumisesta. Lainsäädäntö ei kuitenkaan velvoittanut koulua korvaavan toiminnan järjestämiseen. Vuoden 1985 koululainsäädännön uudistuksen myötä elämäkatsomustieto korvasi kirkkohistorian ja siveysopin oppiaineen ja vuonna 1994

opetushallitus hyväksyi opetussuunnitelmat seuraavien vähemmistöuskontojen osalta: katolinen uskonto, islamin uskonto, adventistien uskonto, Kristiyhteisön uskonto ja Bahai-uskonto. Vuonna 2006 opetushallitus hyväksyi edellä mainittujen lisäksi opetussuunnitelmat buddhalaiselle uskonnolle, Herran Kansa ry:n uskonnolle, juutalaiselle uskonnolle, Krishna-liikkeen uskonnolle, Myöhempien Aikojen Pyhien Jeesuksen Kristuksen Kirkon uskonnolle ja vapaakirkolliselle uskonnolle. Vuoden 2003 uskonnonvapauslain uudistuksen jälkeen peruskoulun opetussuunnitelman perusteiden arvopohjaan kirjattiin, että oppiaineiden opetuksen tulee olla poliittisesti sitouttamatonta ja uskonnollisesti tunnustuksetonta.

Nykypäivänä katsomusopetus toteutetaan Suomessa niin kutsuttuna oman uskonnon opetuksena. Peruskoulussa tarjotaan kolmentoista eri uskontokunnan mukaista uskonnonopetusta ja elämänkatsomustietoa. Katsomusaineiden opetus tapahtuu perinteisesti oman katsomuksen mukaisissa opetusryhmissä, mutta viimeisten vuosien aikana ovat yleistyneet kokeilut, joissa katsomusaineita opetetaan yhteisten sisältöjen osalta kaikille yhteisissä ryhmissä. Yhteisopetus on herättänyt keskustelua sekä puolesta että vastaan. Lainsäädännön näkökulmasta yhteisopetus on mahdollista, kunhan opettaja täyttää asetetut kelpoisuusvaatimukset ja opetus on kaikin tavoin asetettujen oikeussäädösten mukaista. Toinen keskustelua herättävä teema kouluun ja katsomuksiin liittyen ovat uskonnolliset tilaisuudet, joita kouluissa voidaan vielä nykyäänkin järjestää. Tilaisuuksia järjestettäessä on kuitenkin otettava huomioon, että Suomen perustuslain mukaan ketään ei voida velvoittaa osallistumaan uskonnonharjoittamiseen omantuntonnon vastaisesti.

Koulun ja katsomusten osalta on opinnäytteissä viime aikoina keskitytty yhteisen katsomusaineen opetukseen. Nykyinen katsomusopetusmalli on tutkielmissa näyttäytynyt vanhentuneena ja uudenlaiset kokeilut ovat tuottaneet positiivisia kokemuksia. Koulujen päivänavauskäytäntöjä ja muita koulun tilaisuuksia on tutkittu enemmän ennen 2000-lukua, mutta opinnäytetyönä saadut tulokset osoittavat Suomen kristillisen historian näkyvän yhä alakoulun juhlaperinteessä.

Katsomusopetuksen toteutustavalle on peruskoulun olemassaolon aikana luotu useita erilaisia malleja, joihin suuntaviivoja on haettu myös ulkomaisista malleista. Suomessa katsomusopetuksen toteutustapa on pysynyt kuitenkin pääpiirteittäin samanlaisena koko peruskoulun ajan ja mallit ovat tänä päivänäkin ajankohtaisia. Karkeasti katsomusopetuksen mallit voidaan nimetä seuraavasti: kaikille yhteinen katsomusopetus, nykyisen mallin

säilyttäminen, tunnustuksellisuuden lisääminen, osa yhdessä ja osa erikseen -malli, ei erillistä katsomusopetusta ja katsomusopetuksen valinnaisuus.

3 Juridinen näkökulma katsomusten yhdenvertaisuuteen

Yhdenvertaisuus sekoitetaan helposti tasa-arvoon puhe- ja arkikielessä. Ero käsitteiden välillä näkyy kuitenkin jo Suomen lainsäädännön tasolla. Tasa-arvolla tarkoitetaan miesten ja naisten välistä samanarvoisuutta. Sukupuolten välisestä tasa-arvosta on säädetty erikseen laissa naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta (Laki naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta 8.8.1986/609). Tasa-arvoa käytetään kuitenkin usein arkikielessä yhdenvertaisuuden sijaan kuvaamaan kaikkien ihmisten keskinäistä moninaisuutta ja tämän moninaisuuden yhdenvertaista kohtelua. Yhdenvertaisuudella viitataan yleisesti siihen, että kaikille ihmisille taataan samat mahdollisuudet muun muassa ikään, sukupuoleen, sosioekonomiseen tai etniseen taustaan, erityisen tuen tarpeisiin tai uskonnolliseen vakaumukseen katsomatta. Yhdenvertaisuus on siten tasa-arvon käsitettä moninaisempi. (Heikkinen, 2019, 16.) Yhdenvertaisuudesta on säädetty yhdenvertaisuuslaissa (Yhdenvertaisuuslaki 30.12.2014/1325).

Katsomusten asemasta säädetään Suomen laissa ja useissa kansainvälisissä sopimuksissa. Suomen lain osalta tärkeimpänä katsomusten aseman määrittäjänä voidaan nähdä Suomen perustuslaki ja uskonnonvapauslaki. Näiden lisäksi kansainvälisistä sopimuksista katsomuksen asemaa määrittävät YK:n ihmisoikeusjulistus, YK:n lapsen oikeuksien sopimus, Euroopan Unionin perusoikeusasiakirja ja Euroopan ihmisoikeussopimus. Kansainvälisistä sopimuksista Suomen ratifioimat sopimukset ovat Suomessa voimassa lain asemassa. Lait ja kansainväliset sopimukset koskevat luontaisesti myös peruskoulun toimintaa ja määrittävät katsomusten aseman lisäksi muun muassa oppilaan ja opettajan oikeuksia.

Kansainväliset sopimukset ovat kaikille sopimukset hyväksyneille valtioille samat, mutta katsomusopetusta toteutetaan eri maissa eri tavoin. Katsomusopetuksen mallit ja järjestelyt eroavat toisistaan paljon jo pelkästään Euroopan alueella. Joissain maissa katsomusopetus on uskonnollisten yhdyskuntien vastuulla ja toisissa vastuu on valtiolla. Katsomusopetus voi joissain maissa olla tunnustuksellista ja toisissa toteutus on uskontotieteeseen perustuvaa. Opetuksen pakollisuus ja vapaaehtoisuus vaihtelevat myös riippuen valtiosta. Erot katsomusopetuksen toteutuksen saralla selittyvät osittain valtioiden erilaisista historiallisista kehityskuluista, poliittisesta ja aatteellisesta ilmapiiristä sekä valtioiden sisällä vaikuttavista katsomuksista. Pohjoismaissa katsomusopetus järjestetään kaikille pakollisena tunnustuksettomana uskonnonopetuksena. Suomalaisen katsomusopetuksen erottaa muista

pohjoismaista niin sanottu oman uskonnon opettaminen. Muualla pohjoismaissa katsomusopetusta tarjotaan kaikille oppilaille yhteisenä, kun taas Suomessa katsomusopetus on järjestetty erillisissä ryhmissä oman katsomuksen mukaisesti. (Mikkola, 2017, 11.)

Suomalaista perusopetusta ohjaa tämän pro gradu -tutkielman kirjoittamishetkellä lisäksi vuoden 2014 perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet [POPS], joiden mukaan suomalainen perusopetus rakentuu elämän ja ihmisoikeuksien kunnioittamiselle, ja perusopetuksen kehitystä ohjaavat tasa-arvon tavoite ja laaja yhdenvertaisuusperiaate. Opetuksen tulee olla oppilaita sitouttamatonta niin uskonnollisesti, katsomuksellisesti kuin puoluepoliittisesti. (Opetushallitus, 2014, 16.) Lakiin nähden perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet on lakia alemmalla tasolla oleva opetustoimen oikeuslähde (Hakalehto, 2015, 56). Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet pohjaa itsensä aina kulloinkin voimassa olevaan lakiin ja kansainvälisiin sopimuksiin. Tarkasteltaessa Suomen lakia, kansainvälisiä sopimuksia ja perusopetuksen opetussuunnitelman perusteita katsomuksiin ja uskontoon liittyvin osin, on huomioitava, että uskonnonvapaus ei rajoitu pelkästään positiiviseen uskonnonvapauteen tunnustaa ja harjoittaa omaa uskontoaan. Uskonnonvapauteen sisältyy myös negatiivinen uskonnonvapaus olla harjoittamatta uskontoa ja olla kuulumatta mihinkään uskontokuntaan. Tämä negatiivinen uskonnonvapaus sisältyy Suomen perustuslain pykälään 11 (Suomen perustuslaki, 11.6.1999/731).

3.1 Suomen lainsäädäntö

Suomen perustuslain 6 § osoittaa kaikkien olevan yhdenvertaisia lain edessä (Suomen perustuslaki, 11.6.1999/731). Ketään ei saa asettaa eriarvoiseen asemaan uskonnon tai vakaumuksen perusteella. Lapsia tulee kohdella tasa-arvoisesti yksilöinä ja heidän tulee saada vaikuttaa itseään koskeviin asioihin ottaen huomioon heidän kehitystasonsa. Perustuslain 11 §:n mukaan jokaisella on uskonnon ja omantunnon vapaus, mikä sisältää oikeuden tunnustaa ja harjoittaa uskontoa, ilmaista vakaumuksen ja oikeuden kuulua tai olla kuulumatta uskonnolliseen yhdyskuntaan. Ketään ei voi myöskään velvoittaa omantunnon vastaiseen uskonnon harjoittamiseen. Lisäksi 22 §:ssä säädetään, että julkisen vallan on turvattava perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien toteutuminen.

Suomessa tapahtuvaa perusopetusta toteutetaan perusopetuslaissa säädetyn mukaisesti. Perusopetuslaki koskee perusopetusta ja oppivelvollisuutta, ja sen sisältöön kuuluu myös uskonnon ja elämäkatsomustiedon opetuksesta säätäminen. Uskonto ja elämäkatsomustieto

säädetään kaikille yhteiseksi oppiaineeksi perusopetuslain pykälässä 11, joka säätää perusopetuksen sisällöstä ja kaikille yhteisistä oppiaineista. Perusopetuslain 13 § käsittelee keskittyneesti uskonnon ja elämäntietämisen opetusta. Perusopetuslaissa säädetyn nojalla perusopetuksen järjestäjän tulee tarjota oppilaiden enemmistön mukaista uskonnonopetusta. Käytännössä tämä tarkoittaa Suomessa aina evankelisluterilaisen uskonnon mukaista uskonnonopetusta. Laki mahdollistaa kuitenkin muidenkin kuin Suomen valtauskonnon aseman enemmistölle opettavana uskontona, mikäli jokin toinen uskonnollinen yhdyskunta tai yhteisö on alueellisesti enemmistön asemassa. Enemmistön uskonnolliseen yhdyskuntaan kuuluvat oppilaat osallistuvat oman uskontonsa mukaiseen uskonnonopetukseen. Muihin uskonnollisiin yhdyskuntiin kuuluvien oppilaiden on myös mahdollista osallistua enemmistön mukaiseen uskonnonopetukseen oppilaan huoltajan siitä ilmoitettua perusopetuksen järjestäjälle. (Perusopetuslaki, 21.8.1998/628, 13 §.)

Katsomusopetusta koskevan lainsäädännön kannalta kiintoisan eron Suomen valtionuskontojen ja pienryhmäisten uskontojen välille tekee perusopetuslain 13 §:n 2 momentti. Se säätää uskonnonopetuksen järjestämisen pakollisuudesta perusopetuksen järjestäjälle. Mikäli enemmistö perusopetukseen osallistuvista oppilaista ei kuulu evankelis-luterilaiseen tai ortodoksisen kirkkoon, on evankelisluterilaisille ja ortodoksisille oppilaille järjestettävä oman uskontonsa mukaista opetusta, jos heitä on vähintään kolme. Pienryhmäisten uskontojen oppilaiden kohdalla säädös on muuten sama kuin edellä mainittu, mutta ero muodostuu osasta, jonka mukaan perusopetuksen järjestäjän on järjestettävä oman uskonnon mukaista opetusta vähintään kolmelle oppilaalle, mikäli heidän huoltajansa sitä erikseen pyytävät. Erillinen pyyntö on esitettävä perusopetuksen järjestäjälle myös tapauksissa, joissa huoltaja haluaa uskontokuntaan kuulumattoman oppilaan osallistuvan oppilaan kulttuuritaustan ja saaman kasvatuksen mukaiseen uskonnonopetukseen. (Perusopetuslaki, 21.8.1998/628.) Opetuksen järjestäjä on velvollinen oma-aloitteisesti selvittämään opetuksen tarpeen evankelisluterilaiselle ja ortodoksiselle uskonnolle sekä elämäntietämislain ja elämäntietämisen opetusta. Pienryhmäisille uskonnoille tätä velvoitetta ei ole. Aiemmin mainittu kolmen oppilaan raja arvioidaan kaikissa tapauksissa siten, että perusopetus katsotaan yhdeksi kaikki vuosiluokat käsittäväksi kokonaisuudeksi. (Lahtinen & Lankinen, 2015, 134.) Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että jos opetuksen järjestäjän alueella on esimerkiksi vähintään kolme islamin mukaisen katsomusaineen opetukseen osallistuvaa oppilasta luokilla 1-9, muodostetaan heistä opetusryhmä, vaikka luokka-aste ei olisikaan kaikilla sama ja oppilaat olisivat eri kouluista.

Perusopetusasetuksen 5 § kattaa menettelyn tapauksesta, jossa oppilas ei osallistu perusopetuslain 13 §:n 1 momentin mukaiseen uskonnon tai elämäkatsomustiedon opetukseen. Tällöin oppilaalle on järjestettävä vastaavasti muuta opetusta tai ohjattua toimintaa. Poikkeuksen tähän säädökseen tekee, mikäli oppilaalla on jo perusopetuslain 18 §:n 1 momentin mukaisesti ennestään joltain osin perusopetuksen oppimäärää vastaavat tiedot ja taidot tai oppilas osallistuu muuhun kuin koulun järjestämään oman uskontonsa opetukseen. Näissä tapauksissa oppilas voidaan huoltajan pyynnöstä vapauttaa perusopetuslain 13 §:n 1 momentissa säädetystä opetuksesta tai ohjatusta toiminnasta. (Perusopetusasetus, 20.11.1998/852.)

Valtioneuvoston asetus perusopetuslaissa tarkoitetun opetuksen valtakunnallisista tavoitteista ja perusopetuksen tuntijaosta täsmentää perusopetuslakia. Asetus säätää erikseen katsomusopetukseen vaikuttavista tavoitteista. 2 §:n mukaan opetus pyrkii edistämään kulttuurien sekä aatteellisten, maailmankatsomuksellisten ja uskonnollisten perinteiden tuntemista ja ymmärtämistä. Lisäksi opetuksen tulee edistää elämän, ihmisoikeuksien, luonnon ja toisten ihmisten kunnioittamista. Samaisen pykälän 2 momentti painottaa vielä ihmisryhmien, kansojen, aatteiden, uskontojen ja kulttuurien välistä kunnioitusta ja luottamusta. Valtioneuvoston asetuksen 3 § ottaa kantaa sivistykseen ja sikäli liittyy katsomusopetukseen. Opetuksella tavoitellaan laajaa yleissivistystä sekä maailmankuvan avartumista ja syvenemistä oppilaassa. Katsomusopetuksen osalta pykälästä erottuu kulttuurien, historian sekä uskontojen ja elämäkatsomusten tuntemuksen edistäminen osana tätä sivistystä. Lisäksi asetuksen 3 §:n 3 momentissa on esitetty, että opetettavan tiedon tulee perustua tieteelliseen tietoon. Opetuksen tulee myös vahvistaa oppilaiden eettistä ajattelua ja toimintakykyä. Kaiken toiminnan, kasvatuksen ja opetuksen tulee asetuksen 3 §:n 6 momentin mukaan noudattaa perusopetukselle asetettuja yleisiä kasvatustavoitteita ja opetukselle asetettuja tavoitteita. Oppilaita ei tule sitouttaa tiettyyn opetuksen taustalla vaikuttavaan maailmankatsomukseen tai kasvatuseräjäjärjestelmän taustalla olevaan arvonaäkemykseen. Samaisen valtioneuvoston asetuksen 4 § vielä linjaa, että kaikessa koulun toiminnassa, opetuksessa, kasvatuksessa ja ohjauksessa tulee aktiivisesti vahvistaa koulutuksellista tasa-arvoa ja yhdenvertaisuutta. (Valtioneuvoston asetus perusopetuslaissa tarkoitetun opetuksen valtakunnallisista tavoitteista ja perusopetuksen tuntijaosta, 422/2012.)

Uskonnonvapauslain 3 §:n 2:ssa momentissa aiemmin säädetty äidin erityisoikeus lapsen uskonnollisen aseman päättämisestä poistui 1.3.2017. Muutoksen myötä lapsen äidillä ei ole enää oikeutta päättää yksin lapsen liittymisestä uskonnolliseen yhdyskuntaan, mikäli tämän

uskonnollista asemaa ei ole päätetty vuoden kuluessa lapsen syntymästä. Muutos tehtiin vanhempien yhdenvertaisuuden edistämiseksi. Mikäli vanhemmat eivät pääse asiassa yksimielisyyteen eikä tuomioistuin ole päättänyt vanhempien tehtävienjaosta tässä asiassa erikseen, tulee lapsen uskonnollinen asema jäämään avoimeksi. Kyseisen 3 §:n mukaan kaksitoista vuotta täyttänyt voidaan liittää uskonnolliseen yhdyskuntaan tai ilmoittaa eronneeksi siitä vain omalla kirjallisella suostumuksellaan. Viisitoista vuotta täyttänyt lapsi voi huoltajien kirjallisella suostumuksella itse liittyä uskonnolliseen yhdyskuntaan tai erota siitä. (Uskonnonvapauslaki, 6.6.2003/453.)

Edellä mainitut kaksi lainkohtaa uskonnonvapauslaista liittyvät sikäli katsomusopetukseen, että aiemmin tässä alaluvussa esitetyt kohdat perusopetuslaista selkeästi määrittävät uskontokuntaan kuuluvien oppilaiden osallistumisen oman uskontonsa opetukseen. Valinnanvapautta katsomusaineen valinnassa esiintyy vain paikallisen vähemmistöuskonnon edustajilla sekä uskonottomilla. Valtauskontoon kuuluvan tulee ensiksi erota uskonnollisesta yhdyskunnastaan voidakseen valita tarjolla olevien katsomusaineiden välillä, ja käytännössä valinta on kuitenkin viime kädessä huoltajien eikä lapsen. Jos lapsi kuuluu poikkeuksellisesti useampaan kuin yhteen uskontokuntaan, päättää oppilaan huoltaja minkä oman uskonnon opetukseen lapsi osallistuu (Lahtinen & Lankinen, 2015, 134).

Yhdenvertaisuudesta säädetään Suomessa yhdenvertaisuuslailla, jonka tarkoituksena on edistää yhdenvertaisuutta, ehkäistä syrjintää ja turvata syrjinnän kohteeksi joutuneen oikeuksia. Yhdenvertaisuuslain 6 § määrittää koulutuksen järjestäjän velvollisuudeksi edistää yhdenvertaisuutta. Yhdenvertaisuuden edistämiseksi koulutuksen järjestäjän on arvioitava toimintaansa yhdenvertaisuuden kannalta ja suoritettava tarvittavat toimenpiteet yhdenvertaisuuden toteutumisen edistämiseksi. Oppilaitoksella on oltava suunnitelma näistä toimenpiteistä, joilla yhdenvertaisuutta edistetään oppilaitoksessa. Lain kuudennen pykälän mukaan oppilaitoksen ja koulutuksen järjestäjän on myös annettava oppilaille ja heidän huoltajilleen mahdollisuus tulla kuulluiksi yhdenvertaisuuden edistämistoimenpiteisiin liittyen. Lain 8 § säättää, ettei ketään tule syrjiä minkään henkilöön liittyvän syyn perusteella. Tällaisiksi syiksi asetetaan yhdenvertaisuuslaissa ikä, alkuperä, kansalaisuus, kieli, uskonto, vakaumus, mielipide, poliittinen toiminta, ammattiyhdistystoiminta, perhesuhteet, terveydentila, vammaisuus, seksuaalinen suuntautuminen ja muu henkilöön liittyvä syy. Lain 9 §:ssä säädetään oikeutetuksi positiivinen erityiskohtelu, jolla edistetään tosiasiallista yhdenvertaisuutta tai ehkäistään tai poistetaan syrjinnästä johtuvia haittoja. Yhdenvertaisuuslaki jakaa syrjinnän välittömään ja välilliseen syrjintään sekä häirintään.

Välittömällä syrjinnällä tarkoitetaan laissa syrjintää, jossa henkilöä kohdellaan epäsuotuisammin henkilöön liittyvän syyn perusteella kuin jotakuta muuta on kohdeltu, kohdellaan tai kohdeltaisiin vastaavassa vertailukelpoisessa tilanteessa. Välillinen syrjintä tarkoittaa lain 13 §:n mukaan syrjintää, jossa näennäisesti yhdenvertainen sääntö, peruste tai käytäntö asettaa henkilön muihin nähden epäedulliseen asemaan henkilöön liittyvän syyn perusteella. Poikkeuksen muodostaa tilanne, jossa sääntö, peruste tai käytäntö pyrkii hyväksyttävään tavoitteeseen asianmukaisin ja tarpeellisin keinoin. Häirintä määritellään lain 14 §:ssä henkilön ihmisarvoa loukkaavaksi käyttäytymiseksi. Häirintä on kyseessä kun henkilöön liittyvän syyn vuoksi luodaan käyttäytymisellä henkilöä halventava tai nöyryyttävä taikka henkilöä kohtaan uhkaava, vihamielinen tai hyökkäävä ilmapiiri. (Yhdenvertaisuuslaki 30.12.2014/1325.)

3.2 Kansainväliset sopimukset

Kansainväliset ihmisoikeussopimukset ovat Suomessa voimassa lakina (Hakalehto, 2015, 54). Euroopan ihmisoikeussopimus on luotu turvaamaan jäsenvaltioiden kansalaisten ihmisoikeudet ja perusvapaudet mukaillen Yhdistyneiden kansakuntien ihmisoikeuksien julistusta. Sopimus takaa artiklassa 9 jokaiselle ajatuksen-, omantunnon- ja uskonnonvapauden. Oikeus pitää sisällään vapauden vaihtaa uskontoa tai uskoa ja vapauden tunnustaa uskoaan yksin tai yhdessä julkisesti tai yksityisesti jumalanpalveluksissa, opettamalla, hartaudentarjoituksissa ja uskonnollisin menoin. 9 artiklan 2 kohdan mukaan tätä vapautta voivat rajoittaa vain lainkohdat, jotka on säädetty turvaamaan muiden henkilöiden turvallisuus sekä heidän oikeuksiensa ja vapauksiensa toteutuminen. Lisäksi Euroopan ihmisoikeussopimuksen ensimmäisen lisäpöytäkirjan artiklassa 2 esitetään, että valtion tulee kasvatuksen ja opetuksen alalla kunnioittaa vanhempien oikeutta varmistaa lapsilleen heidän omien uskonnollisten ja aatteellisten vakaumustensa mukainen kasvatus ja opetus. (Euroopan ihmisoikeussopimus, 63/1999.)

Suomessa YK:n lapsen oikeuksien sopimus tuli voimaan vuonna 1991 (Yleissopimus lapsen oikeuksista, 60/1991). Lapsen oikeuksien sopimus on lapsia varten suunnattu ihmisoikeussopimus, joka ottaa huomioon lapset kokonaisvaltaisesti erityislaatuina kehittyvinä ihmisinä. Sopimuksen tavoitteena on suojata lapsia heidän kehitykselleen ja hyvinvoinnilleen haitallisilta tekijöiltä myös koulussa (Hakalehto, 2015, 61). Artiklan 12 mukaan lapselle, joka kykenee muodostamaan omat näkemyksensä, taataan oikeus vapaasti

ilmaista nämä näkemyksensä kaikissa itseään koskevissa asioissa. Lapsen näkemykset tulee ottaa huomioon tämän ikä ja kehitystaso huomioiden. Erityisesti lasta koskevissa oikeudellisissa ja hallinnollisissa toimissa on lapselle annettava mahdollisuus tulla kuulluksi. Artiklan 14 mukaan sopimusvaltiot kunnioittavat lapsen oikeutta ajatuksen-, omantunnon- ja uskonnonvapauteen. Lisäksi kunnioitetaan lapsen vanhempien ja laillisten huoltajien oikeuksia ja velvollisuuksia antaa lapselle ohjausta hänen oikeutensa käyttämisessä tavalla, joka on sopiva lapsen kehitystason kanssa. (Yleissopimus lapsen oikeuksista, 60/1991.)

Kansalaisyhteisöjä ja poliittisia oikeuksia koskeva kansainvälinen yleissopimus tunnustaa edellä esitettyjen sopimusten ohella artiklassa 18 jokaisen oikeuden ajatuksen-, omantunnon- ja uskonnonvapauteen. Oikeus sisältää vapauden tunnustaa omavalintaista uskontoa tai uskoa yksin tai yhdessä muiden kanssa, yksin tai julkisesti ja harjoittaa uskontoaan tai uskoaan jumalanpalveluksissa, uskonnollisissa menoissa, hartauksissa ja opetuksessa. Ketään ei saa kuitenkaan saattaa sopimuksen mukaan sellaiselle pakotukselle alttiiksi, joka rajoittaa hänen vapauttaan tunnustaa tai valita oman valintansa mukainen usko tai uskonto. (Kansalaisyhteisöjä ja poliittisia oikeuksia koskeva kansainvälinen yleissopimus 8/1976.) Huoltajille on taattu tässäkin sopimuksessa valta-asema suhteessa lastensa katsomukseen, sillä sopimusvaltiot sitoutuvat kunnioittamaan vanhempien tai laillisten huoltajien vapautta taata lastensa uskonnollinen ja moraalinen opetus omien vakaumustensa mukaan.

Taloudellisia, sosiaalisia ja sivistyksellisiä oikeuksia koskeva yleissopimus vielä linjaa artiklan 13 kohdissa 1 ja 3 muutamista katsomusopetuksen piiriin liittyvistä seikoista. Kohdassa 1 esitetään, että opetuksen on vahvistettava ihmisoikeuksien ja perusvapauksien kunnioittamista sekä edistettävä ymmärrystä, suvaitsevaisuutta ja ystävyyttä kaikkien uskonnollisten ryhmien kesken. Kohta 3 takaa lapsen vanhemmille ja laillisille holhoojille vapauden turvata omien vakaumustensa mukainen uskonnollinen ja moraalinen kasvatus lapsilleen. (Taloudellisia, sosiaalisia ja sivistyksellisiä oikeuksia koskeva yleissopimus 6/1976.)

3.3 Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet

Vuoden 2014 perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet [POPS] pohjaa itsensä lakiin ja ihmisoikeussopimukseen. Se toimii opetustoimen keskeisenä oikeuslähteenä antaen raamit kaikelle peruskoulun toiminnalle. Katsomukset nousevat POPS:ssa esille arvoperustassa, jonka mukaan opetuksen tulisi auttaa oppilasta rakentamaan maailmankuvaansa ja -katsomustaan, identiteetin ja ihmiskäsityksen rakentumisen ohessa, sekä hahmottamaan paikkaansa

maailmassa. Pyrkimyksenä on, että perusopetus antaa perustan ihmisoikeuksia kunnioittavaan maailmankansalaisuuteen. Katsomukset nousevat esille myös POPS:n mainitessa kieli-, kulttuuri-, uskonto- ja katsomusrajat ylittävän yhteisöllisen oppimisen aidon vuorovaikutuksen ja yhteisöllisyyden mahdollistajaksi. (Opetushallitus, 2014, 15-16)

Katsomusopetuksen osalta POPS viittaa perusopetuslain 11 §:ään jaottelulla, joka jakaa katsomusaineiden opetuksen uskonnon ja elämäkatsomustiedon oppiaineisiin. Perusopetuslain 11 §:n mukaan perusopetuksessa on oppiaineena uskonto tai elämäkatsomustieto. Uskonnon oppiaineen opetus toteutetaan perusopetuslain 13 §:n mukaan oppilaiden uskonnollisen yhdyskunnan mukaisesti oman uskonnon opetuksena erillisten oppimäärien mukaan. (Opetushallitus, 2014, 136, 250)

Uskonnon ja elämäkatsomustiedon oppiaineet erotellaan toisistaan perustuslain 11 §:ssä ja perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet seuraa lakia asian suhteen. Tästä jaosta seurauksena oppiaineille on määritelty POPS:ssa omat tavoitteensa ja keskeiset sisällöt. Kaikille peruskoulussa opetettaville uskonnoille on luotu omat opetussuunnitelmansa, mutta uskonnon oppiaineelle annetut tavoitteet ja keskeiset sisällöt ovat kaikille oman uskonnon opetuksen muodoille samat oppiaineen yhtenäisyyden takaamiseksi. (Opetushallitus, 2014.) Eri katsomusaineiden oppisisällöt taas eroavat toisistaan, sillä elämäkatsomustiedon oppiaineelle on annettu omat keskeiset sisällöt ja tavoitteet.

Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteita on arvostellut muun muassa Hakalehto (2015). Hakalehto nostaa esille, että perusopetuksen opetussuunnitelman perusteiden tulee noudattaa lakia sekä perus- ja ihmisoikeussopimuksia. Perus- ja ihmisoikeussopimukset kuitenkin näkyvät Hakalehdon mukaan POPS:ssa vain pinnalle liimattuina mainintoina ilman perusteluita, vaikka opetussuunnitelman perusteiden olisi tärkeä avata siellä mainittujen sopimusten sisältöä. (Hakalehto, 2015, 81-82.) Hakalehto kokee ongelmaksi myös lapsen oikeuksien sopimuksen huomioimisen perusopetuslain säädös- ja muutosvaiheessa, sillä lainsäätäjät ei ole kiinnittänyt huomiota lasten perus- ja ihmisoikeuksiin. Kun oppilasta ei nähdä koulumaailmassa itsenäisenä oikeuksien haltijana, johtaa se Hakalehdon mukaan oppilaan oikeuksien ja lapsinäkökulman vähäisyyteen koulua koskevassa sääntelyssä. Lapsen oikeuksien täydellinen toteuttaminen vaatisi lapsen oikeuksien täysimääräistä huomioimista opetustoimen sääntelyssä aina perusopetuslaista ja opetussuunnitelman perusteista koulun järjestyssääntöihin. (Hakalehto, 2015, 59.) Lapsen oikeudet korostuvat katsomusaineiden valintaa ja katsomuksellisiin tilaisuuksiin osallistumista koskevissa kysymyksissä. Lapsen

oikeuksien komiteaa lainaten lapsi ei menetä ihmisoikeuksiaan astuessaan koulun porteista sisään (Convention on the Rights of the Child, CRC/GC/2001/1, kohta 8).

3.4 Perinteiset juhlat ja uskonnolliset tilaisuudet

Ohje perusopetuksen uskonnon ja elämäntutkimuksen sekä esiopetuksen katsomuskasvatuksen järjestämisestä sekä uskonnollisista tilaisuuksista esi- ja perusopetuksessa (Opetushallitus, 2018) jakaa peruskoulussa järjestettävät tilaisuudet perinteisiin juhliin ja uskonnollisiin tilaisuuksiin. Koulun perinteisiä juhlia ovat ohjeen mukaan joulun- ja kevätjuhla sekä itsenäisyyspäivän juhla. Tällaiset suomalaisen tradition mukaiset juhlat luetaan erilleen uskonnollisista tilaisuuksista, sillä perustuslakivaliokunnan mietintöjen mukaan yksittäiset perinteeseen kuuluvat uskonnollista perää olevat elementit, esimerkiksi yksi virsi osana juhlaa, eivät tee juhlasta uskonnollista tilaisuutta. (Opetushallitus, 2018; Perustuslakivaliokunnan mietintö, 10/2002; Perustuslakivaliokunnan mietintö, 2/2014.)

Jumalanpalvelukset, uskonnolliset päivänavaukset ja ruokarukoukset ovat opetushallituksen laatiman ohjeen mukaan uskonnollisia tilaisuuksia ja uskonnon harjoittamista. Opetuksen järjestäjällä on oikeus päättää erikseen uskonnollisten tilaisuuksien järjestämisestä osana perusopetusta. Opetushallituksen julkaisema ohje viittaa perustuslain 11 §:n 2 momenttiin nostaessaan esille, että uskonnon- ja omantunnonvapauden nojalla uskonnollisia tilaisuuksia voidaan järjestää koulun toiminnassa. Oppilasta ei kuitenkaan voida samaisen uskonnon- ja omantunnonvapauden nojalla pakottaa osallistumaan uskonnolliseen tilaisuuteen. Vapaus olla osallistumatta uskonnon harjoittamiseen on riippumaton uskonnollisen yhdyskunnan jäsenyydestä. Yhdyskunnan jäsenyys ei siis saa olla määrittävänä tekijänä uskonnolliseen tilaisuuteen osallistumisessa. Uskonnollisten tilaisuuksien aikana on tarvittaessa järjestettävä korvaavaa toimintaa oppilaille, jotka eivät osallistu tilaisuuteen. Vaihtoehtoisen toiminnan on tällöin oltava mielekästä ja tavoitteiltaan sekä luonteeltaan mahdollisimman lähellä tilaisuutta, jota vaihtoehtoinen toiminta korvaa. Uskonnolliseen tilaisuuteen tai vaihtoehtoiseen toimintaan osallistuminen ei saa aiheuttaa oppilaalle leimautumista tai muuta haittaa, eikä oppilaiden yhdenvertainen kohtelu saa vaarantua käytännön järjestelyistä johtuen. Uskonnollisten tilaisuuksien järjestämisessä tulee ottaa huomioon myös, että tilaisuudet ovat erillään muusta koulun toiminnasta. Käytännössä vapaus olla osallistumatta uskonnon harjoittamiseen voidaan taata opetushallituksen ohjeen mukaan järjestämällä tilaisuus ja vaihtoehtoinen tilaisuus fyysisesti erillään toisistaan. (Opetushallitus, 2018.)

Opetuksen järjestäjä voi halutessaan päättää pidättäytyä järjestämästä uskonnollisia tilaisuuksia tai toimituksia koulun työsuunnitelmassa määriteltynä työaikana. Tämän kaltaisessa tilanteessa opetuksen järjestäjä voi kuitenkin toimia yhteistyössä seurakuntien kanssa ja tiedottaa kouluissa eri seurakuntien järjestämistä tilaisuuksista, joihin oppilaat ja vanhemmat voivat osallistua vapaa-ajallaan. (Opetushallitus, 2018.)

Perustuslakivaliokunnan mietinnön (10/2002) mukaan uskonnon harjoittamiseksi katsottavat tilaisuudet eivät ole ongelmallisia uskonnon- ja omantunnonvapauden kannalta, kun tilaisuuksista tiedotetaan etukäteen ja osallistuminen pidetään kaikille vapaaehtoisena. Koulun normaaliin päiväjärjestykseen sisältyvät uskonnon harjoittamista sisältävät tilaisuudet voivat sen sijaan osoittautua ongelmallisina julkisen vallan neutraalisuuden vaatimuksen ja indoktrinaatiokiellon näkökulmasta. Perustuslakivaliokunta mainitsee esimerkkinä tällaisista tilaisuuksista uskonnolliset päivänavaukset ja ruokarukoukset. Oppilaalle tai oppilaan huoltajille tulee jäädä mahdollisuus valita oppilaan osallistumisesta uskonnollisiin tilaisuuksiin. Edellä mainittu tarkoittaa, että koulun päivittäiseen toimintaan sisältyvistä uskonnollisista tilaisuuksista ja niiden ajankohdista tulee ilmoittaa oppilaalle ja huoltajille etukäteen. Näin taataan jokaiselle mahdollisuus olla osallistumatta toimintaan omantuntonsa vastaisesti. (Perustuslakivaliokunnan mietintö, 10/2002.)

3.5 Opetuksen järjestäjän ja opettajan vastuu

Opettaja on juridisesti velvollinen valvomaan oppilaiden oikeuksien toteutumista koulussa (Hakalehto-Wainio, 2012, 109-110). Tästä ei kuitenkaan ole selkeää mainintaa vuoden 2014 Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteissa. Jotta nämä oikeudet otettaisiin entistä paremmin huomioon, tulee opettajille tarjota systemaattista ja asiantuntevaa ihmisoikeuskoulutusta (Hakalehto, 2015, 81-82). Mikäli opetusta määrittäviin säädöksiin ja arvoperustaan ei ole perehdytty riittävän huolellisesti on mahdollista, että tällaisen opettajan kohdalla tapahtuu laiminlyöntejä muun muassa lasten katsomuksellisen yhdenvertaisuuden kunnioittamisessa. Hakalehto-Wainion (2012, 272-273) mukaan perus- ja ihmisoikeuksia saatetaan koulun henkilökunnan puolesta jopa vähätellä.

Kuten Suomen perustuslaista käy ilmi, ihmiset ovat yhdenvertaisia lain edessä perustuslain 6 §:n mukaan. Samaisessa pykälässä ilmaistaan, että lapsia ei saa ilman hyväksyttävää syytä asettaa eri asemaan iän, uskonnon tai vakaumuksen perusteella. 3 momentti lisäksi määrää, että lapsia on kohdeltava tasa-arvoisesti yksilöinä, ja heidän kantansa tulee ottaa huomioon itseään

koskevista asioissa kehitystasoaan vastaavasti. Perustuslain 11 §:n 2 momentti yksiselitteisesti säättää, ettei kukaan ole velvollinen osallistumaan omantuntonsa vastaisesti uskonnon harjoittamiseen. Lapset eivät tee poikkeusta lakiin ottaen huomioon perustuslain 6 §:n. (Suomen perustuslaki, 11.6.1999/731.) Lapsen oikeuksia koskeva yleissopimus toteaa artiklan 14 kohdassa 1 saman asian suoraan: ”Sopimusvaltiot sitoutuvat kunnioittamaan lapsen oikeutta ajatuksen-, omantunnon- ja uskonnonvapauteen.” (Yleissopimus lapsen oikeuksista 60/1991). Apulaisoikeuskansleri Puumalaisen mukaan tietyn toiminnan järjestäjä on päävastuussa uskonnonvapauden toteutumisesta (Apulaisoikeuskanslerin ratkaisu 24.3.2014). Käytännössä vastuun voidaan nähdä koulussa olevan opettajalla.

Uskonnonopetuksen tunnustuksellisesta luonteesta luovuttiin vuonna 2002 uskonnonvapauslain ja perusopetus- ja lukiolain muuttamisen yhteydessä (Apulaisoikeuskanslerin ratkaisu 24.3.2014). Uskonnonopetukseen voi edellä esitetystä huolimatta sisällyttää tutustumista esimerkiksi rukouksiin, virsiin ja uskonnollisiin toimituksiin, kunhan toiminta ei ole uskonnon harjoittamista. Kaiken opettajan tunnilla toteuttaman toiminnan tulee kuitenkin olla aina pedagogisesti perusteltua. (Lahtinen & Lankinen, 2015, 134.) Tunnustuksettomuus ei kuitenkaan rajoitu vain uskonnonopetuksen piiriin, vaan se koskee kaikkea opetusta. Esimerkiksi tutustumiskäynti kirkkoon tai moskeijaan ei ole uskonnon harjoittamista, mutta painostaminen oppilaita lausumaan uskontunnustus, rukoilemaan tai laulamaan virsiä musiikin tunnilla voidaan tulkita tunnustukselliseksi toiminnaksi.

Opettajan kelpoisuusvaatimukset vaihtelevat riippuen opetettavasta katsomusaineesta. Uskonnonopetusta antavalta opettajalta ei ole vuoden 2003 säädösmuutoksen myötä edellytetty, että hän kuuluu evankelis-luterilaiseen kirkkoon tai ortodoksiseen kirkkokuntaan voidakseen antaa näiden uskontojen opetusta koulussa (Lahtinen & Lankinen, 2015, 135). Asetus opetustoimen henkilöstön kelpoisuusvaatimuksista (Asetus 986/1998) 21 a §:llä kuitenkin säättää, että evankelisluterilaista tai ortodoksista uskontoa opettavalla opettajalla tulee olla vähintään asianomaisen uskonnon opinnot suoritettuna luokanopettajakoulutuksen peruskoulussa opettavien aineiden tai aihekokonaisuuksien monialaisissa opinnoissa tai aikaisemmissa luokanopettajan kelpoisuuden tuottaneissa opinnoissa. Muiden uskontojen opetuskelpoisuutena opettajalta edellytetään asetuksessa asianomaisen uskonnon korkeakouluopintoja tai muulla tavoin hankittua pätevyyttä asianomaisessa uskonnossa. Elämäkatsomustiedon osalta vastaavia erinäisiä säännöksiä taas ei ole.

3.6 Oikeusasiamiehen ratkaisuja

Eduskunnan oikeusasiamiehen tehtävänä on valvoa viranomaisten toiminnan laillisuutta tutkimalla hänelle tulevia kanteluita. Hän on oikeuskanslerin ohella ylin laillisuusvalvoja Suomessa. Seuraavassa on esitetty muutamia viime vuosina katsomusten yhdenvertaisuuteen koulukontekstissa liittyviä oikeusasiamiehen ratkaisuja kanteluihin. Ratkaisut antavat osviittaa Suomen kasvatuskentän toiminnan ristiriidasta juridiseen ohjeistukseen.

Eduskunnan oikeusasiamiehen ratkaisussa *Kaupungin menettely uskonnon opetuksen järjestämisessä* (EOAK/3469/2016) apulaisoikeusasiamies esittää ratkaisun kanteluun, joka liittyy perusopetuksen neljännen vuosiluokan eri uskontojen ja elämäkatsomustiedon toisen vuosiviikkotunnin järjestämiseen kaikille yhteisenä opetuksena. Kantelija on halunnut tietää, että toteuttaako järjestely laissa säädetty sekä opetussuunnitelmassa määrätyt sisällölliset tavoitteet ja oppilaiden yhdenvertaisuuden. Kantelijan mukaan menettelytapa syrjii katsomuksellisiin vähemmistöihin kuuluvia oppilaita ja yhteinen oppitunti muodostaa uuden oppiaineen, jolle ei ole opetussuunnitelman perusteita. Kantelijan on tuonut esille myös, ettei yhdistettyä opetusta opettavalla opettajalla ole kelpoisuutta opettaa kaikkia uskontoja. Kaupungin sivistyslautakunta on selvityksessään tuonut esille, että uskonnon ja elämäkatsomustiedon oppisisällöt on jaoteltu opetussuunnitelmassa siten, että neljännen vuosiluokan toisen viikkotunnin opettaminen yhteisesti on mahdollista. Yhteisopetusta perustellaan perusopetuksen opetussuunnitelman perusteissa ilmenevillä laaja-alaisen osaamisen ja monialaisten oppimiskokonaisuuksien rakentamisella sekä oppiainerajat ylittävillä pedagogisilla ratkaisuilla. Kaupungin sivistyslautakunta on katsonut selvityksessään opettajan olevan pätevä pitämään kaikille yhteisiä oppitunteja, sillä opettajalla on pätevyys luokanopetukseen, evankelisluterilaisen uskonnon ja elämäkatsomustiedon opetukseen. Luokanopettajan pätevyys yhteisten oppituntien pitämiseen perustellaan rajallisella määrällä yhteisiä oppitunteja sekä uskonto- ja katsomusraajat ylittävällä opetuksen sisällöllä. Oppitunneilla käsiteltävän kokonaisuuden, *Hyvä elämä*, oppisisältöjen on mainittu olevan yhteisiä katsomuskannasta riippumatta. Eri uskontojen ja elämäkatsomustiedon erilliset sisällöt opetetaan erillisissä ryhmissä, joita opettavat pätevät opettajat. Opetushallitus mainitsee tapukseen liittyen lausunnossaan, että opetussuunnitelman perusteissa Hyvä elämä -kokonaisuuden oppisisällöt ovat erilaiset, eikä elämäkatsomustiedon lähtökohta ole sidoksissa uskonnolliseen ajatteluun tai uskontoihin. Opetushallituksen lausunnon mukaan kaupungin elämäkatsomustiedon opetussuunnitelma ei myöskään noudata Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteita. Ratkaisussaan apulaisoikeusasiamies toteaa yhtyvän

opetushallituksen lausuntoon, jonka mukaan kaupungin opetussuunnitelma ei ole elämäkatsomustiedon osalta Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteiden mukainen. Johtopäätöksissä todetaan lisäksi, että opettajaa koskevat kelpoisuussäännökset ovat sitovia niin erikseen kuin yhdessä järjestetyssä opetuksessa. (EOAK/3469/2016.)

Huomautus koulun uskonnollisen päivänavauksen järjestelyistä ja vaillinaisesta selvityksestä -nimikoituun kanteluun annetussa ratkaisussa (EOAK/6540/2017) esitetään, että kantelun perusteena on ollut evankelisluterilaisen seurakunnan päivänavaukset, joita on pidetty kunnan kaikissa kouluissa keskusradion välityksellä ilman vaihtoehtoisia tilaisuuksia. Päivänavaus sisälsi virren, rukousmuotoisen runon ja siunatun kouluviikon toivotuksen. Asianomaisen kaupungin sivistys- ja kulttuuripalveluiden selvityksessä toimintaa perusteltiin vuosikymmenten perinteellä ja uuden toimintakulttuurin vaativan aikaa juurtua. Ratkaisun antanut apulaisoikeusasiamies toteaa, ettei esiin tuoduilla perusteilla voida evätä kenenkään oikeutta olla tahtomattaan osallistumatta uskonnon harjoittamiseen. Vastaavissa tilanteissa huoltajille tulee taata tapauskohtaisella tarkkuudella mahdollisuus valita oppilaan osallistuminen uskonnolliseen tilaisuuteen ja koulun tulee järjestää tilaisuuden rinnalle myös vaihtoehtoinen tilaisuus. Tilaisuuksien sisällöistä ja ajankohdista tulee tiedottaa riittävän ajoissa ja riittäväällä tarkkuudella, jotta taataan oppilaiden ja heidän huoltajiensa uskonnon ja omantunnon vapauden täysimääräinen toteutuminen.

Kantelussa *Uskonnolliset tilaisuudet koulussa* (EOAK/2685/2017) kantelija esitti, että asianomainen koulu kysyi huoltajilta oppilaan osallistumisesta uskonnollisiin tilaisuuksiin ainoastaan lukuvuoden alussa. Tällöin tilaisuuksiin ei kysytty tapauskohtaista suostumusta, eikä kaikista tilaisuuksista tiedotettu koteja, saati avattu tilaisuuksien sisältöjä. Lisäksi kantelijan mukaan vaihtoehtoisten tilaisuuksien ohjelma ei vastannut juhlallisuudessa tai samankaltaisuudessa uskonnollisia tilaisuuksia. Kyseisen kaupungin sivistystoimen perusopetuksen johtaja antoi selvityksen asiaan. Selvityksen mukaan oppilaalla ja huoltajalla on ollut mahdollisuus etukäteisvalintojen jälkeen ilmoittaa halutessaan tapauskohtaisesti oppilaan poikkeavasta osallistumisesta uskonnollisiin tai ei-uskonnollisiin tilaisuuksiin. Aamunavaukset on järjestetty katsomusaineiden oppituntien aikana, jotta niihin osallistuminen tai osallistumatta jättäminen ei herätä huomiota koulussa. Kristilliselle toiminnalle vaihtoehtoiset tilaisuudet kuvattiin selvityksessä uskonnottomina, ajankohtaisina, laadukkaina ja opetussuunnitelman mukaisina. Käytännössä koululaisjumalanpalvelusten uskonnoton vaihtoehto on sisältänyt projektituotosten esittelyä, opiskelua, askartelua ja lautapelejä. Ratkaisussaan asiaan apulaisoikeusasiamies pitää asianomaisen sivistystoimen ja koulun

menettelyä arvostelulle alttiina. Selvityksestä ei käy ilmi kuinka uskonnollisten tilaisuuksien tarkemmista ajankohdista tiedotetaan huoltajia ja kuinka huoltajia ohjeistetaan tiedottamaan koulua tapauskohtaisista oppilaan ilmoittautumisista tilaisuuksiin. Lisäksi selvityksestä ei ilmene, onko uskonnollisille aamunavauksille edes pyritty järjestämään vaihtoehtoista toimintaa. Apulaisoikeusasiamiehen mukaan vaihtoehtoisten tilaisuuksien sisältö ei myöskään vastaa Opetushallituksen ohjeistusta, jonka mukaan toiminnan tulee olla luonteeltaan ja tavoitteiltaan mahdollisimman samankaltaista kuin uskonnollisessa toiminnassa.

Kuten edellä esitellyistä eduskunnan oikeusasiamiehen kanslian antamista ratkaisuksista on nähtävissä, ongelmat eri katsomusten huomioimisessa eivät välttämättä rajoitu ainoastaan yksittäisiin kouluihin, vaan asiaan ei paneuduta riittävällä vakavuudella kuntatasolla. Myös mediasta on viime aikoina ollut huomattavissa, että juuri kristillisinä juhlapyyhinä tilaisuuksien järjestämisen ongelmat nousevat keskusteluun. Apulaisoikeusasiamiehen yksiselitteisen tulkinnan mukaan uskonnollisille tilaisuuksille tulee järjestää muiden katsomusten edustajille uskonnotonta, yhtä arvokasta ja sisällöltään mahdollisimman samankaltaista toimintaa.

3.7 Yhteenveto

Yhdenvertaisuuden ja tasa-arvon käsitteet sekoittuvat usein arkikielessä. Tosiasiassa käsitteillä on laissa säädetty ero. Tasa-arvolla tarkoitetaan miesten ja naisten välistä samanarvoisuutta, josta on säädetty laissa naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta. Yhdenvertaisuus on tasa-arvoa laajempi käsite, sillä se tarkoittaa kaikille ihmisille taattavan samat mahdollisuudet muun muassa ikään, sukupuoleen, sosioekonomiseen tai etniseen taustaan, erityisen tuen tarpeisiin tai uskonnolliseen vakaumukseen katsomatta. Yhdenvertaisuudesta on säädetty yhdenvertaisuuslaissa.

Katsomusten kohtelua Suomen peruskouluissa ohjaavat monet eri säädökset ja Suomen ratifioimat kansainväliset sopimukset. Merkittävimpinä näistä mainittakoon perustuslaki, perusopetuslaki, uskonnonvapauslaki ja YK:n yleissopimus lapsen oikeuksista. Keskeistä edellä mainituissa on lapsen uskonnon- ja omantunnonvapaus harjoittaa tai olla harjoittamatta uskontoa. Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet pohjautuu lakiin ja ihmisoikeussopimuksiin. Opettaja on juridisesti velvollinen valvomaan oppilaiden perusoikeuksien toteutumista.

Oikeus uskonnon tai elämäkatsomustiedon opetukseen määräytyy lapsen oman katsomuksen, toisin sanoen uskonnolliseen yhdyskuntaan kuulumisen tai kuulumattomuuden, mukaan. Perusopetuksen järjestäjä on velvoitettu järjestämään oppilaiden enemmistön uskonnon mukaista uskonnon opetusta, johon osallistuvat automaattisesti kyseiseen yhdyskuntaan kuuluvat oppilaat. Vähintään kolmelle evankelisluterilaiseen tai ortodoksiseen yhdyskuntaan kuuluville oppilaalle järjestetään oman uskonnon opetusta, jos jokin toinen uskonto on enemmistön asemassa opetuksen järjestäjän alueella ja kyseiset oppilaat eivät tähän opetukseen osallistu. Muiden uskontokuntien sekä uskontokuntiin kuulumattomien kohdalla pätevät samat ehdot, tosin huoltajien tulee erikseen pyytää oppilaalle oman uskonnon tai elämäkatsomustiedon opetusta.

Opetushallitus jakaa peruskoulussa järjestettävät tilaisuudet perinteisiin juhliin ja uskonnollisiin tilaisuuksiin. Perinteisiä juhlia ovat opetushallituksen ohjeistuksen mukaan joulu- ja kevätjuhla sekä itsenäisyyspäivän juhla. Perinteiset juhlat erotetaan uskonnollisista tilaisuuksista, sillä perustuslakivaliokunta on mietinnössään tuonut ilmi, etteivät yksittäiset perinteeseen kuuluvat uskonnollista perää olevat elementit tee juhlasta uskonnollista tilaisuutta. Uskonnollisia tilaisuuksia voidaan järjestää koulussa uskonnon- ja omantunnonvapauden nojalla. Oppilasta ei kuitenkaan voida samaisen vapauden nojalla pakottaa osallistumaan uskonnolliseen tilaisuuteen. Vapaus olla osallistumatta uskonnon harjoittamiseen on riippumaton uskonnollisen yhdyskunnan jäsenyydestä. Uskonnollisille tilaisuuksille on järjestettävä tavoitteiltaan ja luonteeltaan mahdollisimman yhdenvertaista ja mielekästä vaihtoehtoista toimintaa. Osallistuminen kumpaankaan tilaisuuteen ei saa aiheuttaa oppilaalle leimautumista tai muuta haittaa, eikä vaarantaa oppilaiden yhdenvertaista kohtelua. Tilaisuuksien ajankohdista ja sisällöistä on tiedotettava koteja riittävän ajoissa ja täsmällisesti, jotta taataan kodeille aito valinnanvapaus tilaisuuksien välillä. Opetuksen järjestäjä voi halutessaan päättää pidättäytyä järjestämästä uskonnollisia tilaisuuksia tai toimituksia koulun työsuunnitelmassa määriteltynä työaikana.

4 Tutkimuksen metodologia ja aineiston käsittely

Tutkimus toteutettiin kvalitatiivisena tutkimuksena. Kvalitatiivinen tutkimus mahdollistaa tutkimukselle pienemmän otannan kuin kvantitatiivinen tutkimus, sillä kvalitatiivisessa tutkimuksessa pientä otantaa keskitytään tarkastelemaan perusteellisesti, jolloin aineiston laadulliset tekijät korostuvat määrällisiä tekijöitä enemmän. Tutkimuksen aineisto hankittiin sähköisen kyselylomakkeen avulla käyttäen avoimia kysymyksiä. Aineiston hankintaan sähköisellä kyselylomakkeella päädyttiin, sillä tutkimuksen osalta vastaustilanteen havainnointi ei muodostu oleelliseksi. Vastauksia haluttiin myös kerätä maantieteellisesti niin laajalta alueelta, että muut aineistonkeruumenetelmät olisivat muodostuneet käytettävien resurssien puitteissa mahdottomiksi. Kyselylomakkeen käyttö mahdollisti vastaajien tavoittamisen ympäri Suomea. Hankittua aineistoa lähestyttiin fenomenografisen tutkimusotteen mukaisesti. Aineiston analyysi toteutettiin aineistolähtöisenä sisällönanalyysinä. Tutkimuksen aineisto koostuu luokanopettajien kirjallisista vastauksista, jotka liittyvät heille esitettyihin kysymyksiin katsomusten yhdenvertaisuuden toteutumisesta alakoulussa ja koulujen harjoittamasta yhteistyöstä katsomuksellisten toimijoiden kanssa.

4.1 Tutkimuskysymykset

Tutkimuskysymysten muodostaminen tälle tutkimukselle sai alkunsa kysymyksestä, mikä katsomusten yhdenvertaisuuden kannalta on näkyvää alakoulussa. Ajatuksesta päädyttiin kahteen tutkimuskysymykseen:

- 1) Miten luokanopettajat käsittävät katsomusten yhdenvertaisuuden toteutuvan alakoulussa?
- 2) Millaista yhteistyötä alakoulut harjoittavat koulun ulkopuolisten katsomuksellisten toimijoiden kanssa?

Kuten aiemmin on käsitelty alaluvussa 3.5, luokanopettajat ovat käytännössä se taho, joka valvoo lasten oikeuksien toteutumista alakoulussa. Heillä on tällöin suuri vastuu toiminnan toteutuksesta, mikä taas rakentuu heidän käsitysjärjestelmänsä varaan. Oleellista on selvittää, käsittävätkö opettajat katsomusten olevan yhdenvertaisessa asemassa ja mitkä asiat käsityksissä katsomusten yhdenvertaisuudesta korostuvat. Lisäksi toisella tutkimuskysymyksellä

kartoitetaan millaista yhteistyötä alakoulut tekevät katsomuksellisten toimijoiden kanssa Suomessa.

4.2 Fenomenografinen tutkimusote

Fenomenografinen tutkimus keskittyy tutkimaan ihmisten käsityksiä erilaisista arkipäivän ilmiöistä ja eroja näiden käsitysten välillä (Marton, 1988, 144). Lähtökohtana fenomenografiassa on, että maailma käsitetään kaikille ihmisille yhtenä ja samana, mutta ihmiset muodostavat maailmasta toisistaan eriäviä käsityksiä. Ihmisten käsitykset samasta ilmiöstä voivat vaihdella riippuen esimerkiksi iästä, kokemustaustasta tai koulutuksellisesta taustasta. (Metsämuuronen, 2011, 112.) Ahosen (1994, 114) mukaan käsitysten laadulliset erot selittyvät käsitysten viitetaustan erilaisuuksilla ja henkilöiden kokemustaustojen eroilla. Tässä tutkielmassa ilmiö on katsomusten yhdenvertaisuuden toteutuminen. Käsitykset ilmiöstä ovat luokanopettajina toimivien henkilöiden muodostamia.

Edsonin (1988, 46) mukaan laadullisen tutkimuksen piirteisiin kuuluu, että tutkimus on kontekstisidonnaista. Ajatuksia, ihmisiä ja tapahtumia ei voida ymmärtää kontekstistaan erillisinä. (Edson, 1988, 46). Tutkimuksessamme on otettava huomioon, että ilmiö liitetään tutkimuksessa koulumaailman, tarkemmin alakoulun, kontekstiin. Tämä on tärkeää, sillä käsitykset eri ilmiöistä vaihtelevat sen mukaan missä asiayhteydessä niitä käsitellään (Rissanen, 2006). Käsitykset katsomusten yhdenvertaisuudesta voivat siis olla hyvin erilaisia, mikäli niitä tarkastellaan muussa kuin koulumaailman kontekstissa.

Informaation lähteeksi fenomenografisessa tutkimuksessa voidaan kelpuuttaa monia erilaisia aineistoja (Marton, 1988, 154; Huusko & Paloniemi, 2006, 163). Tässä tutkimuksessa aineisto on kyselyn kautta hankittu kirjallinen aineisto, joka on kerätty sähköistä kyselylomaketta käyttäen. Fenomenografiassa aineiston analyysi toteutetaan muodostamalla aineistosta kuvauskategorioita, jotka tuovat ilmi toisistaan erottuvia tunnusmerkillisiä käsityksiä. Kategorioinnin tarkoituksena on selventää ja tuoda esille eroavaisuuksia ihmisten käsityksissä koskien tiettyä ilmiötä. (Marton, 1988, 146.) Tämän tutkimuksen aineiston analyysin tarkoituksena on tuoda ilmi ja jäsentää luokanopettajien erilaisia käsityksiä katsomusten yhdenvertaisuuden toteutumisesta alakoulun kontekstissa. Tämä tapahtuu nostamalla aineistosta esiin käsitysten rakenteellisia eroja, joiden perusteella muodostetaan käsitteellisiä kuvauskategorioita. Nämä kuvauskategoriat ilmentävät erilaisia tapoja käsittää tutkittavaa ilmiötä. Jotta erilaiset käsitykset nousevat esiin aineistosta, ja kuvauskategorioita on näin

mahdollista muodostaa, on tämän tutkimuksen aineiston keräämiseen käytetyn kyselylomakkeen kysymykset pyritty esittämään riittävän avoimina. Kerättyjen vastausten suhteen on muistettava, että fenomenografisessa tutkimuksessa ei keskitytä tarkastelemaan ainoastaan yksittäisiä vastauksia, vaan ne käsitetään empiirisessä aineistossa osana kokonaisuutta. (Huusko & Paloniemi, 2006, 166.)

Tämän tutkimuksen toteutus mukaillee Ahosen (1994, 115) fenomenografisen tutkimuksen etenemistä kuvaavaa mallia. Mielenkiinnon ja tutkimuksen kohteeksi muodostui luokanopettajien erilaiset käsitykset katsomusten yhdenvertaisuuden toteutumisesta alakoulussa. Tätä seurasi tutustuminen aiheeseen liittyvään teoreettiseen viitekehykseen ennen aineiston keruuta. Tutkimuksen aineisto, jossa luokanopettajat tuovat esiin erilaisia käsityksiä tutkimusaiheeseen liittyen, kerättiin kyselylomakkeella. Luokanopettajien käsitykset luokiteltiin aineistosta niiden merkitysten perusteella kuvauskategorioihin, joiden eroja selkeyttämään luotiin ylemmän tason kategoriat.

4.3 Aineistonkeruu ja analyysi

Tutkimuksen aineistonkeruu toteutettiin sähköisesti Google Forms -kyselylomakkeella, joka jaettiin Alakoulun aarreaitta -Facebook-ryhmään. Ryhmässä on jäseniä yli 35 tuhatta ja jäsenistö koostuu niin opetusalan työntekijöistä kuin alan opiskelijoista. Otanta rajattiin koskemaan luokanopettajia ja vastaukset kerättiin anonyymeina kahden viikon ajanjaksolla. Vastaajien luokanopettajuus voidaan todentaa ryhmän jäsenyyden ja vastausten perusteella.

Sähköinen kyselylomakkeen vahvuuksia aineistonkeruussa ovat sen visuaalisuus, nopeus ja taloudellisuus. Tämä tarkoittaa, että kyselylomakkeesta saadaan kohderyhmää miellyttävä ja nopeasti toimitettava sekä palautettava kokonaisuus ilman suurta taloudellista panosta. Myös maantieteelliset esteet aineiston hankinnassa poistuvat. (Valli & Perkkilä, 2018.) Sähköinen kyselylomake valikoitui tutkimuksen aineistonkeruutavaksi edellä mainittujen vahvuuksien pohjalta.

Kuten aikaisemmin on mainittu, vaikuttavat monet erilaiset tekijät ihmisten käsityksiin tutkittavasta ilmiöstä. Metsämuurosen (2011) mukaan käsityksiin vaikuttavia tekijöitä voivat olla muun muassa ikä, kokemukset ja koulutuksellinen tausta. Tutkimuksessa pyydettiin vastaajilta oleelliseksi katsottuja taustatietoja. Kyselyyn vastasi 22 henkilöä 20:ltä eri paikkakunnalta ympäri Suomea. Pääosa vastaajista oli naisia. Vastaajien työkokemus

opettajana vaihteli vastavalmistuneesta lähes 40 vuotta alalla työskennelleeseen luokanopettajaan. 19 vastaajista oli opettanut tai opetti vastaushetkellä katsomusainetta, pääosin evankelisluterilaista uskontoa. Omaksi katsomukseksi vastaajista kaksitoista ilmoitti kristinuskon, joista yhdeksän vastaajaa evankelisluterilaisuuden. Vastaajista neljä kertoi katsomuksensa olevan agnostinen ja kuusi mieltä itsensä ateistiksi.

Tutkimuksessa kerätty aineisto analysoitiin aineistolähtöisen sisällönanalyysin menetelmin. Tuomi ja Sarajärvi (2009, 108) viittaavat Milesin ja Hubermanin tapaan kuvata aineistolähtöinen laadullinen analyysi kolmiosaisena prosessina, jossa aineisto pelkistetään, ryhmitellään eli klusteroidaan ja aineistosta luodaan yläkategorioiksi teoreettisia käsitteitä eli aineisto abstrahoidaan. Tässä tutkimuksessa toteutettu aineistolähtöinen analyysi eteni Tuomen ja Sarajärven (2009, 109) esittämän kaavan mukaan. Tutkimusaineiston vastaukset analysoitiin kysymyskohtaisesti ja vastauksista eriteltiin erilaisia käsityksiä ilmentävät merkitykselliset ilmaukset. Ilmaukset pelkistettiin ja asetettiin ryhmiin samankaltaisuuksien mukaan. Pelkistetyistä ilmauksista syntyneistä ryhmistä muodostuivat alaluokan kuvauskategoriat. Kuvauskategoriat asettuivat omiksi ryhmikseen ylemmän tason merkitysluokkien alle. Vastaava analyysi toteutettiin jokaista kyselylomakkeen kysymystä kohden.

Aineiston sisällönanalyysin pohjalta muodostui taulukko, jossa esiintyvät vasemmalta oikealle kysymys, ylemmän tason merkitysluokat ja alemman tason kuvauskategoriat. Taulukossa merkitysluokkien yhteydessä esiintyvä luku ilmaisee merkitysluokkakohtaista vastaajien lukumäärää. Kuvauskategorioiden yhteydessä esiintyvä luku ilmoittaa kuvauskategorian mukaisten käsitysten esiintymismäärän. On huomattava, että yhden vastaajan antama vastaus saattoi sisältää useita merkityksellisiä ilmauksia, jotka ryhmittäytyivät erillisiin kuvauskategorioiden. Seuraavassa taulukossa (Taulukko 1) havainnollistetaan aineiston analyysiä. Esimerkkiin on lisätty sarake vastaajan ilmaukselle, josta kuvauskategoria on johdettu.

Taulukko 1. Esimerkki aineiston analyysistä

LOMAKKEEN KYSYMYS	MERKITYSLUOKAT	KUVAUSKATEGORIAT	ILMAUS
Koetko eri katsomusten olevan yhdenvertaisessa asemassa koulunne arjessa ja käytänteissä?	Katsomusten koetaan olevan yhdenvertaisessa asemassa (6)	Oman katsomuksen mukainen katsomusopetus (4)	"Ovat yhdenvertaisia. Kaikki saavat opiskella itselle sopivaa katsomusainetta. "

Taulukosta (Taulukko 1) nähdään, että kysyttäessä luokanopettajalta katsomusten yhdenvertaisuudesta koulun arjessa ja käytänteissä, sisälsi luokanopettajan vastaus merkityksellisen ilmauksen *"Ovat yhdenvertaisia. Kaikki saavat opiskella itselle sopivaa katsomusainetta."*. Vastaja käsitti eri katsomusten olevan yhdenvertaisessa asemassa koulunsa arjessa, sillä koulun oppilaat saavat opiskella kukin itselleen sopivaa katsomusainetta. Tutkimukseen vastanneista luokanopettajista kuusi käsitti katsomusten olevan yhdenvertaisessa asemassa koulussaan. Näistä kuudesta vastaajasta neljä liitti **oman katsomuksen mukaisen katsomusopetuksen** katsomusten yhdenvertaisuuden toteutumiseen koulussa.

4.4 Tutkimuksen luotettavuuden arviointi

Tutkimuksen luotettavuuden arviointi on tärkeää, sillä tutkimusta tehdessä pyritään välttämään virheiden tekeminen. Tämän tutkimuksen osalta tutkimuksen luotettavuutta arvioidaan mukaillen listaa, jonka ovat esittäneet Tuomi ja Sarajärvi (2009, 140-141). He esittelevät myös tutkijaan liittyvän triangulaation viitaten Denziniin. Triangulaation voidaan katsoa liittyvän tämän tutkimuksen toteuttamiseen tutkimuksen ollessa toteutettu kahden tutkijan toimesta. (Tuomi & Sarajärvi, 2009, 144-145.) Tutkimuksen kohteena tässä reilun puolen vuoden aikajänteellä toteutetussa tutkimuksessa ovat luokanopettajien käsitykset katsomusten yhdenvertaisuuden toteutumisesta alakoulussa. Tutkimuksen pitäytymiseen tarkoitettua kohteita ympärillä kiinnitettiin huomiota tutkimuksen aloittamisesta asti. Tutkimuskysymykset pohdittiin tarkkaan harkiten ja asetettiin koskettamaan kyseessä olevaa tutkittavaa ilmiötä. Tutkimuksen kyselylomaketta muodostettaessa otettiin huomioon, että kyselylomakkeen kysymykset liittyivät tutkimuksen kohteeseen ja tutkimuskysymyksiin.

Tutkimuksen aiheeseen kiinnitettiin huomiota pitkään jatkuneen ja ajoittain jopa kiivaan aiheesta käydyn julkisen keskustelun vuoksi. 2000-luvulla Suomi on sekularisoitunut ja monikulttuuristunut, minkä myötä keskustelu eri katsomusten välisestä yhdenvertaisuudesta on ollut pinnalla. Koulumaailman osalta keskusteluun on vaikuttanut myös uuden opetussuunnitelman käyttöönotto vuonna 2016. Katsomusten yhdenvertaisuuden tutkimiseen nähtiin näin ollen tarve.

Tutkimusta toteutettaessa on otettava huomioon, että tutkijan on mahdotonta lähestyä tutkimuksen aineistoa täysin ennakkoluulottomasti ja vailla valmiita oletuksia (Huusko & Paloniemi, 2006). Ennakkoluulojen ja -oletusten välttämiseen pyrkiminen on kuitenkin erityisen tärkeää. Tämän tutkimuksen osalta tutkijoiden lähtöoletusten vaikutusta on pyritty välttämään tutkijaan liittyvän triangulaation kautta. Molemmat tutkimuksen tekijöistä osallistuivat tutkimuksen eri vaiheisiin, mukaan lukien aineiston analyysiin. Aineiston analyysia tehdessä molemmat luokittelivat aineiston omalla tavallaan. Analyysin tuloksia verrattiin toisiinsa, jonka jälkeen päädyttiin yhdistämään analyysit yhdeksi niiden samankaltaisuuden vuoksi. Kahden tutkijan yhteistyön etuna voidaan nähdä tämän tutkimuksen kohdalla tutkijoiden itseensä kohdistama kritiikki ja reflektio. Laine (2010) mainitsee, että itsekritiikin ja reflektion kautta voidaan pyrkiä ylläpitämään neutraalia lähestymistä tutkimusta tehdessä. Reflektion tarkoituksena on tiedostaa omat ennakkokäsitykset, jolloin niiden vaikutusten hallinta tutkimusta tehdessä helpottuu. (Laine, 2010.) Tätä tutkimusta toteutettaessa reflektio ja kritiikki toteutettiin tutkijan itsensä lisäksi tutkijoiden välillä, jolloin tutkijat puuttuivat toistensa ennakkokäsityksiin ja keskustelivat tutkimukseen liittyvistä aiheista keskenään.

Tutkimuksen aineisto kerättiin sähköisellä kyselylomakkeella. Kyselylomake jaettiin vastaajille Alakoulun aarreaitta nimisessä Facebook-ryhmässä, joka on suunnattu opettajille ja kasvatusalan toimijoille. Ryhmän jäsenistä vastauksia pyydettiin suomalaisten alakoulujen luokanopettajilta. Aineiston kerääminen toteutettiin anonyymisti, eikä vastaajien nimiä näin ollen kerätty. Vastauksia ei myöskään luovuteta eteenpäin. Sähköisen kyselylomakkeen käyttö voidaan nähdä luotettavuuteen positiivisesti vaikuttavana tekijänä, sillä aineisto on kyselyn jälkeen valmiiksi sähköisessä ja vastaajan itse tarkoittamassa muodossa, eikä tutkijasta riippuvia lyöntivirheitä litteroinnissa näin ollen tapahdu (Valli & Perkkilä, 2018).

Tutkimuksen kannalta on huomioitava, että vastaajan luokanopettajuus voidaan todentaa vain vastaajan itsestään antaman tiedon perusteella. Lisäksi merkittävä enemmistö vastaajista oli

naisia. Saadut tulokset voisivat näyttäytyä erilaisina, mikäli kyselyyn vastanneiden sukupuolijakauma olisi toinen. Kyselylomakkeen kysymyksiin vastanneet henkilöt näyttäytyivät myös asiasta kiinnostuneina henkilöinä. Vastaajien joukosta ei noussut esiin henkilöitä, joiden asenne aihetta kohtaan olisi ollut välinpitämätön ilman selkeää kantaa aiheen parissa.

5 Tutkimustulokset

Tulokset on kuvattu kyselylomakkeeseen pohjaten kysymyskohtaisesti taulukkomuodossa. Jokaisen taulukon sisältö on avattu tekstikatkelmassa kuvauskategorioita havainnollistavien suorien lainausten kera. Suluissa esitetyt luvut merkitysluokissa ja kuvauskategorioissa kertovat kutakin luokkaa tai kategoriata edustavien vastaajien lukumäärän. Yksittäinen vastaus saattoi sisältää useampia käsityksiä kuin yhden, joten kuvauskategorioiden luvuista ei voida suoraan johtaa merkitysluokkien vastaajien lukumäärää. Lukemisen helpottamiseksi jokaisen kyselylomakkeen kysymyksen perusteella muodostuneen taulukon aihe on tekstissä alleviivattu, samoin merkitysluokat. Kuvauskategoriat puolestaan erottuvat **lihavoituina** ja vastausten suorat lainaukset ovat lainausmerkkien sisässä. Vastausten lainaukset esitetään alkuperäisissä kirjoitusasuissaan. Tulosten yhteenveto ja johtopäätökset esitetään alaluvussa 5.3 Tulosten yhteenveto ja johtopäätökset.

5.1 Katsomusten yhdenvertaisuuden toteutuminen alakoulussa

Tutkimuskysymykseen **Kuinka luokanopettajat käsittävät katsomusten yhdenvertaisuuden toteutuvan alakoulussa?** pyrittiin löytämään vastauksia seitsemän kysymyksen avulla kyselylomakkeella (Liite 1). Lomakkeen ensimmäistä tutkimuskysymystä koskevilla kysymyksillä kartoitettiin luokanopettajien käsityksiä katsomusten yhdenvertaisuuden toteutumisesta koulun toiminnassa. Katsomusten yhdenvertaisuuteen vaikuttaviksi tekijöiksi alakoulussa katsottiin lukeutuvan katsomusopetus, koulun juhlat ja tilaisuudet sekä opettajakohtaiset tekijät. Kysymysten asettelu rakennettiin lomakkeelle näiden tekijöiden pohjalta. Vastaajia pyydettiin jokaisen kysymyksen yhteydessä perustelemaan kantansa.

Taulukko 2. Katsomusten yhdenvertaisuus koulun arjessa ja käytänteissä

LOMAKKEEN KYSYMYS	MERKITYSLUOKAT	KUVAUSKATEGORIAT
Koetko eri katsomusten olevan yhdenvertaisessa asemassa koulunne arjessa ja käytänteissä?	Katsomusten ei koeta olevan yhdenvertaisessa asemassa (12)	Evangelisluterilaisluterilaisen katsomuksen painottuminen ja pitäminen normina (6)
		Tunnustukselliset aamunavaukset (2)
		Puute katsomusopetuksen tarjonnassa (2)
		Katsomusten eriarvoisuus seurakuntayhteistyön parissa (2)
		Erot ryhmä ko'issa (1)
		Pätevän opettajan puute (1)
		Vaihtoehtoisten tilaisuuksien ongelmat (1)
		Pienryhmäisten katsomusten erityiskohtelu (1)
	Katsomusten koetaan olevan yhdenvertaisessa asemassa (6)	Eriarvoisuus katsomusaineiden opetusjärjestelyissä (1)
		Oman katsomuksen mukainen katsomusopetus (4)
		Vaihtoehtoisia tilaisuuksia järjestetään (2)
		Oppilasmassan katsomuksellinen homogeenisuus (1)
	Katsomusten asema koetaan osittain yhdenvertaisena (3)	Uskonnolliset tilaisuudet katsomustuntien aikana (1)
		Katsomusten yhdenvertaisuus riippuu opettajasta (1)
		Oppiaineiden sisällölliset erot (1)
		Ei oman katsomuksen mukaista tilaisuutta kaikille (1)
Ei kokemuksia monista katsomuksista (1)	Yhteisen katsomusaineen opetus (1)	
	Oppilasmassan katsomuksellinen homogeenisuus (1)	

Kysyttäessä käsityksiä katsomusten yhdenvertaisesta asemasta koulun arjessa ja käytänteissä, muodostui tulokseksi neljä merkitysluokkaa (Taulukko 2). Edustetuin merkitysluokka Katsomusten ei koeta olevan yhdenvertaisessa asemassa sisältää 17 redusoitua käsitystä kahdeltatoista (12) vastaajalta. Nämä käsitykset muodostavat yhdeksän erilaista

kuvauskategoriaa. **Evangelisluterilaisen katsomuksen painottuminen ja pitäminen normina** nousi esiin kuudessa vastauksessa. Yksi vastaajista toi vastauksessaan esille evangelisluterilaisen katsomuksen painottumisen ja normittamisen seuraavasti.

"En koe. Koulussa ei ollut et-opetusta ennen kuin vanhempi kyseenalaisti asian muutama vuosi sitten. Aiemmin muille vanhemmille ei ollut tarjottu et-opetuksen mahdollisuutta, vaikka uskonnottomia lapsia oli. Ev.lut. uskonnon opetusta pidettiin normina ja muut jäivät tunneilta pois tai opiskelivat itsenäisesti..."

Vastaajan mukaan koulu ei ollut tarjonnut elämäkatsomustiedon opetusta oppilailleen ennen kuin tilanne oli kyseenalaistettu vanhempien puolesta. Evangelisluterilaisen uskonnon opetusta pidettiin koulussa normina. Toisen vastaajan mukaan kristinuskon, jolla vastaaja viittaa evangelisluterilaiseen uskoon, näkymistä koulun arjessa pidetään luonnollisena ja perinteisenä.

"En. Kristinuskon läsnäolo kouluarjessa vaikuttaa olevan "luonnollista" ja perinteistä. Uskonnolliset tapahtumat ovat ok eikä monikaan mieti, miksi näin. ..."

Vastauksissa, joissa katsomusten ei käsitellä olevan yhdenvertaisessa asemassa koulussa, nousevat esiin myös **tunnustukselliset aamunavaukset**. Eräs vastaajista nostaa tunnustukselliset aamunavaukset esille vastauksessaan "*En koe. Seurakunta pitää säännöllisesti tunnustuksellisia aamunavauksia.*".

Merkitysluokan alle lukeutuvat myös kuvauskategoriat **puute katsomusopetuksen tarjonnassa ja katsomusten eriarvoisuus seurakuntayhteistyön parissa**. Vastaajat käsittävät, että katsomukset eivät ole yhdenvertaisessa asemassa, jos kaikki oppilaat eivät saa oman katsomuksensa mukaista katsomusopetusta. Näin käsitettiin olevan myös silloin, jos yhteistyötä toteutettiin vain yhden katsomuksellisen toimijan kanssa. Kuvauskategoriat muodostuivat seuraavien ilmausten pohjalta.

"No ei tietenkään esim. buddhalainen saa oman uskonnon opetusta lainkaan. ..."

"Ei, meillä on järjestetty vain ev.lut ja ortodoksi. Elämäkatsomustietoon ei riittävästi oppilaita..."

"Ei, opetusta tarjotaan kaikille, mutta koulun yhteistyö seurakunnan kanssa ei koske muita eikä heille ole vastaavaa yhteistyötahoa"

"eivät ole, ev.lut. seurakunnan aamunavauksia kaksi kertaa viikossa jonne saa osallistua myös et-oppilaat, ev.lut. uskonnon oppilaat osallistuvat aina"

Aineistossa esiintyy lisäksi yksittäisiä katsomusten yhdenvertaisuuden toteutumattomuudesta kertovia ilmauksia, joissa vastaaja käsittää, ettei katsomusten yhdenvertaisuus toteudu johtuen ryhmäkokojen eroista katsomusopetuksessa, pätevän opettajan puutteesta, vaihtoehtoisten tilaisuuksien ongelmista, pienryhmäisten katsomusten erityiskohtelusta ja eriarvoisuudesta katsomusaineiden opetusjärjestelyissä. **Erot ryhmäko'oissa** -kuvauskategoria muodostuu vastaajan ilmauksesta "*EV. lut on aina suurimmat ryhmäkoot.*". **Pätevän opettajan puute** -kuvauskategoria puolestaan muodostuu ilmauksesta "*En koe... - ...Nykyään et-ryhmä on alakoulussa, mutta opetus on vaihtelevaa eikä pätevää opettajaa ole...*". Edellisessä ilmauksessa luokanopettaja käsittää katsomusten yhdenvertaisuuden jäävän toteutumatta pätevän opettajan puutteesta elämäkatsomustiedon oppiaineen parissa.

Eräs vastaajista käsittää, että katsomusten yhdenvertaisuus ei toteudu koululla, sillä katsomuksellisten tilaisuuksien vaihtoehtoinen ohjelma ei ole alkuperäisen tilaisuuden kanssa tasavertaista toimintaa. Vastauksessa tulee ilmi myös oppilaiden valinnanvapauden puute osallistumisen suhteen. Käsityksen pohjalta muodostuu kuvauskategoria **vaihtoehtoisten tilaisuuksien ongelmat**.

"...Muille oppilaille ei tarjota tasavertaista ohjelmaa eikä oppilaille anneta aitoa mahdollisuutta valita tilaisuuksien välillä. Opettajia on jopa ohjeistettu olemaan hiljaa muista vaihtoehdoista, jos vanhemmat eivät erikseen kysy. "

Pienryhmäisten katsomusten erityiskohtelu -kuvauskategoria muodostuu luokanopettajan käsityksestä, jonka mukaan pienryhmäiset katsomukselliset ryhmät ovat erityisasemassa. Vastaaja toi käsityksensä ilmi seuraavasti:

"...Islaminuskontoiset lähtevät oman uskontonsa juhliin ja tapahtumiin milloin haluavat ja ateistit määräävät, mitä asioita koulussa saa sanoa, mitä ei. Heillä on siis määräänsä nähden eniten vaikutusvaltaa."

Eriarvoisuus katsomusaineiden opetusjärjestelyissä ilmenee erään luokanopettajan vastauksessa seuraavasti: "*En. Islam-opetus järjestetään etänä, joten kaikki on kiinni yhteyksien pelaamisesta. Lisäksi etäopetustunti alkaa eri kellonlyömällä kuin koulumme oppitunnit eli oppilas on poissa joltain toiselta tunnilta. Ev.lut. uskonnon opetus järjestetään luokittain, mutta et/ui/uo-opetukseen kerätään oppilaita eri luokka-asteilta. Ortodoksioppilaat lähtevät silloin tällöin päivän kestäväälle retkelle Helsingin ortodoksiseen kirkkoon.*". Vastaaja nostaa

vastauksessaan esille ongelmia, joita hänen mukaansa ilmenee islamin uskonnon etäopetuksen järjestämisessä ja pienryhmäisten uskontojen opetusjärjestelyissä.

Merkitysluokka katsomusten koetaan olevan yhdenvertaisessa asemassa sisältää kahdeksan käsitystä kuudelta (6) eri vastaajalta. Nämä jakautuvat neljään kuvauskategoriaan. Neljä vastaajista käsittää **oman katsomuksen mukaisen katsomusopetuksen järjestämisen** osana katsomusten yhdenvertaisuuden toteutumista koulussa.

“Ovat yhdenvertaisia. Kaikki saavat opiskella itselle sopivaa katsomusainetta.”

"Kyllä koen. Koulumme on pieni ja silti siellä saadaan järjestettyä mielestäni yllättävän monen eri uskonnon opetusta ja lisäksi toki elämäkatsomustiedon opetusta..."

Kuvauskategoriaksi **vaihtoehtoisia tilaisuuksia järjestetään** redusoitiin kaksi käsitystä. Vastaajat käsittivät vaihtoehtoisten tilaisuuksien järjestämisen osana katsomusten yhdenvertaisuuden toteutumista koulussa. Eräs vastaaja ilmaisi käsityksensä seuraavasti:

“Kyllä. Myös vaihtoehtotilaisuus järjestetään, jos ei halua osallistua "uskonnolliseen" tilaisuuteen.”

Yksittäisissä vastauksissa käsitetään **oppilasmassan katsomuksellisen homogeenisuuden ja uskonnollisten tilaisuuksien järjestämisen katsomustuntien aikana** liittyvän katsomusten yhdenvertaisuuden toteutumiseen koulussa. Nämä kuvauskategoriat muodostuvat ilmausten *"Kyllä. Maalaistaajamassa ei suurta hajontaa tässä ole."*, viitaten hajontaan oppilaiden katsomusten suhteen, ja *"Kyllä koen... - ...Jos koulullamme järjestetään esimerkiksi virsilauluhetkiä tai seurakunnan aamunavauksia, pidetään ne uskonnon tunnin aikana, jolloin et-oppilailla on joka tapauksessa et-opetusta..."* pohjalta.

Merkitysluokkaan katsomusten asema koetaan osittain yhdenvertaisena sisältyy neljä redusoitua käsitystä kolmelta (3) vastaajalta. Luokan neljä kuvauskategoriaa muodostuvat kukin yksittäisen käsityksen pohjalta. Näitä ovat **katsomusten yhdenvertaisuus riippuu opettajasta, oppiaineiden sisällölliset erot, ei oman katsomuksen mukaista tilaisuutta kaikille ja yhteisen katsomusaineen opetus**. Kuvauskategoriat luotiin seuraavien käsityksellisten ilmausten pohjalta.

“...Koen, että yhdenvertaisuus koulussa riippuu opettajasta. Jotkut opettajat ovat vanhoillisempia ja jotkut taas "modernimpia".”

"Katsomukset ovat melko yhdenvertaisessa asemassa... - ...Oppitunneilla opetetavat (uskontotunneilla ja et-tunneilla) sisällöt eivät ole mielestäni yhdenvertaisia. ... - ...eri uskonnoille ei ole mahdollisuus järjestää erikseen aamunavauksia tai juhlia, joten esim. jehovan todistaja oppilaiden perheet pyytävät, etteivät heidän tarvitse osallistua mihinkään vaihtoehtoon... "

"Meillä tilanne on yleisimpien katsomusaineiden kohdalla hyvä... - ...kaikille on yhteistä katsomusainetta kerran viikossa hälventämään eri uskontokuntien luomia rajoja ja luokitteluja oppilaiden välillä..."

Yksi vastaaja tuo ilmi, ettei hänellä ole kokemuksia muista katsomuksista kuin paikkakunnan valtauskonnosta. Tämä yksittäinen käsitys muodostaa itsenäisen merkitysluokan.

"Koulussamme ei ole juurikaan kokemuksia monista katsomuksista. Perinteisellä kristill. katsomuksella on menty. Vasta viime vuosina on ollut joitakin et-oppilaita."

Taulukko 3. Katsomusten väliset erot yhdenvertaisuudessa

LOMAKKEEN KYSYMYS	MERKITYSLUOKAT	KUVAUSKATEGORIAT
Minkä katsomusten välillä olet havainnut eroja yhdenvertaisuuden suhteen ja millaisia nämä erot ovat? (Jos eroja on.)	Evangelisluterilaisen katsomuksen erot muihin katsomuksiin (9)	Evangelisluterilaisen katsomuksen korostuminen (9)
	Ei havaittuja eroja katsomusten välillä (8)	
	Islamin katsomuksen erot muihin katsomuksiin (2)	Uskonnon etäopetuksen käytännönjärjestelyt (1)
		Matala kynnyksen kieltäytyä opetuksesta (1)
	Evangelisluterilaisen uskonnon ja elämäkatsomustiedon erot muihin katsomuksiin (2)	Oppituntien pitämättä jättäminen (1)
		Ryhmäkoot (1)
Pienryhmäisten katsomusten erot evangelisluterilaiseen katsomukseen (1)	Pienryhmäisten katsomusten luokka-asteet ylittävä ryhmäjako katsomusopetuksessa (1)	

Kysyttäessä havaittuja eroja katsomusten yhdenvertaisuudessa muodostui viisi merkitysluokkaa (Taulukko 3). Eniten käsityksiä sijoittuu merkitysluokkaan evangelisluterilaisen katsomuksen erot muihin katsomuksiin. Yhdeksän vastaajista käsittää **evangelisluterilaisuuden korostuvan** alakouluissa muihin katsomuksiin verrattuna. Eräs vastaajista ilmaisee käsityksen seuraavasti:

“Ev.lut.-uskonnolla on tuetumpi asema... - ... Elämyksellinen, toiminnallinen ja yhteisöllinen tutustumisen katsomusaineelle tärkeisiin perinteisiin on vahvasti painottunut ainoastaan evankelis-luterilaiseen perinteeseen. Tästä esimerkkinä kirkkoretket, päivänavaukset ja kerhoinfot.”

Toinen merkittävä luokka on ei havaittuja eroja katsomusten välillä, johon lukeutuu kahdeksan tyhjää vastausta. Islamin katsomuksen erot muihin katsomuksiin -merkitysluokkaan annettiin kaksi erilaista näkemystä; eroja islamilla käsitetään olevan muihin katsomuksiin nähden **etäopetuksen käytännön järjestelyissä ja matalana kynnyksenä kieltäytyä opetuksesta.**

“...Islam-opetus järjestetään etänä, joten kaikki on kiinni yhteyksien pelaamisesta. Lisäksi etäopetustunti alkaa eri kellonlyömällä kuin koulumme oppitunnit eli oppilas on poissa joltain toiselta tunnilta. ...”

“Islamin opetuksen kohdalla oppilailta tuntuu olevan matalampi kynnyksenä kieltäytyä opetuksesta ja suorittaa se muilla tavoin. Osa on myös kieltäytynyt yleisestä katsomusaineesta.”

Evankelisluterilaisen uskonnon ja elämäkatsomustiedon erot muihin katsomuksiin -merkitysluokkaan sisältyy kaksi kuvauskategoriaa; **oppituntien pitämättä jättäminen** herkemmin sekä **ryhmäkokoihin** liittyvät erot.

“Evl-uskonnon ja et:n tunteja jätetään herkimmin pitämättä, mutta koska muissa aineissa on ulkopuolinen tuntiopettaja, niitä ei koskaan peruta.”

“Et ja Ue, suuremmat ryhmät”

Merkitysluokka pienryhmäisten katsomusten erot evankelisluterilaiseen katsomukseen käsittää yhden käsityksen pohjalta muodostetun kuvauskategorian **pienryhmäisten katsomusten luokka-asteet ylittävistä opetusryhmistä.**

“...Ev.lut. uskonnon opetus järjestetään luokittain, mutta et/ui/uo-opetukseen kerätään oppilaita eri luokka-asteilta. ...”

Taulukko 4. Nykyisen katsomusopetusmallin toimivuus

LOMAKKEEN KYSYMYS	MERKITYSLUOKAT	KUVAUSKATEGORIAT
Koetko nykyisen katsomukseen perustuvan jaottelun katsomusopetuksessa toimivana ratkaisuna? Miltä osin ratkaisu toimii / ei toimi?	Nykyistä katsomusopetusmallia ei koeta toimivana (13)	Yhteisen katsomusaineen tarve (8)
		Erot katsomusaineiden sisällöissä (2)
		Ryhmäjaon eriarvoistavuus (2)
		Ongelmat ET-opetuksen käytännön järjestelyissä (1)
		Syrjinnän pelko (1)
		Opettajan pätevyyden vaikutus (1)
	Nykyinen katsomusopetusmalli koetaan toimivana (6)	Ratkaisu on toimiva (5)
		Oppilasmassan katsomuksellinen homogeenisuus (1)
	Nykyinen katsomusopetusmalli koetaan osittain toimivana (3)	Ratkaisu on toimiva, mutta osa sisällöistä olisi toivottavaa käsitellä yhdessä (2)
		Opettajan pätevyyden vaikutus (1)

Kysyttäessä koetaanko nykyistä katsomukseen perustuvaa jaottelua toimivana ratkaisuna katsomusopetuksessa, syntyi kolme erilaista merkitysluokkaa (Taulukko 4). Niiden perusteella katsomusopetuksen nykykäytäntö koetaan joko toimivana, osittain toimivana tai sen ei koeta olevan toimiva ratkaisu. Selvä enemmistö vastaajista (13) lukeutuu merkitysluokkaan nykyistä katsomusopetusmallia ei koeta toimivana. Erilaiset perustelut käytännön toimimattomuudelle jakautuvat kuuteen kuvauskategoriaan. **Yhteisen katsomusaineen tarve** esiintyi kahdeksassa vastauksessa.

“Mielestäni katsomusaineet pitäisi yhdistää ja opettaa yleissivistävästi sekä uskonnoista että elämäkatsomustiedon sisällöistä. Elämäkatsomustiedon ops:ssa on ajankohtaisia ja tärkeitä sisältöjä nykyajan ilmiöihin. Muilla oppitunneilla huomaa, kuinka elämäkatsomustiedon oppilaat ovat tietoisempia esim. ympäristöasioista, tasa-arvoasioista, maailmanperintökohteista, jne.”

“Mielestäni katsomusaineet voisi yhdistää, sillä esimerkiksi koulumme tasa-arvo -ja yhdenvertaisuuskartoituksen mukaan oppilaat pitävät syrjivänä sitä, että osa oppilaista ”joutuu” eri tunnille tai ei pääse retkille mukaan katsomusaineen takia.”

Kahden käsityksen turvin vastauksissa nousee esiin **eroja katsomusaineiden sisällöissä** sekä **ryhmäjaon eriarvoistavuutta**. Nämä kuvauskategoriat muodostuvat käsityksistä, joissa nostetaan esille katsomusaineiden sisältöeroja ja oppilaiden ryhmiin jakamisen eriarvoistavuutta.

“En koe. Ev. lut. uskonnon sisällöissä on paljon kaikille oppilaille soveltuvaa materiaalia. Uskonnontunneilla tehdään paljon tunne- ja kaveritaitoihin liittyviä asioita ja tällöin muuhun katsomusopetukseen osallistuvat oppilaat jäävät tästä pois. ...”

“Ei toimi. Erottelee ihmiset katsomuksen mukaan eli ei ainakaan lisää keskinäistä ymmärrystä.”

Lisäksi yksittäisiä käsityksiä redusoitiin seuraaviksi kategorioiksi: ongelmat ET-opetuksen käytännön järjestelyissä, syrjinnän pelko ja opettajan pätevyyden vaikutus.

"En koe...- ...Et-ryhmät puolestaan ovat pieniä ja oppilasaines erittäin heterogeeninen ekaluokkalaisista maahanmuuttajista uskonottomiin 12-vuotiaisiin kanta-suomalaisiin. Opettajat kokevat aineen opettamisen hankalana ja tunnit jäävät oppilaille pintapuoliseksi puuhailuksi."

“No ei toimi! Harva varsinkin pienellä paikkakunnalla uskaltaa valita muuta kuin ”normi”uskonnon.”

“Opetuksessa pätevän opetuksen puute aiheuttaa ongelmia toimivuudessa.”

Toimivana nykyisen katsomusopetusmallin näkee kuusi vastaajista. Viisi vastaajista pitää **ratkaisua toimivana** ilman erillisiä perusteluja. Yksittäinen vastaaja nostaa esiin työpaikallaan vallitsevan **oppilasmassan homogeenisuuden** liittyen katsomukseen perustuvaan jaotteluun katsomusaineissa. Vastaaja käsittää, ettei katsomusopetuksen katsomukseen perustuva jaottelu aiheuta ongelmia pienessä ja homogeenisessa kunnassa.

“Pienessä ja homogeenisessä kunnassa ei ongelmaa, kun pääuskontoon kuuluvien määrä liikkuu 90% korvilla”.

Nykyinen katsomusopetusmalli koetaan osittain toimivana -merkitysluokkaan lukeutuu kolme käsitystä. Kaksi vastauksista sisältää ajatuksen, että **nykyratkaisu on toimiva, mutta osa oppisisällöistä olisi toivottavaa käsitellä yhdessä** koko luokan kesken. Eräs vastaaja tuo edellä mainitun esille vastauksessaan:

“Sekä että. Opetan alkuopetuksessa ja siellä kokisin hyvin usein, että uskonnon ja elämäntutkimuksen aiheet ovat sellaisia, joita olisi hyvä käsitellä nimenomaan koko ryhmän kanssa. Tällaisia aiheita ovat esimerkiksi tunnekasvatukseen tai moraaliin liittyvät jutut. Toki kaikki aiheet eivät ole sellaisia, vaan on myös tarve sille oman uskonnon opetukselle. Ideaalina näkisin sellaisen yhdistelmän, joka mahdollistaisi yhteisten aiheiden yhdessä käsittelyn ja sitten vaikka jaksottain erikseen opiskelun.”

Lisäksi yksittäinen käsitys nostaa tässäkin merkitysluokassa esille **opettajan pätevyyden vaikutuksen**. Vastaajan käsittää, että opettajat takaavat katsomukseen perustuvan jaon toimivuuden katsomusopetuksessa.

“Ratkaisu toimii silloin, kun on pätevät opettajat. Näin varmistetaan tunnustuksettomuus, tuetaan oppilaiden kulttuurista identiteettiä ja annetaan luotettavaa ja turvallista tietoa omasta uskonnosta. Näin kenenkään ei tarvitse etsiä tietoa esim netistä ja saada näin ollen virheellistä tietoa tai tulkintaa omasta uskonnostaan ja siihen kuuluvista kirjoituksista. ...”

Taulukko 5. Kanta katsomusaineiden määrään

LOMAKKEEN KYSYMYS	MERKITYSLUOKAT	KUVAUSKATEGORIAT
Tulisiko opettavien katsomusaineiden määrää vähentää, lisätä vai tulisiko se pitää ennallaan?	Opetettavien katsomusaineiden määrää tulee vähentää (10)	Kaikille yhteinen katsomusopetus (9)
		Vähentää (1)
	Opetettavien katsomusaineiden määrää tulee pitää ennallaan (4)	Pitää ennallaan (4)
	Opetettavien katsomusaineiden määrää tulee lisätä (3)	Lisätä (2)
		Laadun takaaminen kaikille (1)
	Katsomusopetuksen tuntimäärää tulee vähentää (2)	Vuosiviikkotuntien vähentäminen (2)
	Ei osaa sanoa (2)	Ei osaa sanoa (1)
		Pieni paikkakunta (1)
	Opetettavien katsomusaineiden määrää ei tule ainakaan lisätä (1)	Uskon ja faktan sekoittuminen (1)

Kysyttäessä opettajien kantaa katsomusaineiden määrään, syntyi merkitysluokkia kuusi kappaletta (Taulukko 5). Enemmistö käsityksistä lukeutuu merkitysluokkaan opettavien

katsomusaineiden määrää tulee vähentää. Yhdeksän vastaajista tuo vastauksissaan esille käsityksen, jonka mukaan katsomusaineiden määrää tulee vähentää **kaikille yhteisen katsomusopetuksen** kautta. Vähentämistä yhteen katsomusaineeseen perustellaan muun muassa sillä, etteivät oppiaineiden sisällöt ole nykyisellään yhdenvertaisia. Lisäksi yksi vastaajista tuo vastauksessaan ilmi opetettavien katsomusaineiden määrän **vähentämisen** erittelemättä vähentämisen tapaa.

“Pitäisi vähentää yhdeksi katsomusaineeksi. Uskonnon ja et:n oppisisällöt eivät ole yhdenvertaisia, et:n sisällöt ovat ajankohtaisempia ja käsittelevät yhteiskunnan tärkeitä asioita kattavammin.”

Merkitysluokka opettavien katsomusaineiden määrä tulee pitää ennallaan sisältää kuvauskategorian **pitää ennallaan**, joka kattaa käsitykset vallitsevan status quon säilyttämisestä. Kuvauskategorian muodostavat käsitykset eivät sisällä perusteluita.

Merkitysluokka opettavien katsomusaineiden määrää tulee lisätä pitää sisällään kolme käsitystä. Yhden käsityksen mukaan opettavien katsomusaineiden määrän lisääminen **takaa laadukkaan opetuksen kaikille** oppilaille. Tämä tulee esille vastaajan ilmauksessa: *“lisätä, jotta kaikki saisivat laadukasta katsomusopetusta”*.

Merkitysluokan katsomusopetuksen tuntimäärää tulee vähentää alle lukeutuu kuvauskategoria **vuosiviikkotuntien vähentäminen**. Kategoriassa on kaksi käsitystä, joiden mukaan opettavien katsomusaineiden määrä on sopiva, mutta katsomusaineiden opetuksen vuosiviikkotunteja tulisi vähentää.

"Nykyisellään 3-luokalla on kummallinen 2 tuntia viikossa katsomusaineita. Toinen pois käytännön syistä, aina pitää luokka hajottaa ET ja uskontoporukkaan."

Ei osaa sanoa -merkitysluokan alle lukeutuu kaksi käsitystä, joissa vastaaja käsittää, ettei osaa ottaa kantaa kysymykseen. **Pieni paikkakunta** -kuvauskategoria muodostuu käsityksestä, jossa vastaaja ilmaisee ajan näyttävän, mihin suuntaan pienellä paikkakunnalla katsomusopetuksessa edetään.

“Pienellä paikkakunnalla aika näyttää, mihin suuntaa tulisi mennä.”

Merkitysluokka opettavien katsomusaineiden määrää ei tule ainakaan lisätä pitää sisällään kuvauskategorian **uskon ja faktan sekoittuminen**. Kuvauskategoria muodostui yhdestä

käsityksestä, jonka mukaan katsomusaineiden opetusta ei tule ainakaan lisätä, sillä katsomukset liittyvät aina uskoon ja koulussa tulisi opettaa faktatietoa. Vastaaja käsittää, että oppilaat voivat sekoittaa uskoon liittyvät asiat faktaksi.

“Ei ainakaan lisätä. Katsomukset perustuvat aina uskoon ja koulussa tulisi opettaa faktaa. Oppilaille voi sekoittaa uskoon liittyvät asiat faktaksi, mikäli sitä opetetaan koulussa siinä missä muutakin tietoa.”

Taulukko 6. Katsomusaineiden tuntimäärien erot

LOMAKKEEN KYSYMYS	MERKITYSLUOKAT	KUVAUSKATEGORIAT
Saavatko koulunne oppilaat yhtä paljon katsomusaineiden opetusta vai onko katsomusaineiden tuntimäärissä eroja esimerkiksi juhlien tai tapahtumien takia?	Oppilaat saavat yhtä paljon katsomusaineiden opetusta (18)	Tuntimäärissä ei eroja (15)
		Tilaisuudet oppituntien aikana (1)
		Korvaavat tapahtumat (1)
		Oppilasmassan homogeenisuus (1)
	Oppilaat eivät saa yhtä paljon katsomusaineiden opetusta (3)	Tuntimäärä vaihtelee tapahtumien takia (1)
		Retkien aikainen muu toiminta ei ole sisältönsä puolesta katsomusopetusta (1)
		Tilaisuuksille ja tapahtumille ei ole korvaavaa toimintaa (1)
Ei vastausta (1)		

Kysyttäessä saavatko oppilaat yhtä paljon katsomusaineiden opetusta, ovat tulokset hyvin yksiselitteisiä (Taulukko 6). Selkeä enemmistö vastaajista (18) käsittää, että oppilaat saavat yhtä paljon katsomusaineiden opetusta. Suurin osa näistä käsityksistä (15) sijoittuu kuvauskategoriaan **tuntimäärissä ei eroja**. Lisäksi yksittäisiä käsityksiä puoltamaan oppilaiden yhdenvertaisuutta katsomusaineiden opetusmäärässä esitettiin **uskonnollisten tilaisuuksien järjestämisestä katsomusaineiden tuntipaikoilla, korvaavilla eli vaihtoehtoisilla tapahtumilla ja oppilasmassan katsomuksellisella homogeenisuudella**.

“Saavat yhtä paljon mielestäni. Juhlat ja tapahtumat, jotka liittyvät katsomukseen pidetään useimmiten katsomusaineiden tuntien aikana. Juhlat ja tapahtumat ovat osa opetusta ja vastaavasti ne, jotka eivät osallistu juhliin tai tapahtumiin, saavat omaa opetustaan.”

“Ei eroja. On aina korvaava tapahtuma.”

“Kaikki osallistuvat evankelisluterilaiseen opetukseen eli saavat saman tuntimäärän.”

Kolmen vastaajan käsitykset sijoittuvat merkitysluokkaan oppilaat eivät saa yhtä paljon katsomusaineen opetusta. Kyseinen merkitysluokka rakentuu yksittäisistä käsityksistä, joiden mukaan oppilaat ovat eriarvoisessa asemassa katsomusaineensa tuntimäärien suhteen, koska **katsomusaineiden tuntimäärät vaihtelevat tapahtumien vuoksi, muiden katsomusten retkien aikana järjestetty korvaava toiminta ei ole sisällöltään katsomusopetusta tai korvaavaa toimintaa ei järjestetä lainkaan.**

“... Muiden uskontojen oppilaat jäävät muutaman kerran vuodessa normiopetuksesta pois.”

“Tuntimäärissä on eroja, sillä esimerkiksi kirkkoretken aikaista muuta toimintaa ei voida pitää katsomusaineiden opetuksena sisältönsä puolesta.”

“on eroja, korvaavaa toimintaa ei järjestetä”

Yksi vastaaja pidättäytyi vastaamasta kysymykseen, mikä nähdään taulukossa alimpana merkitysluokkana.

Taulukko 7. Opetussuunnitelman velvoite opetuksen sitouttamattomuudesta

LOMAKKEEN KYSYMYS	MERKITYSLUOKAT	KUVAUSKATEGORIAT
Kuinka käsität perusopetuksen opetussuunnitelman sisältämän velvoitteen, että opetuksen tulee olla uskonnollisesti tai katsomuksellisesti sitoutumatonta?	Pidättäytyminen uskonnon harjoittamisesta (11)	Ei uskonnon harjoittamista koulussa (11)
	Opetuksen tunnustuksettomuus (8)	Tunnustukseton sisältö (4)
		Opetuksen objektiivisuus (2)
		Opetussuunnitelman noudattaminen katsomusopetuksessa (1)
		Ei tunnustuksellisuutta (1)
	Tunnustuksellisten tapahtumien järjestelyt (5)	Korvaavan toiminnan järjestäminen (3)
		Huoltajien suostumus tunnustuksellisiin tapahtumiin (2)
	Jokaisella on uskonnonvapaus (4)	Päätösvalta omaan katsomukseen (3)
		Syrjinnän kieltö (1)
		Oikeus valita osallistumisensa tunnustukselliseen toimintaan (1)
Ei vastausta (1)		

Kysyttäessä käsitystä opetussuunnitelman velvoitteesta opetuksen sitouttamattomuudelle, syntyi neljä merkitysluokkaa. Yksi henkilö pidättäytyi vastaamasta. Vastauksissa nousee esiin 11 käsitystä, jotka muodostavat kuvauskategorian **ei uskonnon harjoittamista koulussa**. Kyseinen kuvauskategoria muodostaa merkitysluokan pidättäytyminen uskonnon harjoittamisesta.

“Koulussa ei harjoiteta uskontoa (rukoukset, virret, kunnioittaminen seisten), mutta uskonnoista ja niiden perinteistä voidaan oppia ja niihin voi tutustua.”

“Ajattelisin, että koulussa ei saa harjoittaa uskontoa, vaan tarjoillaan tietoa uskontoon liittyvistä asioista.”

Merkitysluokka opetuksen tunnustuksettomuus sisältää neljä kuvauskategoriaa, jotka ovat **tunnustukseton sisältö, opetuksen objektiivisuus, opetussuunnitelman noudattaminen katsomusopetuksessa ja ei tunnustuksellisuutta**. Kuvauskategoriat muodostuvat seuraavien ilmausten pohjalta:

“Kouluopetuksen osana ei saisi olla opetusta, joka laittaa oppilaat harjoittamaan uskontoa tai opettaa uskonnon sisältöjä ehdottomana totena. Esimerkiksi rukoileminen tai virsien laulaminen olisi siis kiellettyä opetuksessa. ...”

“Tämä liittyy opetuksen objektiivisuuteen. Koulu on koulu eikä esim kirkko ja siksi tunnustuksellisuus ei kuulu uskonnon opettamiseen.”

“...Opetan asiat ops:n tavoitteiden mukaisesti, en uskonnollisen yhteisön tavoitteiden mukaisesti. ...”

“Ei siis tunnuksellista, itse en esimerkiksi kuulu mihinkään kirkkoon”

Merkitysluokka jokaisella on uskonnonvapaus pitää sisällään kolme kuvauskategoriaa, jotka ovat **päättövalta omaan katsomukseen, syrjinnän kieltö ja oikeus valita osallistumisensa tunnustukselliseen toimintaan**. Kuvauskategoriat muodostuvat seuraavien ilmausten pohjalta:

“Opetuksen pitää olla vakaumuksetonta eli mitään katsomusta ei saa myydä "oikeana" vaan kertoa, että jokainen saa päättää omasta elämänsä katsomuksesta.”

“...Jokaisen oppilaan tulee voida käydä koulua niin, ettei joudu kokemaan eriarvoisuutta oman katsomuksensa vuoksi.”

“...Kai sitouttamattomuus tarkoittaa myös sitä, että oppilaalla on oikeus valita, osallistuuko esimerkiksi ev.lut. seurakunnan tapahtumiin vai muuhun toimintaan, vaikka kuuluisi ev.lut. seurakuntaan. Eli että ei saisi olettaa, että kun lapsi opiskelee ev.lut. uskontoa, osallistuu hän myös sen tapahtumiin.”

Merkitysluokan tunnustuksellisten tapahtumien järjestelyt muodostaa kaksi kuvauskategoriaa, jotka ovat **korvaavan toiminnan järjestäminen ja huoltajien suostumus tunnustuksellisiin tapahtumiin**. Kyseisten kategorioiden käsitykset tulevat ilmi aineistossa seuraavasti.

“Huolehdin, ettei koulun ET-oppilaat eksy kristillisiin tapahtumiin. Järjestän heille korvaavaa ohjelmaa.”

“...Tunnustuksellisia tilaisuuksia saa järjestää, mutta niistä tulisi joka kerta saada varmistus huoltajilta, että osallistuminen on ok, riippumatta oppilaan uskontotaustasta. ...”

Taulukko 8. Täydennyskoulutuksen tarve

LOMAKKEEN KYSYMYS	MERKITYSLUOKAT	KUVAUSKATEGORIAT
Tulisiko luokanopettajien tietoisuutta katsomusten moninaisuudesta ja yhdenvertaisesta kohtelusta pyrkiä lisäämään täydennyskoulutuksen avulla? Perustelee	Opettajien tietoisuutta katsomusten moninaisuudesta ja yhdenvertaisuudesta tulee lisätä (13)	Tiedon lisääminen (7)
		Konservatiivisuus (2)
		Säädösten noudattamattomuus (1)
		Yhdenvertaisuus (1)
		Oppiaineen kehittäminen (1)
		Vakaumuksellisuus (1)
	Täydennyskoulutukselle koskien katsomusten moninaisuutta ja yhdenvertaisuutta ei koeta tarvetta (7)	Tarvetta ei koeta (3)
		Tiedottaminen säännöksistä (1)
		Tietoisuutta on riittävästi (1)
		Tietoisuus paranee uusien opettajien myötä (1)
		Uskonnon oppiaine menneisyyden vaalimista (1)
	Täydennyskoulutuksen tarve on opettajakohtaista (1)	Opettajasta riippuvaa (1)
	Ei osaa sanoa (1)	Tarvetta koulutukselle voi olla (1)

Kysyttäessä tulisiko luokanopettajien tietoisuutta katsomusten moninaisuudesta ja yhdenvertaisesta kohtelusta pyrkiä lisäämään täydennyskoulutuksen avulla, jakautuvat vastaajien käsitykset jakautuivat pääosin kahteen merkitysluokkaan Opettajien tietoisuutta katsomusten moninaisuudesta ja yhdenvertaisuudesta tulee lisätä (13) sekä Täydennyskoulutukselle koskien katsomusten moninaisuutta ja yhdenvertaisuutta ei koeta tarvetta (7).

Täydennyskoulutusta puoltavat käsitykset ryhmittyvät kuuteen kuvauskategoriaan. **Tiedon lisäämistä** painottaa seitsemän eri käsitystä eli selvä enemmistö merkitysluokasta. Vastaajat toivat vastauksissaan tiedon lisäämisen tarpeen esille ilmaisemalla, ettei kentällä ole aiheesta riittävästi tietoa ja ymmärrystä asian suhteen. Eräs vastaaja ilmaisee olevansa itsekin lisätiedon saantiin halukas, vaikka koulun kaikki oppilaat ovat yhden katsomuksen edustajia.

“Joo. Itse ainakin haluaisin lisätietoa, vaikka kouluni oppilaat ovatkin kaikki ev.lut-kirkkoon kuuluvia.”

"Tiedon lisääminen edesauttaisi opettajien ymmärrystä asian moninaisuudesta ja olisi omalta osaltaan auttamassa oppilaiden ohjaamisessa katsomusten monimuotoisuuden ja hyväksynnän lisäämiseen."

Konservatiivisuuden kuvauskategoriaan puolestaan ryhmittyy kaksi vastauksista poimittua käsitystä, joissa opettajat tuovat esiin kentällä toimivien opettajien konservatiivisuuden ja toivovat sen vuoksi täydennyskoulutuksia katsomusten moninaisuudesta ja yhdenvertaisesta kohtelusta. Vastauksissa ilmaistiin opettajien nojaavan vanhoihin tapoihin.

“Kyllä. Edelleen moni opettaja nojaa vanhoihin tapoihin uskonnollisuuden liittämässä koulutyöhön. Muut kuin valtauskontoon kuuluvat nähdään helposti ylimääräisenä vaivana eikä heidän katsomustaan arvosteta. Etenkin suomalaisten oppilaiden kohdalla on näin - maahanmuuttajia osataan kunnioittaa enemmän.”

“Ehdottomasti. Tuntuu että varsinkin vanhemmat opettajat ovat hyvin jumittuneita vanhoihin opseihin. Heidän on myös vaikea ymmärtää se että heidän oma uskontonsa ei ole ainoa oikea.”

Lisäksi yksittäisten käsitysten pohjalta muodostuvat kuvauskategoriat **säädösten noudattamattomuus, yhdenvertaisuus, oppiaineen kehittäminen ja vakaumuksellisuus**. Säädösten noudattamattomuus tulee esille vastauksessa “*Kyllä tulisi, sillä moni opettaja toimii lainvastaisesti ja vastoin opetussuunnitelmaa.*”. **Yhdenvertaisuuden** kuvauskategoria muodostuu vastaajan ilmauksesta “*Kyllä, lisätään tasa-arvoa.*”. **Oppiaineen kehittäminen** -kuvauskategoria muotoutuu ilmauksesta “*kyllä, kaikille yhteinen katsomusoppiaine.*”. Vastaaja tuo esille, että täydennyskoulutukselle on tarve liittyen katsomusaineiden yhtenäistämiseen. **Vakaumuksellisuus**-kuvauskategoria muodostuu vastaajan käsityksestä, jonka mukaan täydennyskoulutukselle aiheen parissa on tarve, sillä opettajien oma uskonnollisuus ja uskonnottomuus näkyvät heidän toiminnassaan liian paljon.

“kyllä. Liian paljon open oma uskonnollisuus/uskonnottomuus näkyy hänen toiminnassaan. Jotenkin ei olla löydetty sellaista opsin hengenmukaista tapaa opettaa ja käsitellä uskontoon liittyviä asioita. ...”

Käsitykset, joiden mukaan täydennyskoulutusta ei tarvita, ryhmittyvät viiden kuvauskategorian alle. Edustetuista näistä on yksiselitteinen **tarvetta ei koeta**. Loput luokkaan lukeutuvista käsityksistä edustavat yksittäin kuvauskategorioita **tiedottaminen säännöksistä, tietoisuutta**

on riittävästi, tietoisuus paranee uusien opettajien myötä ja uskonnon oppiaine on menneisyyden vaalimista. Tiedottaminen säännöksistä -kuvauskategoria muodostuu käsityksestä *“Ei tarvitse. Tiedote rehtoreille ja kouluille kielletyistä käytänteistä riittää.”*. Vastaaja käsittää, että tarvetta täydennyskoulutukselle ei ole ja tiedottaminen käytänteistä riittää. Kolme muuta kuvauskategoriaa muodostuvat seuraavien ilmausten pohjalta.

“On riittävää tällä hetkellä käsittääkseni”

“Toivon, että ainakin vastavalmistuneille opettajille tämä on itsestäänselvyys. Aika tehköön tehtävänsä. ...”

“Ei. Mielestäni uskonto oppiaineena on menneisyyden vaalimista. Pitäisi pyrkiä yhteiseen katsomusaineeseen.”

Lisäksi kaksi yksittäistä käsitystä ryhmittyy omiksi merkitysluokikseen täydennyskoulutuksen tarve on opettajakohtaista ja ei osaa sanoa, joka muodostuu vastaajan ilmauksesta “En osaa sanoa. ...”. **Opettajasta riippuvaa** -kuvauskategoria sisältää vastaajan käsityksen, jonka mukaan tarvetta tällaiselle täydennyskoulutukselle ei ole kaikkien opettajien osalta.

“Koen että tämä asia on kunnossa suurimmaksi osaksi nuorten opettajien ja ei-uskovaisten opettajien kohdalla. Varmasti kuitenkin löytyy edelleen kentällä olevia opettajia, jotka antavat oman uskon vaikuttaa myös työhön. Heidän kohdallaan suosisin täydennyskoulutusvaihtoehtoa.”

5.2 Alakoulujen yhteistyö katsomuksellisten tahojen kanssa

Tutkimuskysymyksellä **Millaista yhteistyötä alakoulut harjoittavat koulun ulkopuolisten katsomuksellisten toimijoiden kanssa?** kartoitettiin vastauksia koulujen ja katsomuksellisten tahojen välisestä yhteistyöstä nouseviin kysymyksiin. Aluksi vastaajilta selvitettiin, mikäli yhteistyötä kyseisten toimijoiden kanssa on olemassa. Yhteistyötä harjoitettaessa seurasi neljä jatkokysymystä, jotka selvittivät mitä yhteistyötahot olivat, millaista yhteistö oli ja kuinka usein sitä harjoitettiin, kuinka muiden katsomusten edustajat huomioitiin toiminnassa ja oliko jostain yhteistyötarjonnasta mahdollisesti kieltäydytty. Mikäli yhteistyötä ei ollut, kaksi jatkokysymystä selvitti, oliko vastaajan koululle tarjottu katsomuksellista yhteistyötä ja miksi mahdollisesta yhteistyöstä oli kieltäydytty. Kysymysreitit määrittävän avauskysymyksen Onko koulunne yhteistyössä jonkun katsomuksellisen toimijan kanssa? tulokset viittaavat

katsomuksellisen tahon kanssa harjoitettavan yhteistyön olevan yhä yleinen käytäntö vastausten jakautuessa Kyllä (19), Ei (3).

Yhteistyötä on — jatkokysymykset

Taulukko 9. Yhteistyötahot

LOMAKKEEN KYSYMYS	MERKITYSLUOKAT	KUVAUSKATEGORIAT
Minkä katsomuksellisen toimijan kanssa? (Voit mainita useita.)	Yhden katsomuksellisen toimijan kanssa (12)	Evankelis-luterilainen seurakunta (12)
	Kahden katsomuksellisen toimijan kanssa (5)	Ev. lut ja ort. (3)
		Ev. lut ja helluntai (2)
	Useamman katsomuksellisen toimijan kanssa (2)	Ev. lut, ort, room.kat, islam (1)
		Paikallinen seurakunta ja muita vierailijoita (1)

Kysyttäessä minkä katsomuksellisen toimijan kanssa yhteistyötä harjoitetaan, jakautuivat merkitysluokat sen perusteella, monenko toimijan kanssa katsomuksellista yhteistyötä harjoitettiin (Taulukko 9). Edustetuin (12) yhden katsomuksellisen toimijan kanssa -luokka sisältää ainoastaan **evankelis-luterilaisen seurakunnan** kanssa harjoitettavaa yhteistyötä. Kahden katsomuksellisen toimijan kanssa harjoitetaan yhteistyötä viiden vastaajan työpaikalla joko **evankelis-luterilaisen ja ortodoksisen seurakunnan kanssa** (3) tai **evankelis-luterilaisen seurakunnan ja helluntaiseurakunnan kanssa** (2). Useamman kuin kahden katsomuksellisen toimijan kanssa harjoitettavasta yhteistyöstä kertoo kaksi vastaajaa erilaisin vastauksin. Toinen esittää spesifisti, että yhteistyötä on **evankelis-luterilaisen, ortodoksisen, roomalaiskatolisen ja islamilaisen toimijan kanssa**. Toisaalla **yhteistyötä harjoitetaan paikallisen seurakunnan eli evankelis-luterilaisen seurakunnan kanssa sekä mahdollisten muiden vierailijoiden kanssa**, sen tarkemmin erittelemättä. Yhdistävänä tekijänä vastauksissa näyttäytyy, että mikäli koululla harjoitetaan yhteistyötä katsomuksellisen toimijan kanssa, on evankelis-luterilainen seurakunta poikkeuksetta yksi yhteistyötahoista.

Taulukko 10.

Yhteistyömuodot

LOMAKKEEN KYSYMYS	MERKITYSLUOKAT	KUVAUSKATEGORIAT
Millaisesta yhteistyöstä on kyse ja kuinka usein yhteistyötä järjestetään?	Evankelis-luterilainen seurakunta (19)	Aamunavaustoiminta (12)
		Kirkko (11)
		Välituntitoiminta (2)
		Jumalanpalvelus (2)
		Oppitunnit (2)
		Seurakunnan työntekijöiden vierailut (2)
		Oppilaiden vierailut (2)
		Muut tilaisuudet (2)
		Määrittelemätön yhteistyö (2)
		Näytelmät (1)
		Kinkerit (1)
		Ortodoksinen seurakunta (3)
	Ortodoksioppilaiden opetus (1)	
	Kirkko (1)	
	Aamunavaustoiminta (1)	
	Pappien vierailut (1)	
	Oppilaiden vierailut (1)	
	Helluntiseurakunta (2)	Nukketeatteria ja pelitapahtumia (1)
		Raamattuopetus satunnaisesti (1)
	Islam (1)	Juhlapäiviä, jolloin eivät osallistu opetukseen (1)
Useampi katsomuksellinen toimija / määrittelemätön (1)	Useita tapahtumia vuosittain (1)	

Kysyttäessä millaisesta yhteistyöstä on kyse ja kuinka usein sitä järjestetään, jakautuivat merkitysluokat sen mukaan, mikä yhteistyötaho oli kyseessä. Evankelis-luterilaisen seurakunnan kanssa harjoitettava yhteistyö on moninaisinta käsitysten jakautuessa yhteentoista

erilaiseen kuvauskategoriaan. Näistä yleisimmät yhteistyötavat ovat **aamunavaustoiminta** (12) ja **kirkkokäynnit** (11). Kahden vastaajan käsityksillä edustettuja kategorioita puolestaan ovat seuraavat: **välituntitoiminta, jumalanpalvelukset, seurakunnan työntekijöiden vierailut, oppilaiden vierailut, muut tilaisuudet ja määrittelemätön yhteistyö**. Kuvauskategoria **seurakunnan työntekijöiden vierailut** käsittää sekä pappien että muun seurakunnan henkilökunnan vierailut koululla. **Oppilaiden vierailut** -kuvauskategoria muodostuu vastausten pohjalta, joiden mukaan oppilaat vierailevat seurakunnan tiloissa ja toiminnassa.

“...kirkkotilan esittelyjä, vierailut hautausmaalla. Oppilasryhmät vierailevat toisinaan srk:n vanhusten kerhossa.”

Yksittäisissä tapauksissa oppilaat ottavat osaa seurakunnan työntekijöiden **näytelmiin** yleisönä sekä osallistuvat **kinkereihin**. Yhteistyö ortodoksisen seurakunnan kanssa -merkitysluokka rakentuu yksittäisten käsitysten pohjalle, joita eroteltiin vastauksista kuusi erilaista: **virpomisoksien siunaus, ortodoksioppilaiden opetus, kirkko, aamunavaustoiminta, pappien vierailut ja oppilaiden vierailut**. Erään vastaajan mukaan ortodoksipapit vierailevat koululla ja koulun luokat ortodoksis seurakunnan tiloissa.

“...ortodoksipappi siunasi toissa vuonna oppilaiden virpomisoksat...”

“...Ortodoksi seurakunnan kanssa yhteistyötä lienee se, että sitä kautta meille tulee ortodoksioppilaiden opetus ja myös heillä on ollut joulu- ja pääsiäiskirkkoretket.”

Myös helluntaiseurakunnan kanssa harjoitettava yhteistyö -merkitysluokka muodostuu kahdesta yksittäisestä käsityksestä: **nukketeatteria ja pelitapahtumia** sekä **raamattuopetus satunnaisesti**.

“...Helluntai-srk järjestää nukketeatteria ja pelitapahtumia (osittain uskonottomia).”

“... Helluntaiseurakunnasta raamattuopetusta pienille oppilaille satunnaisesti. “

Islamilaisen toimijan kanssa harjoitettavaa yhteistyötä esitti toteutettavan vain yksi vastaaja. Kyseisen vastaajan työpaikalla huomioidaan **islamin juhlapäivät, jolloin islamin opetusryhmään kuuluvat oppilaat eivät osallistu normaaliin opetukseen**. Edellä mainittu nousi esiin suoraan vastaajan antamassa vastauksessa:

"...Islaminuskoisilla on myös omia juhlapäiviä, milloin he eivät osallistu opetukseen.". Lisäksi vastaaja toi esille, että hänen työpaikallaan on useita uskonnollisia tapahtumia vuosittain useiden katsomuksellisten toimijoiden kanssa.

"...muista uskontokunnista järjestetään kyydit useampaan seurakunnan tapahtumaan vuosittain ja oppilaat ovat poissa normiopetuksesta koko päivän. ..."

Taulukko 11. Muiden katsomusten edustajien huomiointi

LOMAKKEEN KYSYMYS	MERKITYSLUOKAT	KUVAUSKATEGORIAT
Kuinka muiden katsomusten edustajat otetaan huomioon yhteistyötoiminnassa tai sen aikana?	Vaihtoehtoinen toiminta (8)	Oma ohjelma (3)
		Muu vaihtoehtoinen toiminta (2)
		Elämäkatsomustiedon opettajien vetämä tilaisuus (1)
		Kaikille avoin vaihtoehtoinen tilaisuus (1)
		Vaihtoehtoinen tilaisuus (1)
	Kaikilla mahdollisuus osallistua toimintaan (4)	Oppilasjoukon homogeenisuus (2)
		Oppilas voi halutessaan osallistua toisen katsomuksen mukaiseen toimintaan (1)
		Toiminta suunniteltu sopimaan kaikille (1)
	Tilaisuudet oppituntien aikana (3)	Muiden katsomusten edustajat omien katsomustensa oppitunneilla (2)
		Koko päivän tapahtumia, jolloin osallistumattomilla tavallinen koulupäivä (1)
	Muita katsomuksia ei huomioida (2)	Muita katsomuksia ei huomioida (2)
	Vapautus tilaisuudesta (1)	Ei osallistumispakkoa (1)
	Pyritään huomioimaan (1)	Määrittelemätön tapa (1)
Ei vastausta (1)	Ei vastausta (1)	

Kysyttäessä muiden katsomusten edustajien huomioimisesta katsomuksellisten toimijoiden kanssa harjoitettavan yhteistyön aikana, syntyi vastaajien välillä runsaasti hajontaa (Taulukko 11). Merkitysluokkia muodostui tämän johdosta seitsemän. Merkitysluokka vaihtoehtoinen

toiminta muodostuu kahdeksan opettajan käsityksistä, jotka järjestyvät viideksi kuvauskategoriaksi. **Oma ohjelma** sisältyy muun muassa seuraavan vastaajan antamaan vastaukseen.

“He saavat mennä toisenlaiseen ohjelmaan mukaan”

Muu vaihtoehtoinen toiminta on puolestaan todennettavissa kahden käsityksen turvin. Eräs vastaaja kertoo oppilaille järjestettävän “...*muuta elämyksellistä toimintaa*”. Toinen vastaaja ilmaisee joulukirkkoon osallistumattomille oppilaille järjestettävän esimerkiksi tonttuparaatia.

“...Evl -uskoville järjestetään joulukirkko vain kerran vuodessa, ja sen ajaksi muille järjestetään tonttuparaatia tms. ... “

Yksittäisiä käsityksiä vastaajat esittävät **elämänkatsomustiedon opettajien vetämästä tilaisuudesta, kaikille avoimesta vaihtoehtoisesta tilaisuudesta ja suppeasti vaihtoehtoisesta tilaisuudesta.**

“Perheet valinnat mihin oppilaat ottavat osaa. Mikäli kristillinen tilaisuus, muut et- opettajien johtamassa tilaisuudessa.”

“Uskonottomille järjestetään vaihtoehtoiset tilaisuudet, joihin saavat osallistua muutkin jotka eivät halua osallistua uskonnollisiin tilaisuuksiin”

“*Muilla oma tilaisuus, esim.Plan esittäytynyt.*”

Neljästä käsityksestä rakentuu merkitysluokka kaikilla on mahdollisuus osallistua toimintaan. **Oppilasjoukon katsomukselliseen homogeenisuuteen** vetoaa kyseisen merkitysluokan alla kaksi vastaajaa. Ilmaukset “*Meillä on vain ev.lut-opiskelijoita*” ja “*Ei ole ollut halukkaita...*” viittaavat kaikkien osallistumiseen samaan ohjelmaan. Yksittäisiä käsityksiä tässä merkitysluokassa ovat **oppilas voi halutessaan osallistua toisen katsomuksen mukaiseen toimintaan ja toiminta on suunniteltu sopimaan kaikille.**

“Opettajasta ja oppilaasta riippuen tarjotaan muuta vaihtoehtoa (koululla puuhastelua) tai halutessaan oppilas osallistuu toimintaan.”

“Kaikki voivat osallistua.”

Uskonnollisia tilaisuuksia järjestetään oppituntien aikana kolmen vastaajan koululla. Kaksi näistä esittää, että **muiden katsomusten edustajat ovat omilla katsomusainetunneillaan uskonnollisen tilaisuuden aikana.**

“Tilaisuudet pyritään järjestämään UE-tuntien aikaan.”

“Ovat omilla katsomustunneillaan.”

Yhden vastaajan mukaan koululla järjestetään **koko päivän tapahtumia, jolloin tapahtumiin osallistumattomilla on normaalia opetusta.**

“...ainakin muista uskontokunnista järjestetään kyydit useampaan seurakunnan tapahtumaan vuosittain ja oppilaat ovat poissa normiopetuksesta koko päivän. ...”

Muita katsomuksia ei huomioida kahden vastaajan käsitysten mukaan lainkaan. Käsitys tulee ilmi ilmauksena “*ei mitenkään*”. Yksi vastaaja puolestaan esittää, että **tilaisuuksiin ei ole osallistumispakkoa**. Vastaaja tuo tämän ilmi vastaamalla “*Ei ole pakko osallistua.*”. Eräs yksittäinen vastaaja esittää suppeasti ja **määrittelemättä**, että muiden katsomusten edustajat Pyritään huomioimaan. Yksi vastaaja pidättäytyi vastaamasta kysymykseen.

Taulukko 12. Muu tarjottu katsomuksellinen yhteistyö

LOMAKKEEN KYSYMYS	MERKITYSLUOKAT	KUVAUSKATEGORIAT
Onko jokin muu katsomuksellinen toimija ollut halukas yhteistyöhön koulunne kanssa, mutta yhteistyöstä on päätetty pidättäytyä?	Muu katsomuksellinen toimija ei ole ehdottanut yhteistyötä (9)	Ei ole (9)
	Ei tietoa asiasta (5)	Ei tietoa asiasta (5)
	Ei vastausta (3)	
	Muun katsomuksellisen toimijan ehdottamasta yhteistyöstä on pidättäydytty (1)	Ei ole otettu vastaan, sillä ei ole ollut OPS:in mukaista (1)
	Opetussuunnitelman mukainen yhteistyö on tervetullutta (1)	Opetussuunnitelman mukainen yhteistyö on tervetullutta (1)

Kysyttäessä onko jokin muu katsomuksellinen toimija ollut halukas yhteistyöhön, on vastaus pääosin negatiivinen (Taulukko 12). Yhdeksän vastaajan mukaan muu katsomuksellinen toimija ei ole ehdottanut yhteistyötä. Viisi vastaajaa puolestaan ilmoittaa, etteivät ole tietoisia

asiasta. Kolme vastaajaa ei antanut vastausta, mikä viittaa siihen, ettei heilläkään ole tietoa asiasta. Eräs luokanopettajista ilmoittaa vastauksessaan, että heidän koulullaan erään katsomuksellisen toimijan esittämästä yhteistyöstä on pidättäydytty, koska **toiminta ei ole ollut opetussuunnitelman mukaista**. Toinen yksittäinen vastaaja puolestaan toivottaa kaikki yhteistyöehdotukset tervetulleiksi, **jos toiminta on opetussuunnitelman mukaista**.

"? Luulen, että eräs taannoin kouluissa kiertänyt vapaan suunnan kristitty ei ole ollut tervetullut. Ei ollut linjassa OPS:n tunnustuksettoman opetuksen kanssa."

"Kaikki ovat tervetulleita, jos sisältö 9n Opsin mukainen!"

Yhteistyötä ei ole — jatkokysymykset

Taulukko 13. Tarjottu katsomuksellinen yhteistyö

LOMAKKEEN KYSYMYS	MERKITYSLUOKAT	KUVAUSKATEGORIAT
Onko jokin katsomuksellinen toimija ollut halukas yhteistyöhön koulunne kanssa?	Ei halukkaita (1)	Ei halukkaita (1)
	Ei osaa sanoa (1)	Ei osaa sanoa (1)
	Ei vastausta (1)	Ei vastausta (1)

Kysyttäessä onko koululle tarjottu katsomuksellista yhteistyötä, ei halukkaita ole yhden vastaajan mukaan ollut ja toinen ei puolestaan osaa sanoa (Taulukko 13). Yksi vastaaja pidättäytyi vastaamasta.

Taulukko 14. Syy yhteistyön puutteeseen

LOMAKKEEN KYSYMYS	MERKITYSLUOKAT	KUVAUSKATEGORIAT
Miksi yhteistyötä ei ole tai siitä on päätetty pidättäytyä?	Koulusta riippumaton tekijä (1)	Pappien laiskuus (1)
	Ei osaa sanoa (1)	Ei osaa sanoa (1)
	Ei vastausta (1)	Ei vastausta (1)

Kysyttäessä miksi koululla ei järjestetä katsomuksellista yhteistyötä, on vastauksena joko koulusta riippumaton tekijä tai vastaaja ei osaa sanoa (Taulukko 14). Yksi vastaaja pidättäytyi vastaamasta. Koulusta riippumattomaksi tekijäksi esitettiin **pappien laiskuutta**.

“Papit ovat liian laiskoja. Eivät halua tehdä töitä lasten kanssa.”

5.3 Tulosten yhteenveto ja johtopäätökset

Kuinka luokanopettajat käsittävät katsomusten yhdenvertaisuuden toteutuvan alakoulussa? -tutkimuskysymykseen ei ole mielekästä tehdä yleistyksiä tutkimukseen vastanneiden luokanopettajien moninaisista käsityksistä. Määrällisesti edustetuimmista käsityksistä on kuitenkin havaittavissa suuntaviivoja, jotka mahdollisesti toistuvat suuremmallakin otannalla. Yli puolet vastaajista (12/22) ei pitänyt katsomuksia koulullaan yhdenvertaisina. Kuusi heistä esitti eriarvoisuuden syyksi suoraan evankelisluterilaisuuden painottumisen ja normittamisen, tosin muistakin saman merkitysluokan käsityksistä vastaavaa on tulkittavissa. Salon (2013) tutkielmassa luokanopettajat pitivät kristillistä perinnettä osana koulun kulttuurikasvatusta ja suomalaista kulttuuriperinnettä, mikä viittaa vastaavaan evankelisluterilaisen uskonnon mieltämiseen normina. Opettajat pitivät tärkeänä kuitenkin muidenkin kulttuurien juhlien ja perinteiden sisällyttämistä koulun juhliin.

Pääosin eroja nähtiin katsomusten välillä evankelisluterilaisen uskonnon suhteessa muihin katsomuksiin (9/22), vaikkakin lähes yhtä suuri ryhmä (8/22) ei ollut havainnut eroja katsomusten välillä koulullaan. Merkittävää määrää vastaajia yhdisti käsitys nykyisen katsomusopetusmallin toimimattomuudesta: 13/22 ei pitänyt nykyistä katsomusopetusmallia toimivana ratkaisuna ja 3/22 käsitti mallin osittain toimivana. 10/22 luokanopettajista oli katsomusaineiden määrän vähentämisen kannalla, yhdeksän heistä esittäessä tarvetta kaikille yhteiselle katsomusaineelle tulevaisuudessa. Kuten alaluvussa 2.3 esitettiin, myös Leivo (2011) ja Blomqvist (2018) ovat saaneet tuloksia, joiden mukaan katsomusopetukselle osoitettiin kehitystarvetta Suomessa. Tutkielman tulosten kannalta on mielenkiintoista myös, että saatujen tulosten valossa luokanopettajien myönteisyys nykyistä katsomusopetusmallia kohtaan on laskussa verrattuna Pyysiäisen tulokseen vuodelta 2000.

Katsomusten nähtiin kuitenkin olevan pääosin yhdenvertaisia katsomusaineiden tuntimäärien suhteen (18/22). Mielenkiintoista on, että vastanneet luokanopettajat käsittivät opetussuunnitelman velvoitteen opetuksen tunnustuksettomuudesta ja sitouttamattomuudesta neljällä eri tapaa: viitaten uskonnon harjoittamisesta pidättäytymiseen, opetuksen

tunnustuksettomuuteen, tunnustuksellisten tapahtumien järjestelyihin ja/tai yksilön uskonnonvapauteen. Harva vastaus jakautui käsityksiltään useampaan merkitysluokkaan. Yli puolet vastanneista luokanopettajista (13/22) koki katsomusten yhdenvertaisuuteen ja moninaisuuteen liittyvän täydennyskoulutuksen tarpeellisena joko itselleen tai kollegoilleen.

Millaista yhteistyötä alakoulut harjoittavat koulun ulkopuolisten katsomuksellisten toimijoiden kanssa? -tutkimuskysymykseen muodostuneista tuloksista heijastuu Suomen katsomuksellinen historia. Kuten alaluvusta 2.1 havaitaan, on evankelisluterilaisella uskonnolla vankka pohja Suomen koulujärjestelmässä. Tulosten perusteella voidaan todeta, että tämä näkyy vielä nykyaikanakin, erityisesti yhteistyössä seurakuntien kanssa. 19 vastaajista ilmoitti koulullaan harjoitettavan yhteistyötä ainakin yhden katsomuksellisen toimijan kanssa. Evankelis-luterilainen seurakunta oli poikkeuksetta yksi yhteistyötahoista. Muutamissa tapauksissa yhteistyötä toteutettiin myös ortodoksisen seurakunnan (3/22), helluntaiseurakunnan (2/22) ja islam-seurakunnan (1/22) kanssa. Yhteistyö katsomuksellisten tahojen kanssa vaikuttaa olevan luonteeltaan tunnustuksellista muutamaa poikkeusta lukuunottamatta. Muodoiltaan se on yleistäen aamunavauksia ja kirkkokäyntejä, mutta vaihtelua on esimerkiksi välituntitoimintana, jumalanpalveluksina, oppitunteina, seurakunnan työntekijöiden vierailuina, näytelminä, kinkereinä ja pelitapahtumina. Monipuolisinta yhteistyö on evankelis-luterilaisen seurakunnan kanssa. Tunnustuksellisten tilaisuuksien aikana muiden katsomusten edustajille järjestetään vaihtoehtoista toimintaa alle puolessa niiden vastaajien kouluista, joilla on yhteistyötä seurakuntien kanssa (8/19). Yksi (1/19) vastaajista ilmoitti koulunsa tilaisuuksien olevan suunniteltu niin, että kaikki oppilaat voivat niihin osallistua. Kolme (3/19) kouluista järjestää tunnustukselliset tilaisuudet katsomusopetuksen tuntipaikalla, jolloin muiden katsomusten edustajat ovat tilaisuuksien aikana omilla oppitunneillaan. Lisäksi kaksi (2/19) vastaajista ilmoitti suoraan, ettei muita katsomuksia huomioida tilaisuuksien järjestämisessä lainkaan. Luvun 3 perusteella voidaan todeta, että monen koulun toiminta ei ole juridisesti perusteltua tai yhdenvertaista. Oikeusoppineiden mukaan tunnustuksellisille tilaisuuksille tulee aina järjestää vaihtoehtoista toimintaa, joka on tunnustuksellisen tilaisuuden rinnalla mahdollisimman yhdenmukaista sisällöltään ja arvokkuudeltaan. Apulaisoikeusasiamiehen ratkaisujen perusteella tunnustuksellisten tilaisuuksien järjestäminen katsomusaineiden oppituntien aikana ei ole riittävä ratkaisu, vaan koteja tulee tiedottaa etukäteen rinnakkaisten tunnustuksellisten ja tunnustuksettomien tilaisuuksien ajankohdista ja sisällöistä tarjoten vapauden valita tilaisuuksien välillä riippumatta oppilaan katsomuksesta.

6 Pohdinta

Tutkimukseen vastanneiden luokanopettajien keskuudesta vahvana kannanottona nousee tarve yhteiselle katsomusaineelle. Lisäksi perustavimpana katsomuksia eriarvoistavana tekijänä tuloksissa nähdään evankelisluterilaisen uskonnon painottuminen koulujen tapakulttuurissa. Näitä vastoin vastaajien joukosta lähes puolet näyttävät tyytyväisinä katsomusopetuksen ja tilaisuuksien järjestämisen nykykäytänteisiin. On tunnustettava, että kuten katsomusten historiaa koulussa käsittelevä alaluku 2.1 antaa ymmärtää, ovat asenteelliset muutokset katsomusten yhdenvertaisessa kohtelussa hitaita, vaikka lainsäädäntöä olisikin korjattu. Luokanopettajien käsityksiä olisi suotavaa kerätä laajemmalla otannalla sekä tutkintoon perustuvalla opettajuuden todennuksella vahvemman validiteetin ja reliabiliteetin saavuttamiseksi. Tämän tutkimuksen kyselyyn ohjautuivat tulosten perusteella vastaamaan lähinnä sellaiset opettajat, jotka omasivat vahvoja mielipiteitä aiheen tiimoilta. Arvelemme Suomen luokanopettajien joukossa olevan myös henkilöitä, joilla on aihepiiriin saatuja tuloksia neutraalimpi lähestymiskanta.

Todennäköisenä katsomuksellisena kehityssuuntana Suomessa näyttää tilastojen valossa yhteiskunnan jatkuva maallistuminen, toisaalta myös maahanmuuttajien myötä islamin uskonnon kasvu. Evankelis-luterilaisen kirkon jäsenmäärän pudotessa alle 50%:n rajan Suomen väestöstä, on katsomusten yhdenvertaisuutta mitä luultavimmin arvioitu uudelleen myös lainsäädännön tasolla. Tällöin kouluissakin tullaan toteuttamaan erilaista katsomusopetusmallia tai nykyiseen malliin on tehty muutoksia.

Jatkotutkimusmahdollisuuksia näemme aiheen parissa varhaiskasvatuksessa ja peruskoulussa, yläkoulu mukaan lukien. Erityisesti päiväkodinjohtajien ja rehtorien käsityksiä olisi mielenkiintoista kartoittaa, koska he vastaavat yhteistyöstä katsomuksellisten toimijoiden kanssa sekä opinahjonsa juhlista ja tilaisuuksista. Potentiaalisen aineistonkeruumenetelmänä tulisi harkita videohaastattelua, jonka turvin on mahdollista saavuttaa perustavia vastauksia kattavalla alueellisella hajautuksella.

Lähteet

- Ahonen, S. (1994). Fenomenografinen tutkimus. Teoksessa: Syrjälä, L., Syrjäläinen, E., Ahonen, S. & Saari, S. (1994). *Laadullisen tutkimuksen työtapoja*. Helsinki: Kirjayhtymä.
- Apulaisoikeuskanslerin ratkaisu 24.3.2014. (OKV/230/1/2013). Uskonnon harjoittaminen kouluissa. Noudettu: 2.3.2019. Saatavissa: https://www.okv.fi/media/uploads/ratkaisut/ratkaisut_2014/okv_230_1_2013.pdf
- Asetus 986/1998, Asetus opetustoimen henkilöstön kelpoisuusvaatimuksista. 14.12.1998/986. Noudettu: 03.03.2019 Saatavissa: <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1998/19980986>
- Asetus perusopetuslaissa tarkoitettujen opetuksen valtakunnallisista tavoitteista ja perusopetuksen tuntijaosta 422/2012. Noudettu: 3.3.2019. Saatavissa: <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2012/20120422>
- Benson, P. (1992). Comparing Religious Development in Finland and the United States. Teoksessa: University of Helsinki & Institute of Practical Theology. (toim.) (1992). *Religious development*. Helsinki: Institute of Practical Theology, University of Helsinki.
- Blomqvist, T. (2018). *Uskonnon ja elämäkatsomustiedon opetuksen sekä yhteisen katsomusaineen vertailu indoktrinaation käsitteen kautta*. Pro gradu. Helsinki: Helsingin yliopisto. Noudettu: 6.3.2019. Saatavissa: https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/298381/Blomqvist_Tomas_Pro_gradu_2018.pdf
- Brotherus, K. R. (1923). *Valtio ja kirkko: Katsaus Suomen uskontolainsäädännön kehitykseen*. Porvoo: WSOY.
- Bösinger, K. (1985). *Ajankohtainen päivänavaus*. Helsinki: Kirkon nuorisotyön keskus.
- Convention on the Rights of the Child, CRC/GC/2001/1, kohta 8. Noudettu: 19.2.2019. Saatavissa: https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CRC%2FGC%2F2001%2F1&Lang=en
- Edson, C.H. (1988). Our Past and Present: Historical inquiry in Education. Teoksessa: Sherman, R. R. & Webb, R. B. (1988). *Qualitative research in education: Focus and methods*. London: Falmer.
- Eduskunnan oikeusasiamiehen kanslia. *Huomautus koulun uskonnollisen päivänavauksen järjestelyistä ja vaillinaisesta selvityksestä*. EOAK/6540/2017. Noudettu: 6.4.2019. Saatavissa: <https://www.oikeusasiamies.fi/fi/ratkaisut/-/eoar/6540/2017>

- Eduskunnan oikeusasiamiehen kanslia. *Kaupungin menettely uskonnon opetuksen järjestämisessä*. EOAK/3469/2016. Noudettu: 27.2.2019. Saatavissa: <https://www.oikeusasiamies.fi/fi/ratkaisut/-/eoar/3469/2016>
- Eduskunnan oikeusasiamiehen kanslia. *Uskonnolliset tilaisuudet koulussa*. EOAK/2685/2017. Noudettu: 6.4.2019. Saatavissa: <https://www.oikeusasiamies.fi/fi/ratkaisut/-/eoar/2685/2017>
- Elo, S. & Laine, U. (2019). *Myös katsomusaineissa pitää noudattaa opetussuunnitelmaa*. Noudettu: 27.2.2019. Saatavissa: https://www.oph.fi/ajankohtaista/blogi/101/0/myos_katsomusaineissa_pitaa_noudattaa_o_petussuunnitelmaa
- Euroopan ihmisoikeussopimus 63/1999. Noudettu: 3.3.2019. Saatavissa: <https://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/1999/19990063>
- Fokus ry. (2019). *Uskonto- ja katsomusdialogista*. Noudettu: 19.02.2019. Saatavissa: <http://yhteisymmarrysviikko.fi/uskontodialogista/>
- Hakalehto, S. (2015). Johdatus lapsen oikeuksiin koulussa. Teoksessa: S. Hakalehto (toim.) *Lapsen oikeudet koulussa* (50-86). Helsinki: Kauppakamari.
- Hakalehto-Wainio, S. (2012). *Oppilaan oikeudet opetustoimessa*. [Helsinki]: CC Lakimiesliiton kustannus.
- Heikkinen, M. (2019). *Toiminnallinen tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnittelu perusopetuksessa ja päiväkodissa*. Oulu: Oulun yliopisto. Noudettu: 6.3.2019. Saatavissa: <http://jultika.oulu.fi/files/isbn9789526222110.pdf>
- Hokkanen, P. (2014). *Uskonnonvapaus monikulttuurisuvassa koulussa*. Vaasa: Vaasan yliopisto. Noudettu: 5.3.2019. Saatavissa: https://www.univaasa.fi/materiaali/pdf/isbn_978-952-476-553-4.pdf
- Huusko, M., & Paloniemi, S. (2006). *Fenomenografia laadullisena tutkimussuuntauksena kasvatustieteissä*. *Kasvatus*, 37(2), 162–173
- Iisalo, T. (1968). *Suomen koulujen uskonnonopetus 1843-1883*. Helsinki.
- Jamisto, A. (2007). Pienryhmäuskontojen opetus Suomessa ennen ja nyt. Teoksessa: T. Sakaranaho & A. Jamisto (toim.) (2007). *Monikulttuurisuus ja uudistuva katsomusaineiden opetus*. Helsinki: Helsingin yliopisto, uskontotieteen laitos.
- Kallioniemi, A. (2005). Uskonnonopetus ja uskontokasvatus historiallis-yhteiskunnallisessa kontekstissään. Teoksessa: A. Kallioniemi ja J. Luodeslampi (Toim.) (2005). *Uskonnonopetus uudella vuosituhannella*. Helsinki: Kirjapaja.

- Kallioniemi, A. (2007). Eurooppalaiset uskonnonopetusmallit ja suomalainen malli. Teoksessa: T. Sakaranaho & A. Jamisto (toim.) (2007). *Monikulttuurisuus ja uudistuva katsomusaineiden opetus*. Helsinki: Helsingin yliopisto, uskontotieteen laitos.
- Kallioniemi, A., Kuusisto, A. & Ubani, M. (2017). Koulun katsomusaineiden opetus ja didaktiikka. Teoksessa: Aikonen, R., Iivonen, P. & Paulanto, V. (2017). *Uudistuva uskonnon opetus*. Helsinki: Kirjapaja.
- Kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskeva kansainvälinen yleissopimus 8/1976. Noudettu: 03.03.2019 Saatavissa: <https://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/1976/19760008>
- Karttunen, P. (1980). Aamurukouksesta päivänavaukseen. Teoksessa: P. Karttunen & K. Tamminen (toim.) (1980). *Koulun päivänavaus: Peruskoulun, lukion ja ammatillisten oppilaitosten päivänavauskäytäntö vuonna 1977 sekä opettajien ja oppilaiden päivänavausasetteet*. Helsinki: Helsingin yliopiston käytännöllisen teologian laitos.
- Kähkönen, E. (1976). *Uskonnonopetuksen asema Suomen koulunuudistuksessa 1944-1970*. Helsinki: Suomalainen teologinen kirjallisuusseura.
- Lahtinen, M. & Lankinen, T. (2015). *Koulutuksen lainsäädäntö käytännössä*. Helsinki: Tietosanoma.
- Laine, T. (2010). Miten kokemusta voidaan tutkia? Fenomenologinen näkökulma Teoksessa: Aaltola, J. & Valli, R. (2010). *Ikkunoita tutkimusmetodeihin: 2, Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin* (3. uud. ja täyd. p.). Jyväskylä: PS-kustannus.
- Laki naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta 8.8.1986/609. Noudettu: 6.3.2019. Saatavissa: <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1986/19860609>
- Leivo, H. (2011). *Katsomusopetus Suomessa — Käsitteitä nykytilasta ja näkymiä tulevasta*. Pro gradu. Tampere: Tampereen yliopisto. Noudettu: <https://tampub.uta.fi/bitstream/handle/10024/82444/gradu04962.pdf?sequence=1>
- Lukioasetus 719/1984. Noudettu: 3.3.2019. Saatavissa: <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/1984/19840719>
- Marton, F. (1988). Phenomenography: A Research Approach to Investigating Different Understandings of Reality. Teoksessa: Sherman, R. R. & Webb, R. B. (1988). *Qualitative research in education: Focus and methods*. London: Falmer.)
- Metsämuuronen, J. (2011). Laadullisen tutkimuksen perusteet. Teoksessa: J. Metsämuuronen (toim.) (2011). *Laadullisen tutkimuksen käsikirja* (1. uudistettu laitos, e-kirja 1. p.). Helsinki: Methelp.

- Mikkola, K. (2017). Uskonnosta opettaminen. Teoksessa: Aikonen, R., Iivonen, P. & Paulanto, V. (2017). *Uudistuva uskonnon opetus*. Helsinki: Kirjapaja.
- Nyyssönen, S. (1998). Uskonnonopetuksen tulevaisuuden näkymät. Teoksessa: M. Pyysiäinen & J. Seppälä (toim.) (1998). *Uskonnonopetuksen käsikirja*. Helsinki; Porvoo: WSOY.
- Opetushallitus. (2004). *Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2004*. Noudettu: 21.04.2019. Saatavissa: https://www.oph.fi/download/139848_pops_web.pdf
- Opetushallitus. (2006). *Perusopetuksen muiden uskontojen opetussuunnitelmien perusteet 2006*. Noudettu: 8.3.2019. Saatavissa: https://www.oph.fi/download/47219_netpkuskontojenopsit06.pdf
- Opetushallitus. (2014). *Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014*. Noudettu 15.11.2018 Saatavissa: https://www.oph.fi/download/163777_perusopetuksen_opetussuunnitelman_perusteet_2014.pdf
- Opetushallitus. (2018). *Ohje perusopetuksen uskonnon ja elämäntiedon sekä esiopetuksen katsomuskasvatuksen järjestämisestä sekä uskonnollisista tilaisuuksista esi- ja perusopetuksessa*. Noudettu: 15.02.2019. Saatavissa: https://www.oph.fi/download/189009_Ohje_perusopetuksen_uskonnon_ja_elamankatso_mustiedon_seka_esiopetuksen_katso.pdf
- Peruskouluasetus 718/1984. Noudettu: 3.3.2019. Saatavissa: <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/1984/19840718>
- Perusopetusasetus 20.11.1998/852. Noudettu: 20.01.2019. Saatavissa: <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1998/19980852>
- Perusopetuslaki 21.8.1998/628. Noudettu: 20.01.2019. Saatavissa: <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1998/19980628>
- Perustuslakivaliokunnan mietintö 10/2002. Noudettu: 10.02.2019. Saatavissa: https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/Mietinto/Documents/pevm_10+2002.pdf
- Perustuslakivaliokunnan mietintö 2/2014. Noudettu: 10.02.2019 Saatavissa: https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/Mietinto/Documents/pevm_2+2014.pdf
- Piaget, J., Inhelder, B. & Rutanen, M. (1977). *Lapsen psykologia*. Jyväskylä: Gummerus.
- Pyysiäinen, M. (1982). *Tunnustuksellinen, tunnustukseton ja objektiivinen uskonnonopetus: Opetussuunnitelma-analyysi Suomen ja Ruotsin peruskoulun uskonnonopetuksen tavoitteista ja sisällöstä = Confessional, non-confessional and objective religious instruction : a curriculum analysis of religious instruction in the comprehensive schools of Finland and Sweden*. Helsinki: Kirjapaja.

- Pyysiäinen, M. (1994). *Uuden päivän alku: Päivänavauskäytäntö peruskoulussa ja lukiossa sekä opettajien käsitykset päivänavauksesta*. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Pyysiäinen, M. (2000). *Luokanopettaja ja koulun katsomusopetus: Luokanopettajien kokemukset ja käsitykset uskonnonopetuksen, elämäkatsomustiedon ja eettisen kasvatuksen toteuttamisesta ja järjestelyistä peruskoulun 1-6 luokilla*. Porvoo; Helsinki: WSOY.
- Rissanen, R. (2006). Fenomenografia. Luku 5.1. kokonaisuudesta A. Saaranen-Kauppinen & A. Puusniekka. (2006). *KvaliMOTV - Menetelmäopetuksen tietovaranto*. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto. Noudettu: 26.1.2019 Saatavissa: https://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/kvali/L5_1.html
- Sadeniemi, M. (1992). *Nykysuomen sanakirja: Osa 6, Ts-Ö* (Lyhentämätön kansanp., 13. p.). Porvoo ; Helsinki ; Juva: WSOY.
- Saine, H. (2000). *Uskonnonopetus Suomen oppivelvollisuuskoulussa 1900-luvulla*. Turku: Turun yliopisto.
- Sakaranaho, T. (2007). Johdanto. Katsomusaineiden opetus monikulttuurisen yhteiskunnan haasteena. Teoksessa: T. Sakaranaho & A. Jamisto (toim.) (2007). *Monikulttuurisuus ja uudistuva katsomusaineiden opetus*. Helsinki: Helsingin yliopisto, uskontotieteen laitos.
- Salmenkivi, E. Elo, P. Tomperi, T & Ahola-Luttila T. (2007). Elämäkatsomustiedon kehkeytyminen. Teoksessa: A. Kallioniemi & E. Salmenkivi (toim.) *Katsomusaineiden kehittämishaasteita: Opettajankoulutuksen tutkinnonuudistuksen virittämää keskustelua*. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Salo, J. (2013). *Luokanopettajien käsityksiä alakoulun juhlaperinteestä*. Pro gradu. Helsinki: Helsingin yliopisto. Noudettu: 7.3.2019. Saatavissa: <https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/42573/luokanop.pdf?sequence=4&isAllowed=y>
- Smolander, E. (2019). *Osittain integroitu katsomusopetus alakoulussa: Eteläpohjalaisen katsomusopetusmallin tarkastelua opettajien kokemana*. Pro gradu. Tampere: Tampereen yliopisto. Noudettu: 7.3.2019. Saatavissa: <http://tampub.uta.fi/bitstream/handle/10024/105193/SmolanderEveliina2019.pdf;jsessionid=08BDC0C890066996BE9BC604A9328280?sequence=1>
- Suomen perustuslaki 11.6.1999/731. Noudettu: 18.12.2018. Saatavissa: <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990731>
- Taloudellisia, sosiaalisia ja sivistyksellisiä oikeuksia koskeva yleissopimus 6/1976.

- Noudettu: 03.03.2019. Saatavissa:
<https://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/1976/19760006>
- Uskonnonvapauslaki 6.6.2003/453. Noudettu: 18.01.2019. Saatavissa:
<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2003/20030453>
- Valli, R. & Perkkilä, P. (2018). Sähköinen kyselylomake ja sosiaalinen media aineistonkeruussa. Teoksessa: R. Valli (toim.) (2018). *Ikkunoita tutkimusmetodeihin: 1, Metodien valinta ja aineistonkeruu : virikkeitä aloittelevalle tutkijalle* (5., uudistettu painos.). Jyväskylä: PS-kustannus.
- Valtioneuvoston asetus perusopetuslaissa tarkoitetun opetuksen valtakunnallisista tavoitteista ja perusopetuksen tuntijaosta 422/2012. Noudettu: 21.01.2019. Saatavissa:
<https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2012/20120422>
- Yhdenvertaisuuslaki 30.12.2014/1325. Noudettu: 3.3.2019. Saatavissa:
<https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2014/20141325>
- Yleissopimus lapsen oikeuksista 60/1991. Noudettu: 03.03.2019. Saatavissa:
<https://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/1991/19910060>

Liitteet

Liite 1: Kyselylomake

Luokanopettajien käsityksiä katsomusten yhdenvertaisuudesta

Arvoisa opettaja

Kiitos, että päätit vastata tutkimukseemme. Tutkimuksen tarkoituksena on kerätä tietoa siitä, miten katsomusten yhdenvertaisuus toteutuu suomalaisissa alakouluissa. Vastauksia kerätään laadullista pro gradu -tutkielmaa varten suomalaisten alakoulujen luokanopettajilta.

Kysely koostuu kahdesta osiosta. Ensimmäiseen osioon annetaan taustatiedot, ja toinen osio muodostuu katsomusten yhdenvertaisuuteen liittyvistä avoimista kysymyksistä. Kyselylomakkeen keskeiset termit on määritelty ennen vastaamisen aloittamista.

Vastauksissa annettuja tietoja käsitellään luottamuksellisesti ja niitä käytetään ainoastaan tämän pro gradu -tutkielman parissa. Annettuja tietoja ei luovuteta muiden osapuolten käyttöön. Vastaajan henkilöllisyys ei tule missään vaiheessa esille.

Pyydämme Teitä vastaamaan kysymyksiin mahdollisimman perusteellisesti.

Termit

Kyselylomakkeessa esiintyvät termit Kielitoimiston sanakirjan sekä tutkijoiden mukaan:

Katsomus: “pysyväksi lujittunut käsitys elämästä ja perusasioista, näkö-, katsantokanta, näkemys” Uskonnollinen tai uskonnoton elämänkatsomus. Agnostinen, ateistinen tai teistinen.

Katsomusaine: “uskonnon ja elämänkatsomustiedon yhteisnimitys” Käsittää kaikki 14 peruskoulussa opetettavaa uskontoa sekä elämänkatsomustiedon.

Katsomusopetus: Yleisnimitys katsomusaineiden opetukselle.

Yhdenvertaisuus: “saman-, tasavertaisuus” Rinnastettavien asioiden saman- ja tasavertainen kohtelu.

Taustatiedot

Taustatietojen tarkoituksena on antaa mahdollisuus vertailla vastauksia eri vastaajaluokkien kesken.

1. Ikä
2. Sukupuoli Nainen Mies Muu
3. Työpaikkakunta
4. Työkokemus vuosina
5. Oma katsomus Esim. evankelis-luterilaisuus, katolilaisuus, agnostismi, ateismi
6. Katsomusaineopinnot Minkä katsomusaineen opintoja? Opintojen laajuus? (Esimerkiksi: Uskonnon perusopinnot, 2op)
7. Mitä katsomusainetta opetat (jos opetat)? Montako vuotta olet opettanut kyseistä katsomusainetta?

1. Avoimet kysymykset

8. Koetko eri katsomusten olevan yhdenvertaisessa asemassa koulunne arjessa ja käytänteissä? Perustele.
9. Minkä katsomusten välillä olet havainnut eroja yhdenvertaisuuden suhteen ja millaisia nämä erot ovat? (Jos eroja on)

2. Avoimet kysymykset

10. Koetko nykyisen katsomukseen perustuvan jaottelun katsomusopetuksessa toimivana ratkaisuna? Miltä osin ratkaisu toimii / ei toimi? Perustele.
11. Tulisiko opettavien katsomusaineiden määrää vähentää, lisätä vai tulisiko se pitää

ennallaan? Perustele.

3. Avoimet kysymykset

12. Onko koulunne yhteistyössä jonkin katsomuksellisen toimijan kanssa? (Esimerkiksi seurakunta tai muu katsomuksellinen yhteisö) *Kyllä *Ei

Yhteistyötä on:

13. Minkä katsomuksellisen toimijan kanssa? (Voit mainita useita.)

14. Millaisesta yhteistyöstä on kyse ja kuinka usein yhteistyötä järjestetään? (Jos yhteistyötä on useamman tahon kanssa, niin erottele vastaukset)

15. Kuinka muiden katsomusten edustajat otetaan huomioon yhteistyötoiminnassa tai sen aikana?

16. Onko jokin muu katsomuksellinen toimija ollut halukas yhteistyöhön koulunne kanssa, mutta yhteistyöstä on päätetty pidättäytyä? (Jos on, niin mikä ja miksi?)

Yhteistyötä ei ole:

17. Onko jokin katsomuksellinen toimija ollut halukas yhteistyöhön koulunne kanssa? (Jos on, niin mikä?)

18. Miksi yhteistyötä ei ole tai siitä on päätetty pidättäytyä?

4. Avoimet kysymykset

19. Saavatko koulunne oppilaat yhtä paljon katsomusaineen opetusta, vai onko katsomusaineiden tuntimäärissä eroja esimerkiksi juhlien tai tapahtumien takia?

5. Avoimet kysymykset

20. Kuinka käsität perusopetuksen opetussuunnitelman sisältämän velvoitteen, että opetuksen tulee olla uskonnollisesti tai katsomuksellisesti sitouttamaton?

6. Avoimet kysymykset

21. Tulisiko luokanopettajien tietoisuutta katsomusten moninaisuudesta ja yhdenvertaisesta kohtelusta pyrkiä lisäämään täydennyskoulutuksen avulla? Perustele.

Vapaa sana

Voit kirjoittaa tähän osioon halutessasi vapaasti aiheen tiimoilta.